

Азия-Еуропа

Ақпараттық сараптама журналы
Басылымның 7-ші жылы, №69, Қаңтар (01) 2022

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ'NÜN AYLIK YAYINIDIR ЕУРАЗІЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ АЙ САЙЫН ШЫҒАТЫН БАСЫЛЫМЫ

FOREIGN DIRECT INVESTMENTS IN THE ERA OF PANDEMIC: PERSPECTIVES FOR THE EURASIAN REGION

ПРЯМЫЕ ИНОСТРАННЫЕ ИНВЕСТИЦИИ В ЭПОХУ ПАНДЕМИИ: ПЕРСПЕКТИВЫ ДЛЯ ЕВРАЗИЙСКОГО РЕГИОНА

ИНТЕРВЬЮ RÖPORTAJ

**ДИРЕКТОР АРХИВА ПРЕЗИДЕНТА
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
АБДУКАДЫРОВА ДЖАМИЛЯ
ЮСУПЖАНОВНА**

KAZAKİSTAN CUMHURİYETİ
CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ MÜDÜRÜ
ABDİKADİROVA JAMİLYA YUSUPJANOVNA

**POST-PANDEMIC
INDIA-CENTRAL ASIA
DIALOGUE**

ДИАЛОГ ИНДИЯ-
ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ ПОСЛЕ
ПАНДЕМИИ

ALBINA MURATBEKOVA

22

**RECENT DEVELOPMENTS IN
THE GLOBAL SUPPLY
CHAINS**

НЕДАВНИЕ ИЗМЕНЕНИЯ В
ГЛОБАЛЬНЫХ ЦЕПОЧКАХ
ПОСТАВОК

AZIMZHAN KHITAKHUNOV

29

Asya Avrupa / Азия Еуропа
(Haber – Yorum) / (Ақпараттық сараптама)

Avrasya Araştırma Enstitüsü Yayınıdır
Еуразия ғылыми-зерттеу институты басылымы

Sahibi / Меншік иесі
Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü /
Ахмет Ясауи университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институты директоры
Doç. Dr. Vakur Sümer

Genel Yayın Yönetmeni / Бас редактор
Zhengizkhan Zhanaltay

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Жауапты редактор
Dr. Suat Beylur

Haber Müdürü / Жаңалықтарға жауапты редактор
Baljan Eshmetova

Tercüme Ekibi / Аудармашылар тобы
Dr. Zhuldyz Kanapiyanova
Omurbek Hanayı
Kanat Makhanov

Sekretarya / Хатшылық
Asel Ingaybekova

Metin Redaksiyon / Мәтінді өңдеу
Dr. Suat Beylur

Teknik Redaksiyon / Техникалық редактор
Kanat Makhanov

Yayın Kurulu / Редакция алқасы
Doç. Dr. Vakur Sümer
Zhengizkhan Zhanaltay
Dr. Suat Beylur
Dr. Gulnar Nadirova

Yönetim Merkezi / Басқару орталығы

Almalı Audanı, Mametova 48, 050004
Almaty, Kazakhstan
Tel. +7 (727) 279 97 94
Fax. +7 (727) 279 97 94
E-mail: info@eurasian-research.org

Sürelî yayın tescil belgesi No: 15793-Ж, tarihi: 27.01.2016.

Kazakistan Cumhuriyeti Haberleşme ve İletişim Bakanlığı tarafından verilmiştir.

Tüm hakları saklıdır. Mülakat, haber-yorum ve analizlerde ifade edilen görüşler yazarların kendi görüşleri olup Enstitü'nün yayın politikasını yansıtmamaktadır. Bu yayında yer alan yazılar ve fotoğraflar izinsiz, kaynak gösterilmeden kullanılamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Tiraj: 300 adet. Her ay yayınlanmaktadır. Dağıtımı Kazakistan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti sınırlarını kapsamaktadır. Dağıtımı ücretsizdir.

Мерзімді баспасөз басылымын есепке қою туралы куәлік №: 15793-Ж, күні: 27.01.2016 ж.

Қазақстан Республикасы Ақпарат және коммуникациялар министрлігі тарапынан берілді.

Барлық құқықтар қорғалған. Сұхбат, ақпараттық сараптама мен талдауларда айтылған пікірлер тек авторлардың жеке көзқарастары болып табылады және Институттың ұстанымын білдірмейді. Бұл басылымда жарияланған мақалалар мен фотосуреттерді рұқсатсыз және дереккөзді көрсетпей пайдалануға тыйым салынады. Дереккөзді көрсетіп, сілтеме жасауға болады.

Тираж: 300 дана. Ай сайын жарияланады. Қазақстан Республикасы мен Түркия Республикасы аумағында тегін таратылады.

DOÇ. DR. VAKUR SÜMER

Değerli Asya Avrupa Dergisi okuyucuları,

Avrasya Araştırma Enstitüsü tarafından çıkarılan Asya Avrupa Dergisi'nin 69. Sayısı ile karşınızdayız. Enstitü ekibi olarak yine dopdolu bir sayı hazırladık. İyi okumalar diliyoruz.

Yabancı yatırımları çekmede, "enerji", en kilit öğelerden biridir. Orta Asya genelinde enerji meselesi de, özellikle iklim değişikliğinin getireceği olumsuz etkilerle mücadele bağlamında büyük önem taşıyor. İklim değişikliği, dünyanın belirli bölgelerinde ciddi sonuçlar doğurmaya başladı. Aşırı hava olaylarının şiddet ve sıklığındaki artış, su stresinin kayda değer ölçüde büyümesi ve doğal göl ve sulak alanlarda küçülme ve yok olmalar, deniz seviyesinde hızlanan yükselme ile önemli nüfus bölgeleri olan deltalarda yaşamın tehlikeye girmesi, söz konusu etkilerden birkaçını oluşturuyor. Türk Dünyası özelinde de, iklim değişikliği ile ilgili bu risklerin pek çoğu halihazırda gözlenmekte. Dergimizde konu edindiğimiz buzul erimeleri dışında; kuraklık ve buna bağlı olarak gıda üretiminde azalma, önemli göl ve sulak alanların giderek yok olması, ve aşırı hava olayları, bölge ülkelerinin ekonomilerine önemli zararlar vermeye başlamış durumda.

Hiç şüphesiz, iklim değişikliği, ancak küresel bir mücadele ile zararları azaltılabilecek bir olgu. Dünyanın sıcaklık dengesini bozan sera gazlarının salımında başı çeken ABD ve Çin gibi ülkelerin verdikleri sözleri yerine getirmeleri ve karbon salımlarını ciddi biçimde sınırlandırmaları gerekli. Bu, iklim değişikliğinin "hafifletme" (literatürde "mitigation" olarak adlandırılan boyut) boyutu. Bu bağlamda, nükleer enerji, Türk Dünyası ülkelerinin artan enerji ihtiyaçlarına bir çözüm sunabilecek bir enerji kaynağı olarak değerlendirebilir. İklim değişikliği ile mücadelenin bir diğer boyutu ise, "adaptasyon" olarak adlandırılmaktadır. Türk Dünyası ülkeleri özellikle bu ikinci boyuta da odaklanarak, "iklim değişikliğinin zararlarını nasıl minimize edebiliriz?" sorusuna yanıt olabilecek tedbirler geliştirmelidir. Bu tedbirler setinin ilk adımını ise, iklim değişikliği kaynaklı risklerin bilimsel düzlemde ortaya konulması ve envanter çalışmalarının gerçekleştirilmesi oluşturmaktadır.

Yeni sayımızda görüşebilmek umuduyla,

Азия-Еуропа журналының құрметті оқырмандары, Еуразия ғылыми-зерттеу институтының ай сайын шығаратын Азия-Еуропа журналы 69-ші санына жетті. Институтымыздың ұжымы журналымыздың осы санына да жүйелі түрде дайындалды. Баршаңызға шығармашылық табыс тілейміз.

Шетелдік инвестицияны тартуда «энергия» негізгі элементтердің бірі болып табылады. Бүкіл Орталық Азиядағы энергетика мәселесін сараптау және әсіресе климаттық өзгерістердің теріс әсерлерімен күресу тұрғысынан маңыздылығы зор. Климаттың өзгеруі әлемнің кейбір аймақтарында ауыр зардаптарға әкеле бастады. Ауа-райының қолайсыз құбылыстарының ауырлығы мен жиілігінің артуы, су деңгейінің айтарлықтай көтерілуі және табиғи көлдер мен сулы-сазды алқаптардың тарылуы мен жойылуы, теңіз деңгейінің жедел көтерілуі және маңызды елді мекендерге қауіп төнуі сынды бірқатар табиғи апаттар елді елең еткізуде. Біздің журналда жарияланған мұздықтардың еруінен бөлек, Түркі әлемінде климаттың өзгеруіне байланысты қауіптердің көпшілігі қазірдің өзінде байқалады; Қуаңшылық және оның салдарынан азық-түлік өндірісінің төмендеуі, маңызды көлдер мен сулы-сазды алқаптардың бірте-бірте жойылуы, ауа райының қолайсыз құбылыстары аймақтағы елдердің экономикасына айтарлықтай зиян келтіре бастады.

Климаттың өзгеруі жаһандық күрес арқылы ғана жеңілдетілетін құбылыс екені сөзсіз. Әлемдегі температуралық тепе-теңдікті бұзатын парниктік газ шығындыларының көшін бастайтын АҚШ пен Қытай сияқты елдер өз уәделерін орындап, көміртегі шығындыларын қатаң шектеуі керек. Бұл климаттың өзгеруінің «жеңілдетуі» (әдебиетте «жеңілдету» деп аталатын өлшем). Осы тұрғыда ядролық энергетиканы түркі әлемі елдерінің артып келе жатқан энергия қажеттіліктеріне шешім ұсына алатын қуат көзі ретінде қарастыруға болады. Климаттың өзгеруімен күресудің тағы бір өлшемі «бейімделу» деп аталады. Түркі әлемі елдері осы екінші өлшемге ден қойып, «Климаттың өзгеруінің зиянын қалай азайтуға болады?» деген сұраққа жауап беретін шаралар әзірлеуі керек. Бұл шаралар кешенінің бірінші қадамы климаттың өзгеруінен туындайтын қауып-қатерлерді ғылыми тұрғыдан саралап, қалпына келтіру жұмыстарын жүргізу болып табылады.

Жаңа санымызда қайта қауышқанша!

ÖN SÖZ АЛҒЫСӨЗ

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRÜ
ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ ДИРЕКТОРЫ
DOÇ. DR. VAKUR SÜMER..... 1

RÖPORTAJ СҰХБАТ

ДИРЕКТОР АРХИВА ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
АБДУКАДЫРОВА ДЖАМИЛЯ ЮСУПЖАНОВНА
KAZAKISTAN CUMHURİYETİ CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ MÜDÜRÜ
ABDİKADİROVA JAMİLYA YUSUPJANOVNA..... 4

GÜNCEL ӨЗЕКТІ ПІКІР

FOREIGN DIRECT INVESTMENTS IN THE ERA OF PANDEMIC:
PERSPECTIVES FOR THE EURASIAN REGION
ПРЯМЫЕ ИНОСТРАННЫЕ ИНВЕСТИЦИИ В ЭПОХУ ПАНДЕМИИ:
ПЕРСПЕКТИВЫ ДЛЯ ЕВРАЗИЙСКОГО РЕГИОНА
ZHARMUKHAMED ZARDYKHAN 16

POST-PANDEMIC INDIA-CENTRAL ASIA DIALOGUE
ДИАЛОГ ИНДИЯ-ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ ПОСЛЕ ПАНДЕМИИ
ALBINA MURATBEKOVA..... 22

RECENT DEVELOPMENTS IN THE GLOBAL SUPPLY CHAINS
НЕДАВНИЕ ИЗМЕНЕНИЯ В ГЛОБАЛЬНЫХ ЦЕПОЧКАХ ПОСТАВОК
AZIMZHAN KHITAKHUNOV..... 29

LABOR MIGRATION AND EMERGING MIGRANT
DIPLOMACY IN CENTRAL ASIA
ТРУДОВАЯ МИГРАЦИЯ И ДИПЛОМАТИЗАЦИЯ МИГРАЦИИ
В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ
KANAT MAKHANOV 37

"SECOND LIFE" FOR NUCLEAR: WHAT EURASIAN STATE SHOULD REMEMBER? «ВТОРАЯ ЖИЗНЬ» АТОМНОЙ ЭНЕРГЕТИКИ: О ЧЕМ ДОЛЖНЫ ПОМНИТЬ ЕВРАЗИЙСКИЕ ГОСУДАРСТВА? VIKTOR KARVATSKYY, DJORDJE RISTIC.....	45
TURKMENISTAN-RUSSIA ENERGY COOPERATION IN THE CONTEXT OF NATURAL GAS TRADING ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО ТУРКМЕНИСТАНА И РОССИИ В КОНТЕКСТЕ ТОРГОВЛИ ПРИРОДНЫМ ГАЗОМ ZHULDYZ KANAPIYANOVA.....	56
ABAY BİBLİYOGRAFYASININ HAZIRLANMASI HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME АБАЙ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ БИБЛИОГРАФИЯЛЫҚ КӨРСЕТКІШІН ҚҰРАСТЫРУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ DAULET ZHAILYBAYEV.....	63
KAZAKİSTAN'DA NÜKLEER SANTRAL İNŞAATI: EKONOMİK AÇIDAN FAYDA ANALİZİ ҚАЗАҚСТАНДА АТОМ ЭЛЕКТР СТАНЦИЯСЫНЫҢ ҚҰРЫЛЫСЫ: ЭКОНОМИКАЛЫҚ ПАЙДАСЫ ТҰРҒЫСЫНАН ТАЛДАУ ZHANDOS KUDAIBERGENOV.....	70

ETKİNLİKLER İC-ШАРАЛАР

.....	78
-------	----

İNFOGRAFİK ИНФОГРАФИКА

.....	100
-------	-----

**ДИРЕКТОР АРХИВА ПРЕЗИДЕНТА
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
АБДУКАДЫРОВА ДЖАМИЛЯ
ЮСУПЖАНОВНА**

**KAZAKISTAN CUMHURİYETİ
CUMHURBAŞKANLIĞI ARŞİVİ MÜDÜRÜ
ABDIKADİROVA JAMİLYA
YUSUPJANOVNA**

В этом номере нашего журнала мы опубликовали интервью с директором Архива Президента Республики Казахстан (РК) Абдукадыровой Джамилей Юсупжановной. Джамилия Юсупжановна в течение последних 20 лет занимала множество должностей в Архиве, в том числе специалиста, главного эксперта и директор различных отделов. С августа 2018 года по поручению Президента она работает директором Архива Президента РК.

Уважаемая Жамиля Юсупжановна, давайте поближе познакомимся для наших читателей, расскажите, пожалуйста, нам о своей биографии.

Проработав в Архиве Президента РК около 20 лет, я прошла все служебные ступени от должности специалиста до директора. 23 августа 2018 г. Распоряжением Главы

**ПО СОСТОЯНИЮ НА
1 ЯНВАРЯ 2022 Г. В
АРХИВЕ ХРАНИТСЯ
850 ТЫСЯЧ ЕД. ХР.
ЗА 1918–2017 ГГ**

**OCAK 2022
İTİBARİYLE ARŞİV'DE
1918–2017 YILLARINI
KAPSAYAN 850
BİN ADET BELGE
BULUNMAKTADIR**

Dergimizin bu sayısında Kazakistan Cumhuriyeti (KC) Cumhurbaşkanlığı Arşivi Müdürü Abdikadirova Jamilya Yusupjanovna ile gerçekleştirilen röportaja yer verilmektedir. Yusupjanovna son 20 yıl içerisinde Arşiv'de uzman, baş uzman ve çeşitli daire başkanlıklarının da dahil olduğu pek çok görevi yürütmesinin ardından 2018 yılı Ağustos ayından itibaren Cumhurbaşkanlığı Arşivi Müdürlüğü görevine atanmıştır ve halen bu görevi sürdürmektedir.

Sayın Yusupjanovna, okuyucularımız için kısaca kendinizden bahsedebilir misiniz?

KC Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde yaklaşık 20 yıllık çalışma hayatımda uzman konumundan çeşitli daire başkanlıklarına kadar tüm hizmet kademelerinde görev yaptım. 23 Ağustos 2018'de Cumhurbaşkanlığı'nın emri ile KC Cumhurbaşkanlığı Arşivi Müdürü

государства была назначена на должность директора Архива Президента РК.

Расскажите, пожалуйста, об истории Архива Президента Республики Казахстан, которым вы руководите.

Архив Президента Республики Казахстан образован Указом Главы государства от 14 января 1994 г. № 1502 на базе Центрального государственного архива новейшей истории в г. Алматы. Архив представляет собой современный, технологически оснащенный комплекс, выполняющий основные задачи в сфере информационно-архивного обеспечения деятельности Президента Республики Казахстан, его Администрации и других государственных органов, непосредственно подчиненных и подотчетных Главе государства. Архив размещен в здании, построенном по типовому проекту в 1974 г., имеет 8 архивохранилищ и служебные помещения. Архивохранилища оснащены металлическими стеллажами протяженностью 29 км, подключены к автоматизированным системам искусственного микроклимата и

лүгү görevine atandım.

Yönettiğiniz KC Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nin tarihçesinden bahsedebilir misiniz?

KC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Almatı Çağdaş Tarih Merkez Devlet Arşivi esas alınarak 14 Ocak 1994 tarihli ve 1502 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile oluşturulmuştur. Arşiv, KC Cumhurbaşkanı, onun idaresi ve Devlet Başkanı'na doğrudan bağlı ve sorumlu diğer devlet organlarının faaliyetleri için bilgi ve arşiv desteği alanındaki ana görevleri yerine getiren modern, teknolojik olarak donatılmış bir komplekstir. Arşiv, 1974 yılında inşa edilmiş bir binada yer almakta olup, 8 arşiv deposu ve bir hizmet binasına sahiptir. Arşivimiz yapay mikro iklimlendirme ve yangın alarmları için otomatik sistemlere bağlı 29 km uzunluğunda metal raflarla donatılmıştır. 1 Ocak 2022 itibarıyla Arşiv'de 1918–2017 yıllarını kapsayan 850 bin adet belge bulunmaktadır.

Arşiv hakkında ve içerisindeki (arşivler/fonlar) en eski eserlerden bahsedebilir misiniz?

охранно-пожарной сигнализации. По состоянию на 1 января 2022 г. в Архиве хранится 850 тысяч ед. хр. за 1918–2017 гг.

Расскажите о документах (архивах/фондах), хранящихся в Архиве Президента, и к какому времени относится самый старый из них?

Как я сказала выше, Архив был образован на базе Центрального государственного архива новейшей истории. В его состав вошла та часть архивного фонда Компартии Казахстана, хранение которого осуществлял Институт истории партии ЦК Компартии Казахстана и Архив Алматинского обкома. Также на хранении находятся центральные органы ЛКСМ Казахстана и их первичные организации. В этих фондах сосредоточена информация об общественно-политической и социально-экономической жизни республики в эпоху социализма. Особый интерес представляют документы об образовании Казахской АССР, истории насильственной коллективизации и политических репрессий тоталитарного режима, индустриализации края, депортации репрессированных народов в Казахстан, о Казахстане в годы Великой Отечественной войны, об освоении целинных и залежных земель. Самый ранний период датируется 1917 г.

В настоящее время Архив Президента РК комплектуется документами периода Независимости. В архивных фондах «Президент Республики Казахстан», «Министерство иностранных дел Республики Казахстан», «Республиканская гвардия Республики Казахстан», «Управление Делами Президента Республики Казахстан», «Межгосударственный Совет Республики Казахстан, Кыргызской Республики, Республики Узбекистан и его Ис-

СЕЙЧАС НА ГОСУДАРСТВЕННОМ ХРАНЕНИИ НАХОДИТСЯ БОЛЕЕ 100 ЛИЧНЫХ ФОНДОВ (ОКОЛО 10 ТЫС. ЕД. ХР.)

НАЛИЧЕСТВО В НАШЕМ АРХИВЕ БОЛЕЕ 100-ТИ ЛИЧНЫХ ФОНДОВ (ОКОЛО 10 ТЫС. ЕД. ХР.)

↑
Yukarıda da belirttiğim gibi Arşiv, Çağdaş Tarih Merkez Devlet Arşivi esas alınarak oluşturulmuştur. Kazakistan Komünist Partisi Merkez Komitesi Parti Tarihi Enstitüsü ve Almatı Bölge Komitesi Arşivi tarafından tutulan Kazakistan Komünist Partisi arşiv fonunun bir kısmını içermektedir. Ayrıca depoda Kazakistan Komsol'un merkezi kurumları ve birincil örgütlerin belgeleri de bulunmaktadır. Bu fonlar, devletin Sovyet dönemindeki sosyo-politik ve sosyo-ekonomik hayatı hakkında bilgi içermektedir. Arşiv'de bulunan Kazak Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin oluşumu, kollektifleştirilme süreci ve siyasi baskılarının tarihi, bölgenin sanayileşmesi, baskı altındaki halkların Kazakistan'a sürülmesi gibi konularda belgeler bulunmaktadır. Dahası Büyük Vatanseverlik Savaşı sırasında Kazakistan'ın topraklarının gelişimi konularında özellikle ilgi çekici belgeler bulunmaktadır. En erken dönem 1917 yılına kadar uzanmaktadır. Günümüzde KC Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde, bağımsızlık dönemine ait belgeler bulunmaktadır. Bunların içerisinde "Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı", "Kazakistan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı", "Kazakistan Cumhuriyeti Devlet Muhafızları", "Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İdaresi", "Kazakistan Cumhuriyeti, Kırgız Cumhuriyeti, Özbekistan Cumhuriyeti Devletlerarası Konseyi ve Yürütme Komitesi", "Kazakistan Cumhuriyeti Başkanı altında Kazakistan Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'ne" ve diğer kurumlara ait, belgeler saklanmaktadır. Bu belgeler egemen bir devletin oluşumunda dikkate değer olayları, dış ve iç politikanın çok yönlü konularına değinmektedir. Aynı zamanda bu süreçler içerisinde ekonominin dönüşümünün en önemli dönemlerine ışık tutulmaktadır. Arşiv belgeleri içerisinde Kazakistan Cumhuriyeti'nin kanunları, Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının kararları ve ulus-

полнительный комитет», «Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан» и других сосредоточена уникальная информация, отражающая эпохальные события становления суверенного государства, много-аспектные вопросы внешней и внутренней политики, международные отношения, важнейшие процессы преобразования экономики, социально-культурное развитие страны. Здесь же хранятся подлинники законов Республики Казахстан, актов Президента Республики Казахстан, текстов его выступлений на международных конгрессах, форумах и встречах. Документы государственных органов дополняются документами политических и общественных организаций.

С 1998 г. Архив начал сбор документов личного происхождения. Это документы политических, государственных и общественных деятелей Казахстана. Сейчас на государственном хранении находится более 100 личных фондов (около 10 тыс.

ларарası kongre, forum ve toplantılardaki konuşmalarının metinleri, devlet kurumlarının çeşitli belgeleri ile siyasi ve kamu kuruluşlarının belgeleri yer almaktadır. Arşiv, 1998'den beri kişisel kaynaklı belgeleri toplamaya başlamıştır. Bunlar Kazakistan'ın siyasi, devlet ve halk figürlerinin belgeleridir. Halihazırda Devlet Arşivi'nde 100'den fazla kişisel fon (yaklaşık 10 bin belge) bulunmaktadır. Bunlar arasında A. Alimjanov, A. Alıbaev, A. Askarov, M. Ahmetova, O. Batırbekov, M. Beisebaev, G. Belger, S. Jienbaev, Ş. Janibekov, M. Isinaliev, M. Kozıbaev, S. Kubaşev, Z. Omarova, M. Osipov, Z. Fedotova, V. Şepel ve Kazakistan'ın diğer devlet ve halk figürleri yer almaktadır.

Cumhurbaşkanlığı Arşivi, faaliyetleri ve çalışma işlevi açısından Kazakistan'daki diğer arşivlerden farklı mıdır?

KC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, yalnızca Kazakistan'ın siyasi tarihi hakkında geniş bir belge deposu değil, aynı zamanda devlet arşivleri, müzeler ve bilim kurumları arasında, Kazakis-

ед. хр.). В их числе фонды А. Алимжанова, А. Алыбаева, А. Аскарова, М. Ахметовой, О. Батырбекова, М. Бейсебаева, Г. Бельгера, С. Джиенбаева, Ш. Жаныбекова, М. Исиналиева, М. Козыбаева, С. Кубашева, З. Омаровой, М. Оспанова, З. Федотовой, В. Шепеля и других государственных и общественных деятелей Казахстана.

Отличается ли Архив Президента от других архивов в Казахстане с точки зрения деятельности и функции работы?

Архив Президента Республики Казахстан является не только крупным хранилищем документов по политической истории Казахстана, но и занимает ведущее место среди государственных архивов, музеев и научных учреждений, как один из центров популяризации ретроспективной документной информации и исторических знаний о Казахстане. Архив Президента РК с каждым годом укрепляет свой статус республиканского научно-методического центра для государственных и ведомственных архивов страны. Образован и успешно функционирует Справочно-информационный фонд, в котором собраны научно-методические

тан hakkında geriye dönük belgesel ve tarihi bilgilerin kitlelere ulaştırılmasında önemli merkezlerinden biri olarak lider bir konuma sahiptir. KC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, ülkenin devlet ve departman arşivleri için ülke çapında bir bilimsel ve metodolojik merkez olarak statüsünü her yıl güçlendirmektedir. Arşivleme, arkeografi ve ilgili tarihi disiplinlerin sorunlarına ilişkin bilimsel, metodolojik ve diğer belgeleri içeren bir referans ve bilgi fonu oluşturulmuştur ve başarıyla çalışmaktadır. Kuruluşundan bu yana, arşiv edinme kaynakları 1994'te 9'dan 2021'de 46'ya kadar artarak önemli ölçüde genişlemiştir. Arşiv'in sağladığı hizmetler arasında kurumlara, değerli evrakların incelenmesi, saklanması ve devlet arşivine seçilmesi konusunda arşiv depolama organizasyonu ve ilgili büro işlemlerinde bilimsel metodolojik ve pratik deneyim paylaşımı sağlamak yer almaktadır. Buna ek olarak tarih fakültesi öğrencilerine bilimsel, metodolojik ve pratik eğitimler de verilmektedir.

Arşiv temelinde, yüksek öğretim kurumlarının tarih fakültelerinin öğrencileri için eğitim ve endüstriyel uygulamalar düzenlenmektedir. Araştırmacılara, Kazakistan'ın yakın tari-

и другие документы по проблемам архивоведения, археографии, смежных с ними исторических дисциплин.

С момента образования значительно расширился круг учреждений – источников комплектования: с 9 в 1994 г. – до 46 в 2021 г. Учреждениям, входящим в сферу обслуживания Архива, оказывается научно-методическая и практическая помощь в разработке нормативных документов по организации делопроизводства и архивному хранению, в проведении экспертизы ценности документов и отбору их на государственное хранение. На базе Архива проводится учебная и производственная практика для студентов исторических факультетов высших учебных заведений. К услугам исследователей предоставлена система каталогов, насчитывающих более 200 тыс. карточек с разносторонней информацией по новейшей истории Казахстана. Все фонды первой категории имеют обязательный научно-справочный аппарат.

С 2014 г. Архив приступил к массовой оцифровке документов на традиционных носителях для пополнения информационно-поисковой системы «Электронный архив». За 2005–2020 гг. в электронный формат переведено более 160 тыс. дел. С 2017 г. запущен Электронный читальный зал, который дает возможность онлайн работы исследователей с фондами и электронными образами документов. Посредством веб-сайта <http://archive.president.kz> можно работать с электронным каталогом и путеводителем по фондам.

Архивом организованы использование и публикация документов Национального архивного фонда, которые представляют собой вид научной работы и направлены

**С 2017 Г. В АРХИВЕ
ПРОВОДИТСЯ ЛЕТНЯЯ
ШКОЛА МОЛОДЫХ
АРХИВИСТОВ СТРАН
СНГ**

**АРШІВ, 2017’ДЕН БЕРІ
BDT ÜLKELERİNDEN
GENÇ ARŞİVCİLER
İÇİN YAZ OKULU’NA
EV SAHİPLİĞİ
YAPMAKTADIR**

hi hakkında çok yönlü bilgiler içeren 200 binden fazla karttan oluşan bir katalog sistemi sağlanmaktadır. İlk kategorideki tüm arşiv fonlarının zorunlu bir bilimsel referans bölümü bulunmaktadır. 2014’ten bu yana, Arşiv, bilgi erişim sistemi “Elektronik Arşivi” yenilemek için geleneksel medyadaki belgelerin toplu olarak dijitalleştirilmesine başlamıştır. 2005–2020 için 160,000’den fazla belge elektronik formata aktarılmıştır. 2017’den bu yana, araştırmacıların fonlar ve belgelerin elektronik görüntüleri ile çevrimiçi çalışmalarını mümkün kılan Elektronik Okuma Odası açılmıştır. <http://archive.president.kz> web sitesi aracılığıyla elektronik katalog ve fonlara erişmek mümkündür. Arşiv, bir tür bilimsel çalışma olan ve devlet ile kamu ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik Ulusal Arşiv Fonu belgelerinin kullanımı ve yayınlanmasını organize edilmesine ek olarak devlet ve halkın ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik Kazakistan tarihinin güncel konuları üzerine bilimsel araştırmalar yürütmektedir. 2006–2008 döneminde Arşiv, Kazakistan Komünist Partisi Merkez Komitesi’nin ve onun öncülerinin 1937-1991 yılları arasındaki 40 bin vakasını açığa kavuşturmuştur. Arşiv’de saklanan çok çeşitli belgeler, Kazakistan’ın modern tarihini inceleyen yerli ve yabancı araştırmacıların dikkatini çekmektedir. Okuma odasında ABD, Almanya, Ermenistan, Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya, Kanada, Ukrayna, Polonya, Romanya, Rusya ve Özbekistan’dan gelenler de dâhil olmak üzere beş binden fazla araştırmacı çalışmıştır. Arşiv, devlet kurumlarının ve vatandaşların tematik ve sosyo-hukuki taleplerinin yerine getirilmesini temin etmektedir. Arşiv ekibi metodik çalışmalar yürütmektedir ve bu çerçevede 130’dan fazla farklı normatif ve metodolojik kılavuz hazırlanmıştır. “Kazakistan Komünist Partisi’nin birincil örgütlerinin belgelerinin arşiv koleksiyonlarının

на обеспечение государственных и общественных потребностей, проведение исследований по актуальным проблемам истории Казахстана. В течение 2006–2008 гг. Архив провел рассекречивание 40 тыс. дел ЦК Компартии Казахстана и его предшественников за 1937–1991 гг.

Разносторонний по составу комплекс документов, хранящийся в Архиве, привлекает внимание отечественных и зарубежных исследователей, изучающих новейшую историю Казахстана. В читальном зале работало более пяти тысяч исследователей, в том числе – из России, Украины, Армении, Узбекистана, США, Великобритании, Канады, Германии, Японии, Франции, Италии, Польши и Румынии. Архив обеспечивает выполнение тематических и социально-правовых запросов государственных органов и граждан. Коллектив Архива проводит методическую работу. Подготовлено свыше 130 различных нормативно-методических пособий. Опыт работы Архива,

оформления и методологический "өңерлер" белгесінде янсытқан Архив денейімі, девлетін архивлері арасында яғғындыр.

Cumhurbaşkanlığı Arşivleri tarafından düzenlenen kitaplardan ve diğer etkinliklerden bahsedebilir misiniz?

1990'ların ortalarından itibaren, Cumhurbaşkanlığı Arşivi, yayıncılık faaliyetleri ile referans ve bilgi yayınlarının hazırlanmasında aktif olarak yer almıştır. Tüm arşivlerde olduğu gibi, Arşiv'in yayıncılık faaliyetlerinin temel çerçevesi, koleksiyonların oluşumu ve bunlarda saklanan belgeler ile ilgilidir. 20. yüzyılda Kazakistan'ın siyasi tarihine ayrılmış belgesel koleksiyonlar, protesto hareketleri, etnik gruplara ve bireysel vatandaşlara yönelik baskıcı politikalar ve onların kaderi gibi çeşitli konularda hazırlanmıştır.

Tarih ve Etnoloji Enstitüsü ile birlikte Kazakistan Cumhuriyeti Merkez Devlet Arşivleri, "Grozni 1916", "Alaş Hareketi", "1937-1938'de Kazakis-

отраженный в «Методических рекомендациях по созданию архивных коллекций документов первичных организаций Компартии Казахстана», был распространен среди архивов республики.

Расскажите, пожалуйста, о книгах и других мероприятиях, организованных Президентским архивом.

С середины 1990-х годов Архив Президента активно включился в публикационную деятельность и подготовку справочно-информационных изданий. Как и во всех архивах направление публикационной деятельности Архива связан с составом фондов и хранящихся в них документов. Документальные сборники, посвященные политической истории Казахстана XX века подготавливались по нескольким темам: протестные движения, репрессивная политика по отношению к этническим группам и отдельным гражданам и их судьбы.

Совместно с Институтом истории и этнологии, Центральным государственным архивом РК изданы сборники документов «Грозный 1916», «Движение Алаш», «Политические репрессии в Казахстане в 1937–1938 гг.», «Насильственная коллективизация и голод в Казахстане в 1931–1933 гг.», «Из истории депортаций» 3 тома за 1930–1945 гг., «Трагедия казахского аула» 2 тома за 1928–1932 гг., «Рассекреченная война. Особые папки» 1941–1945 гг., «История Отечества в судьбах его граждан: сборник автобиографий. 1922–1960 гг.», подготовлены и вышли в свет издания, посвященные репрессированным государственным и общественным деятелям Т. Рыскулов, Л. Мирзоян, У. Джандосов, Д. Керимбаев, справочные издания о персоналиях.

В прошлом году Архив подготовил

ЕЖЕГОДНО РАСТЕТ КОЛИЧЕСТВО ЗАРУБЕЖНЫХ ИССЛЕДОВАТЕЛЕЙ, ПОСЕЩАЮЩИХ АРХИВ ДЛЯ ВЫЯВЛЕНИЯ ДОКУМЕНТОВ ПО РАЗЛИЧНОЙ ТЕМАТИКЕ

HER YIL, ÇEŞİTLİ KONULARDAKİ BELGELERİ TESPİT ETMEK İÇİN ARŞİV’İ ZİYARET EDEN YABANCI ARAŞTIRMACILARIN SAYISI ARTMAKTADIR

tan’da Siyasi Baskılar”, “1931–1933’tе Kazakistan’da Zorla Kolektifleştirme ve Kıtık”, “Tehcir Tarihinden” 1930–1945 yılları 3 cilt, “Kazak Köyünün Trajedisi” 1928–1932 yılları 2 cilt, “Sırı Çözülmüş Savaş” gibi belge koleksiyonları yayınlamıştır. “Özel Klasörler” 1941–1945, “Vatandaşlarının Kaderinde Anavatan Tarihi: Bir Otobiyografi Koleksiyonu” T. Riskulov, L. Mirzoyan, U. Jandosov, D. Kerimbaev gibi baskı altındaki devlet ve halk figürlerine adanmış yayınlar hakkında referans kitaplar hazırlanarak yayınlanmıştır.

Geçen yıl Arşiv, önde gelen tarihçi ve halk figürü akademisyen M.K. Kozi-baev ve devlet adamı ve halk figürü, 1946–1954 yıllarında Kazakistan Komünist Partisi Merkez Komitesi’nin ilk sekreteri J. Şayahmetov’a adanmış koleksiyonlar hazırlayıp yayınlamıştır.

2015 yılında Arşiv, “İkinci Dünya Savaşı Esirleri-Kazakistan: Edebiyat, Kaynaklar ve Veritabanı” adlı büyük ölçekli bir proje başlatmıştır. İki yıl süren çalışmalarda yaklaşık 36 bin Kazakistanlı’nın adı tespit edilmiştir. Projeye ilgili bilgiler ve Kazakistan savaş esirlerinin listeleri <http://tutkyn.kz> web sitesinde yayınlanmıştır. 2016’dan beri Arşiv, Kazakistan’da 1930 kıtlığının kurbanları hakkında bilgi toplamaya başlamıştır (Asharshylyq.kz projesi). 1930 kıtlığının kurbanları hakkında tek bir veri bankasının Arşiv tarafından oluşturulması, ülkede ilk kez, açıktan ölen yurttaşların genel bir listesinin derlenmesi, Kazakistan’ın modern tarihinin trajik sayfalarının uzmanlar tarafından yapılan araştırmalar için bir kaynak çalışma üssü görevi görecektir. Arşiv ekibi, bilimsel kurumlar ve kamu kuruluşları ile başarılı bir şekilde iş birliği yapmaktadır.

Çalışanların, Kazakistan’ın modern tarihinin arşivlenmesi ve sorunları hakkında raporlar içeren bilimsel ve pratik konferanslara katılımıyla birlikte, Arşiv, her yıl “Arşiv ve Toplum”, “Sonsuza

и издал сборники, посвященные видному ученому-историку и общественному деятелю, академику М.К. Козыбаеву и государственному и общественному деятелю, первому секретарю ЦК Компартии Казахстана в 1946–1954 гг. Ж. Шаяхметову. В 2015 г. Архив приступил к реализации крупномасштабного проекта «Военнопленные-казахстанцы Второй мировой войны: литература, источники и база данных». За два года работы выявлено около 36 тысяч имен казахстанцев. Информация по проекту, а также списки военнопленных-казахстанцев опубликованы на веб-сайте <http://tutkyn.kz>.

С 2016 г. Архив приступил к собиранию сведений о жертвах голода 1930-х гг. в Казахстане (проект «Asharshylyq.kz»). Создание Архивом единого банка данных по жертвам голода 1930-х гг., составление впервые в стране общего пофамильного списка погибших от голода соотечественников послужит источниковедческой базой для исследований специалистами трагических страниц новейшей истории Казахстана. Коллектив Архива успешно сотрудничает с научными учреждениями и общественными организациями. Наряду с участием сотрудников на научно-практических конференциях с докладами по архивному делу и вопросам новейшей истории Казахстана, Архив ежегодно проводит различные социально-значимые мероприятия, в том числе тематические циклы «Архив и общество», «Мәңгілік Ел» қайраткерлері», мероприятия к юбилейным и знаковым датам в современной истории, республиканские конкурсы, семинары, открытые уроки. Регулярно проводятся презентации документальных сборников, круглые столы, встречи с видными общественными и государственными деятелями, научными работниками Казахстана и зарубежных стран.

Работаете ли с зарубежными архивами? Расскажите о своем международном сотрудничестве.

С 2003 г. Архив является членом Евразийского отделения Международного совета архивов. На 1 января 2022 г. Архив имеет

Кадар Ülke Figürleri” тематик döngüleri, modern tarihte yıldönümleri ve önemli tarihler için etkinlikler, devlet kapsamında yarışmalar, seminerler ve açık dersler gibi sosyal açıdan çeşitli önemli etkinlikler düzenlemektedir. Belgesel koleksiyonlarının sunumları, yuvarlak masa toplantıları ile önde gelen halk ve devlet adamları, Kazakistan ve yabancı ülkelerden bilim adamları ile toplantılar düzenli olarak yapılmaktadır.

Yurt dışındaki arşivlerle iş birliğiniz var mı? Var ise birlikte neler yaptığınızdan bahsedebilir misiniz?

Arşiv, 2003 yılından bu yana Uluslararası Arşivler Konseyi Avrasya Şubesi üyesidir. 1 Ocak 2022 itibarıyla Arşiv, 8 ülkeden 17 yabancı kuruluşla sözleşmeler, anlaşmalar, muhtıralar ve niyet protokolleri şeklinde geçerli anlaşmalara sahiptir. Bunlar arasında ABD, Almanya, Beyaz Rusya, Finlandiya, Güney Kore, Kırgızistan, Polonya ve Rusya yer almaktadır. Arşiv’in 17 yabancı ortağından 8’i devlet arşivi, 2’si müze, 7’si araştırma enstitü ve merkezleridir.

Uluslararası temaslar, Arşiv’de “İkinci Dünya Savaşı Esirleri-Kazakistan: Edebiyat, Kaynaklar ve Veritabanı” araştırma projesinin ve “Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkelerinin genç arşivcileri için yaz okulu” eğitim projesinin geliştirildiği 2015’ten bu yana aktif olarak geliştirilmiştir. İlk projenin uygulanması yabancı arşivlerdeki arşiv belgelerinin kullanılmasını ve taranmasını sağlamaktadır.

Arşiv çalışanları, II. Dünya Savaşı’nın Kazakistanlı esirleri hakkında bilgilerin bulunduğu Rus (Moskova, Podolsk, 2016), Polonya (Gdansk, 2018) ve Alman (Berlin, 2014) arşivlerini ziyaret etmiştir. 2018 sonbaharında, Arşiv, 1941-1945 Büyük Vatanseverlik Savaşı tarihine adanmış olan (Rusya Federasyonu Kamu Odası tarafından düzenlenen) uluslararası “Askerin Kaderi” projesine katılmıştır. Arşiv’in bu projeye davet edilmesi, Kazakistan savaş esirlerine ilişkin veritabanı ve Tutkyn.kz web sitesi hakkında internet yayınları da dahil olmak üzere medyada çok sayıda yayının yayınlanmasından sonra mümkün olmuştur.

Arşiv 2017’den beri BDT ülkelerinden genç ar-

действующие соглашения в виде договоров, соглашений, меморандумов и протоколов о намерениях с 17 зарубежными организациями из 8 стран: Беларуси, Германии, Южной Кореи, Кыргызстана, Польши, Российской Федерации, США и Финляндии. Из 17 зарубежных партнеров Архива 8 – государственные архивы, 2 – музея, 7 – исследовательские институты и центры. 2 протокола о намерениях не имеют сроков действия, остальные 15 документов срочные на 3, 5 лет, в которых предусмотрены пролонгации.

Международные контакты получили активное развитие с 2015 г., когда в Архиве были разработаны научно-исследовательский проект «Военнопленные-казахстанцы Второй мировой войны: литература, источники и база данных» и образовательный проект «Летняя школа молодых архивистов стран СНГ».

В реализации первого проекта предусматривается, в том числе использование и поиск архивных документов зарубежных

шівцiler için Yaz Okulu'na ev sahipliği yapmaktadır. Yaz Okulu'nu KC Cumhurbaşkanlığı Arşivi, Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi ve Rusya Devlet Beşeri Bilimler Üniversitesi (Moskova) organize etmektedir. Yaz Okulu'na Azerbaycan, Beyaz Rusya, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya ve Özbekistan'daki arşiv kurumlarından 500'den fazla genç uzman katılmıştır. Belarus, Finlandiya, Güney Kore, Kazakistan, Polonya ve Rusya'dan tanınmış uygulamalı arşivciler öğretim görevlisi olarak davet edilmiştir. BDT ülkelerinin 5. Genç Arşivciler Yaz Okulu 2022 için planlamalar yapılmaktadır.

Arşiv personeli ABD, Almanya, Beyaz Rusya, Güney Kore, Polonya ve Rusya arşivlerini ziyaret etmiş, gezilerin bir kısmı davet eden kurumlar tarafından finanse edilmiştir. Arşiv yönetiminin önerisi üzerine Kazakistan'ın diğer arşiv kurumlarının temsilcileri gezilere katılmıştır. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Uluslararası Ziyaretler programı kapsamında Ocak-Şubat 2017'de düzenlediği ABD gezisine, KC Kurucu Cumhurbaşkanı Elbası Kütüphanesi, Almatı

архивах. Сотрудники Архива посетили российские (гг. Москва, Подольск, 2016 г.), польские (г. Гданьск, 2018 г.) и немецкие (г. Берлин, 2014 г.) архивы, в которых были найдены сведения по военнопленным-казахстанцам Второй мировой войны. Осенью 2018 г. Архив стал участником международного проекта «Судьба солдата» (организатор Общественная палата Российской Федерации), проект посвящен истории Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. Приглашение Архива в этот проект стало возможным после многочисленных публикаций в СМИ, в том числе и Интернет-изданиях о базе данных по военнопленным-казахстанцам и сайте «Tutkyn.kz».

С 2017 г. в Архиве проводится Летняя школа молодых архивистов стран СНГ. Организаторы Летней школы – Архив Президента РК, Казахский национальный университет им. аль-Фараби и Российский государственный гуманитарный университет (г. Москва). Слушателями Летней школы стали более 500 молодых специалистов ар-

Merkez Devlet Arşivi ve Batı Kazakistan Bölgesi Devlet Arşivi çalışanları katılmıştır. 2018 yılında KC Cumhurbaşkanlığı Arşivi personeli ile birlikte Kızılorda ve Türkistan bölgelerinden arşivciler Belarus'a, Jambıl bölgesinden bir arşivci Polonya'ya davet edilmiştir.

2016-2019 yıllarında Güney Kore Ulusal Arşivleri ile imzalanan Mutabakat ve İşbirliği Mutabakatı'nın uygulanması kapsamında Arşiv'in 6 çalışanı Güney Kore'de mesleki eğitimlerini tamamlamıştır. 2018'de bir Arşiv temsilcisi, 2016'dan beri KC Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nin ortağı olan Rusya Devlet Beşeri Bilimler Üniversitesi tarafından düzenlenen I. Uluslararası Genç Tarihçiler ve Arşivciler Forumu'na katılmıştır.

Yabancı meslektaşlarla görüşmeler sonucunda, özel literatür alışverişi yapılmaktadır. Örneğin, KC Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nin yayınları (belge koleksiyonları, arşiv referans kitapları) ABD Kongre Kütüphanesi ve Rusya Devlet Kütüphanesi gibi dünyanın en büyük kütüphane koleksiyonlarında sergilenmektedir. Son yıllarda, Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaş-

хивных учреждений Казахстана, Азербайджана, Армении, Беларуси, Кыргызстана, России и Узбекистана. В качестве лекторов приглашены известные архивисты-практики из Беларуси, Казахстана, Польши, России, Финляндии и Южной Кореи. На 2022 г. запланировано проведение V Летней школы молодых архивистов стран СНГ.

Сотрудники Архива посетили архивы Беларуси, Германии, Польши, России, США и Южной Кореи, часть поездок финансировалась приглашающей стороной. По предложению руководства Архива в поездках приняли участие представители других архивных учреждений Казахстана. Так в поездке в США в январе-феврале 2017 г., организованной Государственным Департаментом США по программе «Международные визиты», участвовали сотрудники Библиотеки Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы, Центрального государственного архива г. Алматы и Государственного архива Западно-Казахстанской области. В 2018 г. в Беларусь вместе с сотрудниками Архива Президента РК были приглашены архивисты из Кызылординской и Туркестанской областей, в Польшу – архивист Жамбылской области. В рамках реализации Меморандума о взаимопонимании и сотрудничестве, заключенного с Национальным архивом Республики Корея в 2016–2019 гг. 6 сотрудника Архива прошли профессиональную стажировку в Южной Кореи. В 2018 г. представитель Архива принял участие в I Международном форуме молодых историков-архивистов, организованном Российским государственным гуманитарным университетом – партнером Архива Президента РК с 2016 г.

В результате деловых контактов с зарубежными коллегами осуществляется обмен специализированной литературой. Например, издания Архива Президента РК (сборники документов, архивные справочники) представлены в крупнейших библиотечных фондах мира: в Библиотеке Конгресса США и Российской государственной библиотеке. В последние годы значительно пополнился книжный фонд Архива Президента РК, в зарубежных архивах, библио-

тека Архива'nin kitap fonu önemli ölçüde yenilenmiştir. Yabancı arşivlerden, kütüphanelerden ve enstitülerden bilimsel ve metodolojik çalışmalar, yazarları tanınmış bilim adamları, arşivciler-uygulayıcılar olan arşiv belgeleri koleksiyonları, ders kitapları ve arşivleme ile ilgili öğretim kılavuzları elde edilmiştir.

Her yıl, çeşitli konulardaki belgeleri tespit etmek için Arşiv'i ziyaret eden yabancı araştırmacıların sayısı artmaktadır. Arşiv'de Almatı arşiv kurumları çalışanlarının, tarih fakültelerinin öğretmenleri ve öğrencilerinin yanı sıra Ş. Valihanov Tarih ve Etnoloji Enstitüsü temsilcileri ile onlar arasında tematik toplantılar düzenlenmektedir. Toplantılarda, yabancı bilim insanlarının ilgisini çeken tarih araştırmaları konuları, yabancı arşivlerdeki çalışma koşulları, tarih bilimi haberleri ele alınmakta olup, görüş alışverişinde bulunmaktadır, ki bu da Arşiv'in bir bütün olarak çalışmasının geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Değerli vaktinizi ayırıp verdiğiniz cevaplar için teşekkür ederiz.

теках, институтах приобретены научные и методические разработки, сборники архивных документов, учебники и учебные пособия по архивному делу, авторы которых известные ученые, архивисты-практики.

Ежегодно растет количество зарубежных исследователей, посещающих Архив для выявления документов по различной тематике. В Архиве проводятся тематические встречи с ними, на которые приглашаются сотрудники архивных учреждений Алматы, преподаватели и студенты исторических факультетов, а также представители Института истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова. На встречах обсуждаются темы исторических исследований, интересные для зарубежных ученых, условия работы в зарубежных архивах, новости исторической науки и т.д., происходит обмен мнениями и пожелания, что способствуют совершенствованию работы Архива в целом.

Спасибо, что уделите время и ответили на наши вопросы.

FOREIGN DIRECT INVESTMENTS IN THE ERA OF PANDEMIC: PERSPECTIVES FOR THE EURASIAN REGION

DR. ZHARMUKHAMED ZARDYKHAN

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ПРЯМЫЕ ИНОСТРАННЫЕ ИНВЕСТИЦИИ В ЭПОХУ ПАНДЕМИИ: ПЕРСПЕКТИВЫ ДЛЯ ЕВРАЗИЙСКОГО РЕГИОНА

Despite the fact that the severe acute respiratory syndrome (SARS) outbreak during 2002-2004 caused by the first known zoonotic coronavirus affected a relatively small number of people and countries, its negative impact on the financial flows, particularly Foreign Direct Investment (FDI), was well noticed by financial analysts, although the final figures for China, the country where the outbreak was first identified, might have been smoothened by the impressive economic growth of that period [Lee & Warner, 2008]. Nevertheless, it was evident by then that any potential outbreak of a SARS-like epidemic would not only redirect foreign investments

Несмотря на то, что вспышка тяжелого острого респираторного синдрома (SARS) в 2002-2004 гг., вызванная первым известным зоонозным коронавирусом, затронула относительно небольшое число людей и стран, ее негативное влияние на финансовые потоки, особенно прямые иностранные инвестиции (ПИИ), была хорошо замечена финансовыми аналитиками, хотя окончательные цифры по Китаю, стране, где впервые была выявлена вспышка, могли быть сглажены впечатляющим экономическим ростом того периода [Lee & Warner, 2008]. Тем не менее к тому времени было очевидно, что любая потенциаль-

from a particular country, but would also divert manufacturing operations as well [Knobler et al., 2004]. Needless to say that a full-fledged COVID-19 pandemic that is virtually affecting all corners of the world for almost two years was to have an even greater impact on international investment flows.

According to the official statistics of the United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD) global foreign direct investments flows plunged by 35 percent in 2020, the first full year of the COVID-19 pandemic, from 1.5 trillion USD to 1 trillion USD [UNCTAD, 2021a]. The initial UNCTAD reports from January 2021 were even more pessimistic, as the collapse of the global FDI was estimated to reach 42 percent from 1.5 trillion USD to 859 billion USD [UNCTAD, 2021b]. According to the World Bank's *FDI Watch* for the third quarter of 2020, the FDI flows for developing countries in Europe and Central Asia, the World Bank's regional designation to which both Kazakhstan and Russia belong, were down by 67 percent, compared with the same period in 2019, far below the global average of 42 percent [World Bank, 2021]. In fact, the overall decline of the global FDI collapse for 2020 was not far off from the predictions made in early 2020, as according to the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) predictions, overall FDI flows were predicted to fall between 35 and 45 percent depending on optimistic, middle or pessimistic scenarios [OECD, 2020].

Towards the end of 2021, however, global FDI showed relatively strong recovery compared to 2020, as it reached 852 billion USD in the first half of 2021 alone, recovering 70 percent of the previous year's losses [UN News, 2021]. While in 2020 developed economies suffered from

ACCORDING TO THE OFFICIAL STATISTICS OF THE UNITED NATIONS CONFERENCE ON TRADE AND DEVELOPMENT (UNCTAD) GLOBAL FOREIGN DIRECT INVESTMENTS FLOWS PLUNGED BY 35 PERCENT IN 2020, THE FIRST FULL YEAR OF THE COVID-19 PANDEMIC, FROM 1.5 TRILLION USD TO 1 TRILLION USD

СОГЛАСНО ОФИЦИАЛЬНОЙ СТАТИСТИКЕ КОНФЕРЕНЦИИ ОРГАНИЗАЦИИ ОБЪЕДИНЕННЫХ НАЦИЙ ПО ТОРГОВЛЕ И РАЗВИТИЮ (ЮНКТАД), ГЛОБАЛЬНЫЕ ПОТОКИ ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ СОКРАТИЛИСЬ НА 35% В 2020 ГОДУ, ПЕРВОМ ПОЛНОМ ГОДУ ПАНДЕМИИ COVID-19, С 1,5 ТРЛН ДОЛЛАРОВ США ДО 1 ТРЛН ДОЛЛАРОВ США

ная вспышка атипичной пневмонии не только перенаправит иностранные инвестиции из той или иной страны, но и перестроит производственные процессы [Knobler et al., 2004]. Излишне говорить, что еще большее влияние на международные инвестиционные потоки должна была оказать полномасштабная пандемия COVID-19, охватившая практически все уголки мира на протяжении почти двух лет.

Согласно официальной статистике Конференции Организации Объединенных Наций по торговле и развитию (ЮНКТАД), глобальные потоки прямых иностранных инвестиций сократились на 35% в 2020 году, первом полном году пандемии COVID-19, с 1,5 трлн долларов США до 1 трлн долларов США [ЮНКТАД, 2021а]. Первоначальные отчеты ЮНКТАД за январь 2021 г. были еще более пессимистичными, поскольку обвал глобальных ПИИ, по оценкам, достиг 42% с 1,5 трлн долларов США до 859 млрд долларов США [ЮНКТАД, 2021б]. Согласно обзору *FDI Watch* Всемирного банка за третий квартал 2020 года, потоки ПИИ в развивающиеся страны Европы и Центральной Азии, региональное обозначение Всемирного банка, к которым относятся Казахстан и Россия, сократились на 67 процентов по сравнению с тем же периодом в 2019 г., что намного ниже среднемирового показателя в 42% [Всемирный банк, 2021]. На самом деле общее снижение глобального коллапса ПИИ в 2020 году было недалеко от прогнозов, сделанных в начале 2020 года, поскольку, согласно прогнозам Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР), общий поток ПИИ должен был упасть между 35 и 45 процентов в зависимости от оптимистического, среднего или пессимистического

the heaviest fall of FDI by 58 percent compared to only 8 percent fall in developing economies [UNCTAD, 2021a], in the first six months of 2021 FDI flows among developed economies reached 424 billion USD, more than three times than in 2020 [UN News, 2021].

According to the Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP) *Foreign Direct Investment Trends and Outlook in Asia and the Pacific for 2021/2022*, FDI inflows for the North and Central Asian subregion declined in 2020 by 59 percent from 43 billion USD to 17.5 billion USD, of which the biggest relative drops were in Azerbaijan (66 percent), Russia (70 percent), and Kyrgyzstan (259 percent) [ESCAP, 2021]. According to the *World Investment Report 2021* the FDI flows in Uzbekistan and Turkmenistan, which, along with other Central Asian countries, are presented by UNCTAD as "Landlocked Developing Countries," dropped 25.5 percent and 45.1 percent respectively [UNCTAD, 2021c]. Kazakhstan was the only country in the region to register investment growth in 2020, as according to different estimates the FDI flow into Kazakhstan increased by 24 percent [ESCAP, 2021] or even 34.9 percent [UNCTAD, 2021c]. The positive trend seemed to continue for Kazakhstan for the first six months of 2021 as well, since official governmental statistics estimated FDI growth of 30.4 percent for the above-mentioned period [Primeminister.kz, 2021]. In case of Turkmenistan, for instance, the drop in investment flows were partially associated with the fall in international demand for hydrocarbons, as well as postponing of branches of the Central Asia–China and Turkmenistan–Afghanistan–Pakistan–India gas pipelines [UNCTAD, 2021c].

Foreign investment flows remain a vital impetus for economic recovery

THE FDI FLOWS FOR DEVELOPING COUNTRIES IN EUROPE AND CENTRAL ASIA, THE WORLD BANK'S REGIONAL DESIGNATION TO WHICH BOTH KAZAKHSTAN AND RUSSIA BELONG, WERE DOWN BY 67 PERCENT, COMPARED WITH THE SAME PERIOD IN 2019, FAR BELOW TO THE GLOBAL AVERAGE OF 42 PERCENT

ПОТОКИ ПИИ В РАЗВИВАЮЩИЕСЯ СТРАНЫ ЕВРОПЫ И ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ, РЕГИОНАЛЬНОЕ ОБОЗНАЧЕНИЕ ВСЕМИРНОГО БАНКА, К КОТОРЫМ ОТНОСЯТСЯ КАЗАХСТАН И РОССИЯ, СОКРАТИЛИСЬ НА 67 ПРОЦЕНТОВ ПО СРАВНЕНИЮ С ТЕМ ЖЕ ПЕРИОДОМ В 2019 Г., ЧТО НАМНОГО НИЖЕ СРЕДНЕМИРОВОГО ПОКАЗАТЕЛЯ В 42%

сценариев [ОЭСР, 2020].

Однако к концу 2021 г. мировые ПИИ продемонстрировали относительно сильное восстановление по сравнению с 2020 г., достигнув 852 млрд долл. США только в первой половине 2021 г., компенсировав 70% падения предыдущего года [Новости ООН, 2021]. В то время как в 2020 г. развитые страны пострадали от сильнейшего падения ПИИ на 58% по сравнению с падением только на 8% в развивающихся странах [ЮНКТАД, 2021а], за первые шесть месяцев 2021 года потоки ПИИ между развитыми странами достигли 424 млрд долларов США, что более чем в три раза превышает показатель 2020 года [Новости ООН, 2021].

По данным Экономической и социальной комиссии для Азии и Тихого океана (ЭСКАТО) «Тенденции и перспективы прямых иностранных инвестиций в Азиатско-Тихоокеанском регионе на 2021–2022 годы», приток ПИИ в субрегион Северной и Центральной Азии сократился в 2020 году на 59% с 43 миллиардов до 17,5 млрд долларов США, из которых наибольшее относительное падение произошло в Азербайджане (66%), России (70%) и Кыргызстане (259%) [ESCAP, 2021]. Согласно Докладу о мировых инвестициях за 2021 год, потоки ПИИ в Узбекистан и Туркменистан, которые наряду с другими странами Центральной Азии представлены ЮНКТАД как «развивающиеся страны, не имеющие выхода к морю», сократились на 25,5% и 45,1% соответственно [UNCTAD, 2021c]. Казахстан был единственной страной в регионе, где в 2020 г. был зарегистрирован рост инвестиций, поскольку, по разным оценкам, приток ПИИ в Казахстан увеличился на 24% [ЭСКАТО, 2021] или даже на 34,9% [UNCTAD, 2021c]. Положительная тенденция,

in the post-pandemic world even for developed economies, as, for instance, only in the post-Brexit United Kingdom foreign investments created more than 55,000 new jobs in the 2020-2021 financial year alone [Gov.uk, 2021]. On the other hand, the COVID-19 pandemic negatively affected investment flows even for the most attractive investment destinations in 2020, as it happened to Chinese investments to Germany, which in 2019 prior to the pandemic reached an impressive 117 billion USD [Xia & Liu, 2021]. This, of course, goes hand in hand with the fall of the global economy by 4.4 percent in 2020 according to the International Monetary Fund (IMF), as recession and unemployment hit economies worldwide [Summerfield, 2021]. In any case, according to the mid-2021 reports, some of the negative effects on the investment flows were seen as short-term [Xia & Liu, 2021], while the overall FDI flow were expected to recover by 10 to 15 percent for 2021 [UNCTAD, 2021a], although the recent outbreak of the Omicron variant of the coronavirus and impending restrictions and lockdowns might substantially modify the expectations.

References

1. ESCAP (2021). Foreign direct investment trends and outlook in Asia and the Pacific for 2021/2022. Retrieved from https://www.unescap.org/sites/default/d8files/knowledge-products/APTIT%20FDI_20212022.pdf. Accessed on 03.01.2022.
2. Gov.uk (2021). Foreign investment boosts UK jobs

по-видимому, сохранится для Казахстана и в первом полугодии 2021 года, поскольку официальная государственная статистика оценивает рост ПИИ в 30,4% за указанный период [Primeminister.kz, 2021]. В случае с Туркменистаном, например, падение инвестиционных потоков частично было связано с падением международного спроса на углеводороды, а также переносом сроков строительства ответвлений газопроводов Средняя Азия — Китай и Туркменистан — Афганистан — Пакистан — Индия [ЮНКТАД, 2021с].

Потоки иностранных инвестиций остаются жизненно важным стимулом для восстановления экономики в постпандемическом мире даже для развитых экономик, поскольку, например, только в Соединенном Королевстве после Brexit иностранные инвестиции создали более 55 000 новых рабочих мест только в 2020-2021 финансовом году [Gov.uk, 2021]. С другой стороны, пандемия COVID-19 негативно повлияла на инвестиционные потоки даже по наиболее привлекательным направлениям в 2020 г., как это произошло с китайскими инвестициями в Германию, которые в 2019 г. до пандемии достигли впечатляющих 117 млрд долл. США [Xia & Liu, 2021]. Это, конечно, идет рука об руку с падением мировой экономики на 4,4% в 2020 г. по данным Международного валютного

during pandemic. Retrieved from <https://www.gov.uk/government/news/foreign-investment-boosts-uk-jobs-during-pandemic>. Accessed on 02.01.2022.

3. Lee, O. & M. Warner (2020). The political economy of the Sars epidemic. The impact on human resources in East Asia. Routledge.
4. OECD (2020). Foreign direct investment flows in the time of COVID-19. Retrieved from https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=132_132646-g8as4msdp9&title=Foreign-direct-investment-flows-in-the-time-of-COVID-19. Accessed on 03.01.2022.
5. Primeminister.kz (2021). The volume of FDI in the economy of the Republic of Kazakhstan for the first half of 2021 increased by 30.4%. Retrieved from <https://primeminister.kz/ru/news/obem-pii-v-ekonomiku-rk-za-pervoe-polugodie-2021-goda-velichilsya-na-304-593353>. Accessed on 02.01.2022.
6. Stacey K., Adel M., Stanley L., Alison M., Laura S., & Katherine O. (2004). Learning from SARS. Preparing for the next disease outbreak. The National Academies Press.
7. Summerfield, R. (2021). FDI in a post-COVID-19 world. Retrieved from <https://www.financier-worldwide.com/fdi-in-a-post-covid-19-world#.YdGNSWhByMo>. Accessed on 02.01.2022.
8. UN News (2021). In highly uneven recovery, global investment flows rebound. Retrieved from <https://news.un.org/en/story/2021/10/1103402>. Accessed on 03.01.2022.
9. UNCTAD (2021a). Global foreign direct investment set to partially recover in 2021 but uncertainty remains. Retrieved from <https://unctad.org/news/global-foreign-direct-investment-set-partially-re>

фонда (МВФ), поскольку рецессия и безработица ударили по экономике во всем мире [Саммерфилд, 2021]. В любом случае, согласно отчетам за середину 2021 г., некоторые негативные последствия для инвестиционных потоков рассматривались как краткосрочные [Xia & Liu, 2021], в то время как ожидалось, что общий поток ПИИ восстановится на 10–15% в течение 2021 [UNCTAD, 2021a], хотя недавняя вспышка омикронного варианта коронавируса и надвигающиеся ограничения и блокировки могут существенно изменить ожидания.

Источники:

1. Всемирный банк (2021). FDI Watch. Квартальный отчет. Доступно по адресу: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/166491617024998011/pdf/FDI-Watch-Quarterly-Report.pdf>. Дата обращения: 02.01.2022.
2. ESCAP (2021). Тенденции и перспективы прямых иностранных инвестиций в Азиатско-Тихоокеанском регионе на 2021–2022 годы. Доступно по адресу: https://www.unescap.org/sites/default/d8files/knowledge-products/APTIT%20FDI_20212022.pdf. Дата обращения: 03.01.2022.
3. Gov.uk (2021). Иностранные инвестиции уве-

FDI INFLOWS FOR THE NORTH AND CENTRAL ASIAN SUBREGION DECLINED IN 2020 BY 59 PERCENT FROM 43 BILLION USD TO 17.5 BILLION USD, OF WHICH THE BIGGEST RELATIVE DROPS WERE IN AZERBAIJAN (66 PERCENT), RUSSIA (70 PERCENT), AND KYRGYZSTAN (259 PERCENT)

ПРИТОК ПИИ В СУБРЕГИОН СЕВЕРНОЙ И ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ СОКРАТИЛСЯ В 2020 ГОДУ НА 59% С 43 МИЛЛИАРДОВ ДО 17,5 МЛРД ДОЛЛАРОВ США, ИЗ КОТОРЫХ НАИБОЛЬШЕЕ ОТНОСИТЕЛЬНОЕ ПАДЕНИЕ ПРОИЗОШЛО В АЗЕРБАЙДЖАНЕ (66%), РОССИИ (70%) И КЫРГЫЗСТАНЕ (259%)

cover-2021-uncertainty-remainst. Accessed on 02.01.2022.

10. UNCTAD (2021b). Investment Trends Monitor. Retrieved from https://unctad.org/system/files/official-document/diaeiainf2021d1_highlight_en.pdf. Accessed on 02.01.2022.
11. UNCTAD (2021c). World Investment Report 2021. Investing in sustainable recovery. Retrieved from https://unctad.org/system/files/official-document/wir2021_en.pdf. Accessed on 02.01.2022.
12. World Bank (2021). FDI Watch. Quarterly Report. Retrieved from <https://documents1.worldbank.org/curated/en/166491617024998011/pdf/FDI-Watch-Quarterly-Report.pdf>. Accessed on 02.01.2022.
13. Xia, X. & W. Liu (2021). China's investments in Germany and the impact of the COVID-19 pandemic. Retrieved from <https://www.intereconomics.eu/contents/year/2021/number/2/article/china-s-investments-in-germany-and-the-impact-of-the-covid-19-pandemic-6523.html>. Accessed on 02.01.2022.

личивают количество рабочих мест в Великобритании во время пандемии. Доступно по адресу: <https://www.gov.uk/government/news/foreign-investment-boosts-uk-jobs-during-pandemic>. Дата обращения: 02.01.2022.

4. Ли, О. & М. Уорнер (2020). Политическая экономика эпидемии атипичной пневмонии. Воздействие на человеческие ресурсы в Восточной Азии. Routledge.
5. ОЭСР (2020). Поток прямых иностранных инвестиций во время COVID-19. Доступно по адресу: https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=132_132646-g8as4msdp9&title=Foreign-direct-investment-flows-in-the-time-of-COVID-19. Дата обращения: 03.01.2022.
6. Primeminister.kz (2021). Объем ПИИ в экономику РК за первое полугодие 2021 года увеличился на 30,4%. Доступно по

THE COVID-19 PANDEMIC NEGATIVELY AFFECTED INVESTMENT FLOWS EVEN FOR THE MOST ATTRACTIVE INVESTMENT DESTINATIONS IN 2020, AS IT HAPPENED TO CHINESE INVESTMENTS TO GERMANY, WHICH IN 2019 PRIOR TO THE PANDEMIC REACHED IN IMPRESSIVE 117 BILLION USD

ПАНДЕМИЯ COVID-19 НЕГАТИВНО ПОВЛИЯЛА НА ИНВЕСТИЦИОННЫЕ ПОТОКИ ДАЖЕ ПО НАИБОЛЕЕ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНЫМ НАПРАВЛЕНИЯМ В 2020 Г., КАК ЭТО ПРОИЗОШЛО С КИТАЙСКИМИ ИНВЕСТИЦИЯМИ В ГЕРМАНИЮ, КОТОРЫЕ В 2019 Г. ДО ПАНДЕМИИ ДОСТИГЛИ ВПЕЧАТЛЯЮЩИХ 117 МЛРД ДОЛЛ. США

адресу: <https://primeminister.kz/ru/news/obem-pii-v-ekonomiku-rk-za-pervoe-polugodie-2021-goda-uvelichilsyana-304-593353>. Дата обращения: 02.01.2022.

7. Саммерфилд, Р. (2021). ПИИ в мире после COVID-19. Доступно по адресу: <https://www.financierworldwide.com/fdi-in-a-post-covid-19-world#YdGNSWhByMo>. Дата обращения: 02.01.2022.
8. Новости ООН (2021). В условиях крайне неравномерного восстановления глобальные инвестиционные потоки восстанавливаются. Доступно по адресу: <https://news.un.org/en/story/2021/10/1103402>. Дата обращения: 03.01.2022.
9. Стейси Н., Адель М., Стэнли Л., Элисон М., Лаура С., Кэтрин О. (2004). Учимся у ОРВИ. Подготовка к следующей вспышке болезни. The National Academies Press.
10. ЮНКТАД (2021а). Глобальные прямые иностранные инвестиции должны частично восстановиться в 2021 году, но неопределенность сохраняется. Доступно по адресу: <https://unctad.org/news/global-foreign-direct-investment-set-partially-recover-2021-uncertainty-remainst>. Дата обращения: 02.01.2022.
11. ЮНКТАД (2021b). Монитор инвестиционных тенденций. Доступно по адресу: https://unctad.org/system/files/official-document/diaeiainf2021d1_highlight_en.pdf. Дата обращения: 02.01.2022.
12. ЮНКТАД (2021c). Доклад о мировых инвестициях, 2021 г. Инвестиции в устойчивое восстановление. Доступно по адресу: https://unctad.org/system/files/official-document/wir2021_en.pdf. Дата обращения: 02.01.2022.
13. Xia, X. & У. Лу (2021). Инвестиции Китая в Германию и влияние пандемии COVID-19. Доступно по адресу: <https://www.intereconomics.eu/contents/year/2021/number/2/article/china-s-investments-in-germany-and-the-impact-of-the-covid-19-pandemic-6523.html>. Дата обращения: 02.01.2022.

POST-PANDEMIC INDIA-CENTRAL ASIA DIALOGUE

DR. ALBINA MURATBEKOVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ДИАЛОГ ИНДИЯ- ЦЕНТРАЛЬНАЯ АЗИЯ ПОСЛЕ ПАНДЕМИИ

On December 19, 2021, the first time after the COVID-19 breakout, Ministers of Foreign Affairs of India and Central Asian states met in New Delhi for the third meeting of the India-Central Asia Dialogue. The dialogue meeting was chaired by the Minister of Foreign Affairs of India, Dr S. Jaishankar. Among the major highlights of the meeting could be mentioned an invitation for Central Asian Heads of States to join the Republic Day of India 2022 as chief guests [Haider, 2021], which demonstrates the degree of importance of the Central Asian region in the foreign policy of India.

During the meeting, sides highlighted the “civilizational, cultural, trade and people-to-people linkages”, and appreciated the signing of the Memorandum of Understanding for implementation of High Impact Community Development Projects (HICDPs) for socio-economic development in Central Asian countries assisted by the Indian government. Parties also endorsed the intention of India to provide a \$1 billion Line of Credit for infrastructure projects in Central Asia. In addition, sectors such as pharmaceuticals, information technology, agriculture, energy, textiles, gems and jewellery

**AMONG THE MAJOR
HIGHLIGHTS OF THE
MEETING COULD
BE MENTIONED AN
INVITATION FOR
CENTRAL ASIAN
HEADS OF STATES TO
JOIN THE REPUBLIC
DAY OF INDIA 2022
AS CHIEF GUESTS**

**СРЕДИ КЛЮЧЕВЫХ
МОМЕНТОВ
ВСТРЕЧИ МОЖНО
ОТМЕТИТЬ
ПРИГЛАШЕНИЕ
ГЛАВ ГОСУДАРСТВ
ЦЕНТРАЛЬНОЙ
АЗИИ
ПРИСОЕДИНИТЬСЯ
К ДНЮ
РЕСПУБЛИКИ
ИНДИИ 2022 В
КАЧЕСТВЕ ГЛАВНЫХ
ГОСТЕЙ**

19 декабря 2021 года, впервые после вспышки COVID-19, министры иностранных дел Индии и государств Центральной Азии встретились в Нью-Дели на третьей встрече Диалога Индия-Центральная Азия. Встреча-диалог проходила под председательством министра иностранных дел Индии д-ра С. Джайшанкара. Среди ключевых моментов встречи можно отметить приглашение глав государств Центральной Азии присоединиться к Дню Республики Индии 2022 в качестве главных гостей [Хайдар, 2021], которое показывает степень важности региона Центральной Азии во внешней политике Индии.

В ходе встречи стороны подчеркнули «цивилизационные, культурные, торговые и межчеловеческие связи» и высоко оценили подписание Меморандума о взаимопонимании по реализации высокоэффективных проектов развития сообществ (HICDP) для социально-экономического развития стран Центральной Азии, финансируемая индийским правительством. Стороны также одобрили намерение Индии предоставить кредитную линию в размере 1 миллиарда долларов США для инфраструктурных проектов в Центральной Азии. В дополнении,

were identified as priority sectors for increased cooperation and investment, for the implementation of which cooperation between the regions of Central Asia and the states of India is encouraged [MEA India, 2021].

The current situation in Afghanistan was among the burning issues of the meeting. If the previous two dialogue meetings were attended by Afghan counterparts as special invitees, this time without them dialogue ministers discussed the current situation in Afghanistan. The concerns regarding Afghanistan were highlighted by all members, while a need for a broad 'regional consensus', including close consultations on Afghanistan, development of post-conflict strategy, and importance of humanitarian assistance were touched. The dialogue meeting also coincided with the discussion of the situation in Afghanistan within the Organization of Islamic Cooperation (OIC)'s meeting hosted by Pakistan. Despite that all the countries of Central Asia are members of the OIC, the Central Asian Foreign Ministers decided to take part in a dialogue meeting with India on this day.

The Taliban takeover of Afghanistan stepped

фармацевтика, информационные технологии, сельское хозяйство, энергетика, текстиль, драгоценные камни и ювелирные изделия были отмечены как приоритетные сектора для расширения сотрудничества и инвестиций, для реализаций которого поощряется сотрудничество между регионами Центральной Азии и штатами Индии [МИД Индии, 2021].

Текущая ситуация в Афганистане была одним из острых вопросов встречи. Если на предыдущих двух диалоговых встречах афганские коллеги присутствовали в качестве специальных приглашенных, то на этот раз без их присутствия министры диалога обсудили текущую ситуацию в Афганистане. Обеспокоенность в отношении Афганистана была подчеркнута всеми членами, в то время как была затронута необходимость широкого «регионального консенсуса», включая тесные консультации по Афганистану, разработку постконфликтной стратегии и важность гуманитарной помощи. Встреча-диалог также совпала с обсуждением ситуации в Афганистане в рамках встречи Организации исламского сотрудничества (ОИК), организованной Пакистаном. Несмотря на то, что все страны Центральной Азии являются членами ОИК,

up the importance of the Central Asian region in India's foreign policy. Maintaining regional security is among the key concerns of India that threatens the spread of extremism and terrorism in the region through Afghanistan. India aims to strengthen its proactive diplomacy, including with Central Asia, where Uzbekistan, Tajikistan, and Turkmenistan have common borders with Afghanistan. Prior to the dialogue, on November 10th 2021, India's National Security Adviser Ajit Doval hosted the Delhi Regional Security Dialogue on Afghanistan, where in addition to Central Asian Defense Ministers, Russia and Iran Ministers joined the discussions over Afghanistan's multidimensional crisis [Chaulia, 2021]. Noteworthy, Central Asian states have different approaches towards the Taliban region. If Tajikistan held the toughest position on the Taliban government, advocating the creation of the security belt around Afghan borders, Uzbekistan and Turkmenistan resumed their missions in Afghanistan. Parties also raise the Afghanistan issue within the Shanghai Cooperation Organization, where all are members.

With the absence of common borders, dialogue partners are also interested in improving connectivity initiatives such as the Ashgabat Agreement and the International North-South Transport Corridor (INSTC). In addition, the Shahid Beheshti Terminal at Chabahar Port was mentioned to facilitate trade and logistic possibilities of regional cooperation. During the meeting, parties agreed to establish joint working groups to deepen connectivity between states and to promote business contacts.

India despite establishing strategic partnership ties with Kazakhstan, Uzbekistan, Tajikistan and Kyrgyzstan still have small trade turnovers. The overall trade between India

**THE TALIBAN
TAKEOVER OF
AFGHANISTAN
STEPPED UP THE
IMPORTANCE OF
THE CENTRAL ASIAN
REGION IN INDIA'S
FOREIGN POLICY**

**ЗАХВАТ
АФГАНИСТАНА
ТАЛИБАМИ
ПОВЫСИЛ
ВАЖНОСТЬ
РЕГИОНА
ЦЕНТРАЛЬНОЙ
АЗИИ ВО ВНЕШНЕЙ
ПОЛИТИКЕ ИНДИИ**

министры иностранных дел стран Центральной Азии решили принять участие в диалоговой встрече с Индией в этот день.

Тем временем, захват Афганистана талибами повысил важность региона Центральной Азии во внешней политике Индии. Поддержание региональной безопасности входит в число ключевых забот Индии, которое угрожает распространением экстремизма и терроризма в регионе через Афганистан. Индия стремится усилить свою активную дипломатию, в том числе в Центральной Азии, где Узбекистан, Таджикистан и Туркменистан имеют общие границы с Афганистаном. Накануне диалога, 10 ноября 2021 г., советник по национальной безопасности Индии Аджит Довал провел Делийский диалог по региональной безопасности по Афганистану, на котором, помимо министров обороны стран Центральной Азии, к обсуждению многоаспектного кризиса в Афганистане присоединились министры России и Ирана [Чаулия, 2021]. Примечательно, что государства Центральной Азии по-разному подходят к талибскому вопросу. Если Таджикистан занимал самую жесткую позицию по отношению к правительству талибов, выступая за создание пояса безопасности вокруг афганских границ, то Узбекистан и Туркменистан возобновили свои миссии в Афганистане. Стороны также поднимают афганский вопрос в рамках Шанхайской организации сотрудничества, членами которой все являются.

В отсутствие общих границ партнеры по диалогу также заинтересованы в улучшении таких инициатив, как Ашхабадское соглашение и Международный транспортный коридор Север-Юг (INSTC). Кроме того, был упомянут терминал Шахид Бехешти в порту Чабахар, ко-

and Central Asia is around \$3 billion, with Kazakhstan sharing over \$2.5 billion of trade [Sachdeva, 2021]. Hence, strengthening business and investment ties is among the key issues for improving bilateral and regional ties. The India-Central Asia Development Group and India-Central Asia Business Council proposed during the maiden India-Central Asia Dialogue in Samarkand were established to strengthen such gaps. B2B meetings within the dialogue also envisioned to become a platform to interact between businessmen and to attract mutual investments. At the present dialogue meeting, parties also proposed to establish specific cooperation areas in the field of renewable energy, finances, digital and other technologies.

India's Central Asian outreach was formed within the "Connect Central Asia" policy launched in 2012 that was designed to enhance cooperation and sustain India's economic, energy and security interests. However, due to "bureaucratic technicalities and policy inaction" it is difficult to state that regional ties are successfully being realized within the schemes of this policy [Stobdan, 2020]. Visit to all Central Asian states by

торый способствует развитию торговых и логистических возможностей регионального сотрудничества. В ходе встречи стороны договорились о создании совместных рабочих групп для углубления связей между государствами и развития деловых контактов.

Индия, несмотря на установление стратегических партнерских связей с Казахстаном, Узбекистаном, Таджикистаном и Кыргызстаном, по-прежнему имеет небольшой товарооборот. Общий товарооборот между Индией и Центральной Азией составляет около 3 млрд долларов, при этом на долю Казахстана приходится более 2,5 млрд долларов [Сачдева, 2021]. Таким образом, укрепление деловых и инвестиционных связей является одним из ключевых вопросов для улучшения двусторонних и региональных связей. Группа развития Индия-Центральная Азия и Деловой совет Индия-Центральная Азия, предложенные в ходе первого Диалога Индия-Центральная Азия в Самарканде, были созданы для устранения таких разрывов. Встречи B2B в рамках диалога также призваны стать площадкой для взаимодействия предприни-

chamber.uz

Prime Minister Narendra Modi in July 2015 meanwhile revitalized regional cooperation between states and impacted trade dynamics. Since then, institutional efforts have been successful in organizing a dialogue meeting between foreign ministers, other regular meetings between ministers and business representatives.

The importance of the Indian Technical and Economic Cooperation Programme (ITEC) was also stressed in the joint statement. Given the success of capacity building programs within the ITEC program, India proposed to increase the slots for Central Asians and organize customized training programs for Central Asian specialists [MEA India, 2021].

By and large, the dialogue meeting between Foreign Ministers signals the heightened importance of cooperation between India and Central Asian states. Especially given the regional outreach – inviting all Central Asian states to Republic Day in January 2022 – demonstrates India's intention to deepen existing

INDIA DESPITE ESTABLISHING STRATEGIC PARTNERSHIP TIES WITH KAZAKHSTAN, UZBEKISTAN, TAJIKISTAN AND KYRGYZSTAN STILL HAVE SMALL TRADE TURNOVERS

ИНДИЯ, НЕСМОТЯ НА УСТАНОВЛЕНИЕ СТРАТЕГИЧЕСКИХ ПАРТНЕРСКИХ СВЯЗЕЙ С КАЗАХСТАНОМ, УЗБЕКИСТАНОМ, ТАДЖИКИСТАНОМ И КЫРГЫЗСТАНОМ, ПО-ПРЕЖНЕМУ ИМЕЕТ НЕБОЛЬШОЙ ТОВАРООБОРОТ

мателей и привлечения взаимных инвестиций. На нынешнем диалоговом заседании стороны также предложили установить конкретные направления сотрудничества в сфере возобновляемой энергетики, финансов, цифровых и других технологий.

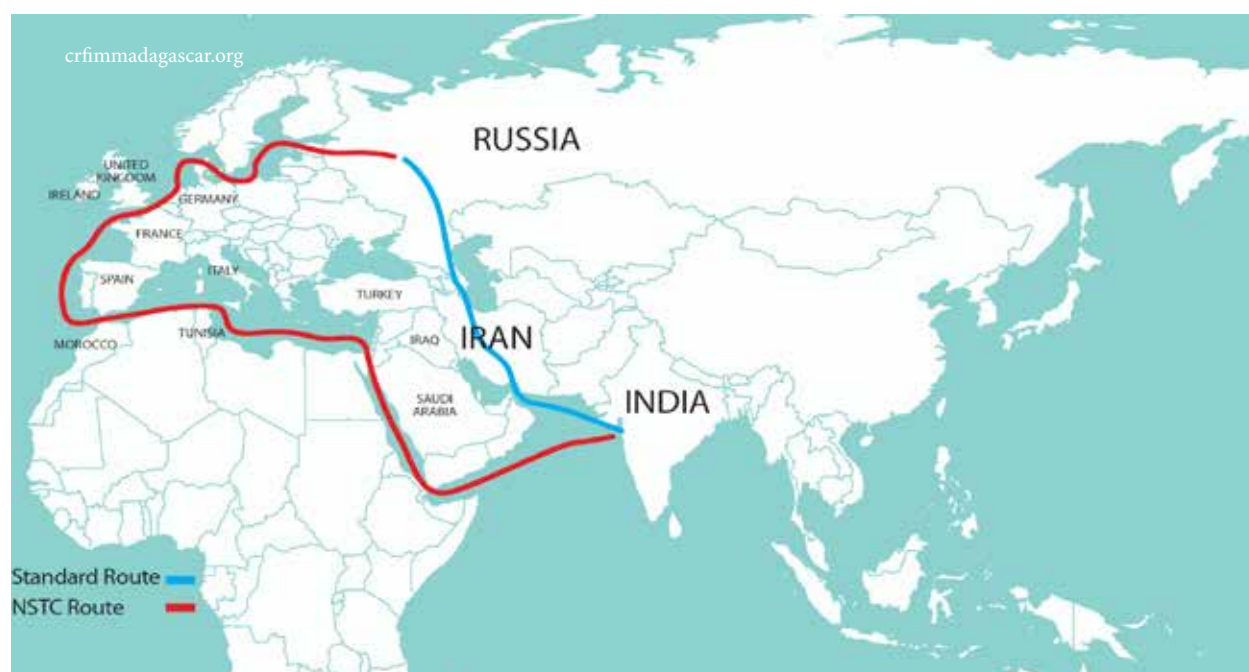
Деятельность Индии в Центральной Азии была сформирована в рамках политики «Соединим Центральную Азию», запущенной в 2012 году и направленной на укрепление сотрудничества и защиту интересов Индии в области экономики, энергетики и безопасности. Однако в силу «бюрократических формальностей и бездействия политики» трудно утверждать, что региональные связи успешно реализуются в рамках данной политики [Стобдан, 2020]. Визит премьер-министра Нарендры Модии во все государства Центральной Азии в июле 2015 года между тем оживил региональное сотрудничество между государствами и повлиял на динамику торговли. С тех пор институциональные усилия увенчались успехом в организации встре-

ties. Noteworthy, such privilege previously was granted to ASEAN leaders in 2018 [Haidar, 2021]. Hence, the Central Asian vector in India's foreign policy is increasing, yet without a revision of India's strategy towards Central Asia, it is difficult to expect progressive changes in regional and bilateral engagement. It should be mentioned that according to Indian experts, a major obstacle for realizing the full potential of regional interaction is underpinned by a lack of borders and hostility of Pakistan and instability in Afghanistan in providing that connection [Stobdan, 2020]. However, we could assume that India might consider other possibilities of interaction since the absence of borders has never become an obstacle for cooperation for instance for the European states. Given the geopolitical competition in the region, India's aspirations for diversifying China's influence, along with a historical legacy of regional cooperation, it can be assumed that more determined efforts of the Indian government, coupled with a welcoming policy of the Central Asian countries, could lead to more expanded and inclusive cooperation between Central Asia and India. Energy-rich Central Asian states are also interested in diversification of markets and realization of bilateral and regional cooperation with the large Indian

чи диалога между министрами иностранных дел, другими регулярными встречами между министрами и представителями бизнеса.

В совместном заявлении также подчеркнута важность Индийской программы технического и экономического сотрудничества (ИТЕС). Учитывая успех программ по наращиванию потенциала, Индия предложила увеличить количество мест для выходцев из Центральной Азии и организовать индивидуальные программы обучения для специалистов из Центральной Азии в рамках программы ИТЕС [МИД Индии, 2021].

В целом встреча-диалог между министрами иностранных дел свидетельствует о возросшей важности сотрудничества между Индией и государствами Центральной Азии. Особенно с учетом регионального охвата — приглашение всех государств Центральной Азии на День Республики в январе 2022 года — демонстрирует намерение Индии углублять существующие связи. Ранее такая привилегия была предоставлена лидерам АСЕАН в 2018 году [Хайдар, 2021]. Следовательно, центральноазиатский вектор во внешней политике Индии усиливается, однако без пересмотра стратегии Индии в отношении Цен-

market. Areas as IT services, largely undiscovered by Central Asian IT specialists, for instance, are potential areas of deepening cooperation.

References

1. Chaulia, S. (2021). What did the Delhi Regional Security Dialogue on Afghanistan Accomplish? Retrieved from <https://the-diplomat.com/2021/11/what-did-the-delhi-regional-security-dialogue-on-afghanistan-accomplish/>. Accessed on 21.12.2021.
2. Haidar, S. (2021). Five Central Asian leaders were invited as R-Day chief guests. Retrieved from <https://www.thehindu.com/news/national/five-central-asian-leaders-invited-as-r-day-chief-guests/article37947174.ece>. Accessed on 21.12.2021.
3. MEA India (2021). Joint Statement of the 3rd meeting of the India-Central Asia Dialogue. Retrieved from <http://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/34705/Joint+Statement+of+the+3rd+meeting+of+the+IndiaCentral+Asia+Dialogue>. Accessed on 21.12.2021.
4. Sachdeva, G. (2021). Why India must re-work its Central Asia strategy. Retrieved from <https://www.moneycontrol.com/news/opinion/why-india-must-re-work-its-central-asia-strategy-7854911.html>. Accessed on 21.12.2021.
5. Stobdan, P. (2020). India and Central Asia. The Strategic Dimension. Manohar Parrikar Institute for Defence Studies and Analysis, New Delhi.

тральной Азии трудно ожидать поступательных изменений в региональном и двустороннем взаимодействии. Следует отметить, что, по мнению индийских экспертов, основным препятствием для полной реализации потенциала регионального взаимодействия является отсутствие границ и враждебность Пакистана, и нестабильность Афганистана в обеспечении этой связи [Стобдан, 2020]. Однако можно предположить, что Индия могла бы рассмотреть и другие возможности взаимодействия, поскольку отсутствие границ никогда не становилось препятствием для сотрудничества, например, для европейских государств. Учитывая геополитическую конкуренцию в регионе, стремление Индии ди-

MORE DETERMINED EFFORTS OF THE INDIAN GOVERNMENT, COUPLED WITH A WELCOMING POLICY OF THE CENTRAL ASIAN COUNTRIES, COULD LEAD TO MORE EXPANDED AND INCLUSIVE COOPERATION BETWEEN CENTRAL ASIA AND INDIA

БОЛЕЕ РЕШИТЕЛЬНЫЕ УСИЛИЯ ИНДИЙСКОГО ПРАВИТЕЛЬСТВА ВКУПЕ С ДОБРОЖЕЛАТЕЛЬНОЙ ПОЛИТИКОЙ ЦЕНТРАЛЬНО-АЗИАТСКИХ СТРАН МОГЛИ БЫ ПРИВЕСТИ К БОЛЕЕ РАСШИРЕННОМУ И ИНКЛЮЗИВНОМУ СОТРУДНИЧЕСТВУ МЕЖДУ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИЕЙ И ИНДИЕЙ

версифицировать влияние Китая, а также историческое наследие регионального сотрудничества, можно предположить, что более решительные усилия индийского правительства вкупе с доброжелательной политикой центральноазиатских стран могли бы привести к более расширенному и инклюзивному сотрудничеству между Центральной Азией и Индией. Богатые энергоресурсами государства Центральной Азии также заинтересованы в диверсификации рынков и реализации двустороннего и регионального сотрудничества с крупным индийским рынком. Такие области, как ИТ-услуги, в значительной степени неизведанные ИТ-специалистами из Центральной Азии, например, являются потенциальными областями углубления сотрудничества.

Источники:

1. Хайдар, С. (2021). В качестве главных гостей Дня Р были приглашены пять лидеров Центральной Азии. Доступен по адресу: <https://www.thehindu.com/news/national/five-central-asian-leaders-invited-as-r-day-chief-guests/article37947174.ece>. Дата обращения: 21.12.2021.
2. МИД Индии (2021). Совместное заявление 3-го заседания Диалога Индия-Центральная Азия. Доступен по адресу: <http://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/34705/Joint+Statement+of+the+3rd+meeting+of+the+IndiaCentral+Asia+Dialogue>. Дата обращения: 21.12.2021.
3. Чаулия, С. (2021). Что дал Делийский диалог по региональной безопасности по Афганистану?. Доступен по адресу: <https://thediplomat.com/2021/11/what-did-the-delhi-regional-security-dialogue-on-afghanistan-accomplish/>. Дата обращения: 21.12.2021.
4. Сачдева, Г. (2021). Почему Индия должна пересмотреть свою стратегию в Центральной Азии. Доступен по адресу: <https://www.moneycontrol.com/news/opinion/why-india-must-re-work-its-central-asia-strategy-7854911.html>. Дата обращения: 21.12.2021.
5. Стобдан, П. (2020). Индия и Центральная Азия. Стратегическое измерение. Институт оборонных исследований и анализа им. Манохара Парриккара, Нью-Дели.

RECENT DEVELOPMENTS IN THE GLOBAL SUPPLY CHAINS

DR. AZIMZHAN KHITAKHUNOV

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

НЕДАВНИЕ ИЗМЕНЕНИЯ В ГЛОБАЛЬНЫХ ЦЕПОЧКАХ ПОСТАВОК

Development of the global supply chains gained importance following the pandemic-related disruptions, which caused negative consequences such as inflation. Economists and policy experts are debating about the future of the global supply chains as policy responses from advanced and developing economies were different. Therefore, this commentary aims to review recent changes and policy proposals to transform global supply chains and make them sustainable.

The supply chain shocks are recognized as one of the main causes of the recent surge in inflation in the United States (US) and the European Union (EU). Transport costs, in particular, by sea, have rocketed in the past year and significantly contributed to the growth in prices. For instance, the Drewry world container index measuring the cost of moving a 40ft container is 170% higher than it was a year ago. The price on some particularly in-demand routes such as Shanghai to Rotterdam has increased by almost 200%, while in the case of the Dutch port to New York, the cost has risen by 212%. Prices of lumber, cotton, wheat, and palm oil have increased by more than 30% [Farrer, 2021]. Households, experts, and firm managers perceive causes of inflation differently. Academic experts dis-

THE SUPPLY CHAIN SHOCKS ARE RECOGNIZED AS ONE OF THE MAIN CAUSES OF THE RECENT SURGE IN INFLATION IN THE UNITED STATES AND THE EUROPEAN UNION

ШОКИ В ЦЕПОЧКАХ ПОСТАВОК ПРИЗНАНЫ ОДНОЙ ИЗ ГЛАВНЫХ ПРИЧИН НЕДАВНЕГО РОСТА ИНФЛЯЦИИ В СОЕДИНЕННЫХ ШТАТАХ АМЕРИКИ И ЕВРОПЕЙСКОМ СОЮЗЕ

Важность развития глобальных цепочек возросла после ряда негативных последствий, связанных с пандемией, среди которых особенно следует отметить инфляцию. Экономисты и эксперты в области политики спорят о будущем глобальных цепочек поставок, поскольку политическая реакция стран с развитой и развивающейся экономикой была разной. Таким образом, цель этого комментария состоит в том, чтобы рассмотреть последние изменения и предложения по политике, направленные на преобразование глобальных цепочек поставок и обеспечение их устойчивости.

Шоки цепочек поставок признаны одной из основных причин недавнего всплеска инфляции в Соединенных Штатах Америки (США) и Европейском союзе (ЕС). Транспортные расходы, в частности, по морю, резко выросли в прошлом году и внесли существенный вклад в рост цен. Например, мировой контейнерный индекс Drewry, измеряющий стоимость перевозки 40-футового контейнера, на 170% выше, чем год назад. Стоимость на некоторые особенно востребованные маршруты, такие как Шанхай-Роттердам, выросла почти на 200%, а с Голландского порта в

tinguish three main factors, causing inflation, including supply chain issues, government spending, and monetary policy. Households explain the recent surge in inflation by labor shortages, supply chain issues, and politics. Managers also emphasize labor shortages, supply chain issues, and generic references to the pandemic [Andre et al., 2021]. Therefore, supply chain disruptions became one of the top concerns of all economic agents.

Due to the negative impact of supply chain disruptions on production, international trade, and inflation, policymakers started to raise a concern about this problem. The US administration recognized supply chains as future economic security. In February 2021, President Joe Biden issued an executive order to secure and strengthen the American supply chain, while in June, the White House published a 100-day review on “Building Resilient Supply Chains, Revitalizing American Manufacturing, and Fostering Broad-Based Growth”. The review shows that the US policy, which prioritized efficiency and low costs over security, sustainability, and resilience, has resulted in supply chain risks. Moreover, a fragmented supply chain may also make it more difficult for workers to organize for collective bargaining, while companies may benefit from lower-tax jurisdictions. The report

Нью-Йорк – на 212%. Цены на пиломатериалы, хлопок, пшеницу и пальмовое масло выросли более чем на 30% [Фарпер, 2021].

Домохозяйства, эксперты и руководители фирм по-разному воспринимают причины инфляции. Академические эксперты выделяют три основных фактора, вызывающих инфляцию, включая проблемы с цепочкой поставок, государственные расходы и денежно-кредитную политику. Домохозяйства объясняют недавний всплеск инфляции нехваткой рабочей силы, проблемами с цепочками поставок и политикой. Менеджеры также подчеркивают нехватку рабочей силы, проблемы с цепочками поставок и пандемию [Андре и соавторы, 2021]. Таким образом, сбои в цепочках поставок стали одной из главных проблем всех экономических агентов.

Из-за негативного влияния сбоев в цепочке поставок на производство, международную торговлю и инфляцию политики начали выражать обеспокоенность по поводу этой проблемы. Администрация США признала цепочки поставок как экономическую опасность будущего. В феврале 2021 года президент Джо Байден издал распоряжение о защите и укреплении американских

proposes keeping more of the supply chain in the US, especially in manufacturing [Acemoglu, 2021]. Earlier, the US administration also reconsidered its industrial policy and allocated \$1.2 billion in the form of subsidies to directly expand domestic personal protective equipment (PPE) production capacity. It started by subsidizing domestic facilities producing N95 respirators. In 2020, the US government made nearly \$800 million of publicly funded investments in American PPE production capacity expansion, as well as for inputs along the PPE supply chain. In May and June of 2021, the US government spent over \$400 million on a half dozen companies to expand capacity for nitrile glove production. These subsidies combined with the demand shock, induced entry by American firms and changed the domestic industry landscape [Bown, 2021].

High dependence on intermediate input imports put many advanced economies at risk. For instance, Germany imports 8% of its intermediate products from low-wage countries, while this indicator for the US amounts to 4.6%. Understanding supply-chain-related vulnerabilities, governments and firms from developed countries adopted special support measures and deepened their cooperation. For instance, the EU has designated part of its €750 billion Next Generation EU recovery fund to bolster Europe's semiconductor design and manufacturing capabilities. The US chipmaker Intel plans to invest in several European countries and to open a semiconductor factory in the region with EU help, while Bosch recently opened a chip-manufacturing plant in Dresden with the help of European subsidies. These investments from the government and business will reduce Europe's dependence on Asian suppli-

**THE US
ADMINISTRATION
RECOGNIZED
SUPPLY CHAINS AS
FUTURE ECONOMIC
SECURITY**

**АДМИНИСТРАЦИЯ
США ПРИЗНАЛА
ЦЕПочки
ПОСТАВОК КАК
ЭКОНОМИЧЕСКУЮ
БЕЗОПАСНОСТЬ
БУДУЩЕГО**

цепочек поставок, а в июне Белый дом опубликовал 100-дневный обзор «Построение устойчивых цепочек поставок, оживление американского производства и содействие всестороннему росту». Обзор показывает, что политика США, отдающая предпочтение эффективности и низким затратам, а не безопасности и устойчивости, привела к рискам цепочки поставок. Кроме того, фрагментированные цепочки поставок могут также затруднить организацию коллективных переговоров для работников, в то время как компании могут извлечь выгоду из юрисдикций с более низкими налогами. В отчете предлагается сохранить большую часть цепочек поставок в США, особенно в обрабатывающей промышленности [Асемоглу, 2021].

Ранее администрация США также пересмотрела свою промышленную политику и выделила \$1.2 миллиарда в виде субсидий на прямое расширение отечественных мощностей по производству средств индивидуальной защиты (СИЗ). Все началось с субсидирования отечественных предприятий по производству респираторов N95. В 2020 году правительство США вложило почти \$800 миллионов государственных инвестиций в расширение американских производственных мощностей СИЗ, а также в закупку материалов по всей цепочке поставок СИЗ. В мае и июне 2021 года правительство США потратило более \$400 миллионов на подюжины компаний, чтобы расширить мощности по производству нитриловых перчаток. Эти субсидии в сочетании с шоком спроса побудили американские фирмы выйти на рынок и изменили ландшафт отечественной промышленности [Баун, 2021].

Высокая зависимость от импорта

ers. Therefore, it is important to note that the pandemic accelerated the reshoring trend. Given these facts and to minimize risks from supply chain disruptions, firms may reshore production from developing countries, build up inventories and rely on suppliers from different continents to hedge the risk of natural disasters or other regional disruptions [Marin, 2021].

Experts believed that the decentralization of markets could ensure a diversity of alternative supplies. Despite the high specialization of the global production system delivered substantial benefits, the pandemic-related crisis revealed its weaknesses. To address them, policymakers should have better data and business intelligence in government as even after 30 years of globalization, there is a lack of detailed, publicly available information on product flows in global supply chains. Moreover, governments should play a more active role in the short term using different support instruments such as providing production subsidies to mitigate some of the shortages [Coyle, 2021]. It is expected that the shortages, backlogs, and imbalances between supply and demand will persist well

промежуточных факторов производства ставит под угрозу многие страны с развитой экономикой. Например, Германия импортирует 8% своей промежуточной продукции из стран с низкой заработной платой, в то время как для США этот показатель составляет 4.6%. Понимая уязвимость цепочек поставок, правительства и фирмы из развитых стран приняли специальные меры поддержки и углубили свое сотрудничество. Например, ЕС выделил часть своего Фонда следующего поколения в размере €750 миллиардов для поддержки европейских возможностей проектирования и производства полупроводников. Американский производитель микросхем Intel планирует инвестировать в несколько европейских стран и открыть завод по производству полупроводников в регионе с помощью ЕС, а Bosch недавно открыла завод по производству микросхем в Дрездене с помощью европейских субсидий. Эти инвестиции со стороны правительства и бизнеса снизят зависимость Европы от азиатских поставщиков. Поэтому важно отметить, что пандемия ускорила тенденцию reshoring. С учетом этих фактов и для сведения к минимуму рисков,

into 2022, and perhaps longer. To overcome these issues, it is important to develop better models using Artificial intelligence for predicting how supply chains will evolve, including their likely responses to shocks. These forecasts need to be publicly available. At the same time, international cooperation, with countries sharing real-time data generated by supply-chain networks, would also be needed [Spence, 2021]. Despite the importance of global cooperation seems obvious, it will be difficult to achieve it given the fact of trade and other conflicts such as US-China contradictions.

To benefit from the global supply chain participation, governments of developing countries should develop industrial policies based on the following recommendations. Firstly, it is important to bargain with foreign investors for the purpose of domestic industrialization. Secondly, the industrial policy should focus on both export promotion and import substitution. Finally, it is necessary to link up to the value chains of transnational corporations, and, at the same time, successful industrialization needs a degree of competition with transnational corporations. Governments may initially rely on the resources of state-owned enterprises [Hauge, 2020].

Thus, the pandemic revealed all weaknesses of the global supply chains. It also accelerated the process of reshoring, which started after the global financial crisis. Governments and firms from developed countries responded by higher investments and by reconsideration of the role of industrial policy. Key tools to support domestic production were subsidies. These changes in the economic policy of developed countries will affect the structure of international trade,

**GERMANY
IMPORTS 8% OF
ITS INTERMEDIATE
PRODUCTS FROM
LOW-WAGE
COUNTRIES, WHILE
THIS INDICATOR FOR
THE US AMOUNTS
TO 4.6%**

**ГЕРМАНИЯ
ИМПОРТИРУЕТ
8% СВОЕЙ
ПРОМЕЖУТОЧНОЙ
ПРОДУКЦИИ ИЗ
СТРАН С НИЗКОЙ
ЗАРАБОТНОЙ
ПЛАТОЙ, В ТО ВРЕМЯ
КАК ДЛЯ США
ЭТОТ ПОКАЗАТЕЛЬ
СОСТАВЛЯЕТ 4.6%**

связанных с нарушением цепочек поставок, фирмы могут переносить производство из развивающихся стран, наращивать запасы и полагаться на поставщиков с разных континентов для хеджирования риска стихийных бедствий или других региональных сбоях [Марин, 2021].

Эксперты считали, что децентрализация рынков может обеспечить разнообразие альтернативных поставок. Несмотря на то, что высокая специализация мировой производственной системы принесла существенные выгоды, кризис, вызванный пандемией, выявил ее слабые стороны. Для решения этих проблем политики должны иметь в правительстве более качественные данные и бизнес-аналитику, поскольку даже после 30 лет глобализации отсутствует подробная общедоступная информация о потоках продуктов в глобальных цепочках поставок. Кроме того, правительства должны играть более активную роль в краткосрочной перспективе, используя различные инструменты поддержки, такие как предоставление производственных субсидий для смягчения части дефицита [Койл, 2021].

Ожидается, что нехватка, отставание и дисбаланс между спросом и предложением будут сохраняться до 2022 года, а возможно, и дольше. Чтобы преодолеть эти проблемы, важно разработать более совершенные модели с использованием искусственного интеллекта для прогнозирования развития цепочек поставок, включая их вероятную реакцию на шоки. Эти прогнозы должны быть общедоступными. В то же время также потребуется международное сотрудничество со странами, которые будут обмениваться данными в ре-

as many production facilities located in Asian countries will be reshored. As a result, trade between advanced economies may increase substantially following the transformation of the supply chains.

Many developing countries, including Central Asian states, aim to become a part of global supply chains. Taking into consideration the above mentioned changes, the plans of those countries will be difficult to achieve. Instead of that policy, developing countries should focus on their industrialization to provide their economies with full-scale production. This policy will require careful analysis of their trade policies, export capabilities, import dependence, input availability, and technological development. Like in the case of advanced economies, developing countries should step in by providing substantial support through subsidies or other tools for organization and further development of certain sectors. This kind of industrialization will provide economic security for these countries and reduce risks from economic or other shocks. This kind of industrialization may attract foreign investments in developing countries manufacturing sectors and involve these countries in the global production systems.

References

1. Acemoglu, Daron (2021). The Supply-chain mess. Retrieved from <https://www.project-syndicate.org/commentary/us-supply-chain-mess-incentives-for-offshoring-by-daron-acemoglu-2021-12>. Accessed on 27.12.2021.
2. Andre, Peter, Haaland, Ingar, Roth, Chris, and Johannes Wohlfart (2021). Inflation narratives. Retrieved from <https://voxeu.org/article/inflation-narratives>. Accessed on 27.12.2021.
3. Bown, Chad (2021). How COVID-19 medical supply shortages led to extraordinary trade and industrial policy. Retrieved from <https://www.piie.com/sites/default/files/>

INDUSTRIAL POLICY SHOULD FOCUS ON BOTH EXPORT PROMOTION AND IMPORT SUBSTITUTION

ПРОМЫШЛЕННАЯ ПОЛИТИКА ДОЛЖНА БЫТЬ НАПРАВЛЕНА КАК НА ПРОДВИЖЕНИЕ ЭКСПОРТА, ТАК И НА ИМПОРТОЗАМЕЩЕНИЕ

жиме реального времени, генерируемыми сетями цепочек поставок [Спенс, 2021]. Несмотря на то, что важность глобального сотрудничества кажется очевидной, достичь его будет сложно, учитывая наличие торговых и других конфликтов, таких как американско-китайские противоречия.

Чтобы получить выгоду от участия в глобальной цепочке поставок, правительствам развивающихся стран следует разработать промышленную политику на основе следующих рекомендаций. Во-первых, важно вовлекать иностранных инвесторов в процесс отечественной индустриализации. Во-вторых, промышленная политика должна быть направлена как на стимулирование экспорта, так и на импортозамещение. Наконец, необходимо подключиться к производственно-сбытовым цепочкам транснациональных корпораций, и в то же время для успешной индустриализации необходима определенная конкуренция с транснациональными корпорациями. Правительства могут первоначально полагаться на ресурсы государственных предприятий [Хауге, 2020].

Таким образом, пандемия выявила все слабые стороны глобальных цепочек поставок. Это также ускорило процесс решоринга, который начался после мирового финансового кризиса. Правительства и фирмы из развитых стран ответили увеличением инвестиций и пересмотром роли промышленной политики. Ключевыми инструментами поддержки отечественного производства стали субсидии. Эти изменения в экономической политике развитых стран повлияют на структуру международной торговли, так как многие производственные мощности, расположенные в

globalcapitalnetwork.com

documents/wp21-11.pdf. Accessed on 20.12.2021.

4. Coyle, Diane (2021). The great supply-chain massacre. Retrieved from <https://www.project-syndicate.org/commentary/current-supply-shocks-and-2008-global-financial-crisis-by-diane-coyle-2021-10?barrier=accesspaylog>. Accessed on 25.12.2021.
5. Marin, Dalia (2021). Making supply chains more resilient. Retrieved from <https://www.project-syndicate.org/commentary/should-governments-help-to-boost-supply-chain-resilience-by-dalia-marin-2021-07?barrier=accesspaylog>. Accessed on 25.12.2021.
6. Farrer, Martin (2021). Global supply chain crisis could last another two years, warn experts. Retrieved from <https://www.theguardian.com/business/2021/dec/18/global-supply-chain-crisis-could-last-another-two-years-warn-experts>. Accessed on 22.12.2021.
7. Hauge, Jostein (2020). Industrial policy in the era of global value chains: towards a developmentalist framework drawing on the industrialization experiences of South Korea and Taiwan. *The World Economy*, 43 (8), pp. 2070-2092.
8. Spence, Michael (2021). Why are supply chains blocked? Retrieved from <https://www.project-syndicate.org/commentary/prevent-future-supply-chain-disruptions-using-ai-models-by-michael-spence-2021-11>. Accessed on 25.12.2021.

азиатских странах, будут перебазированы. В результате торговли между странами с

развитой экономикой может существенно увеличиться после преобразования цепочек поставок.

Многие развивающиеся страны, в том числе государства Центральной Азии, стремятся стать частью глобальных цепочек поставок. Принимая во внимание вышеупомянутые изменения, планы этих стран будут трудновыполнимы. Вместо этой политики развивающиеся страны должны сосредоточиться на своей индустриализации, чтобы обеспечить свою экономику полномасштабным производством. Эта политика потребует тщательного анализа их торговой политики, экспортных возможностей, зависимости от импорта, доступности ресурсов и технологического развития. Как и в случае с развитыми экономиками, развивающиеся страны должны значительно увеличить государственную поддержку через субсидии или другие инструменты для организации и дальнейшего развития определенных секторов. Такая индустриализация обеспечит экономическую безопасность этих стран и снизит риски экономических и иных шо-

ков. Такого рода индустриализация может привлечь иностранные инвестиции в обрабатывающие отрасли развивающихся стран и вовлечь эти страны в глобальные производственные системы.

Источники:

1. Андре, Питер, Хааланд, Ингар, Рот, Крис и Йоханнес Вольфарт (2021). Рассказы об инфляции. Доступно по адресу: <https://voxeu.org/article/inflation-narratives>. Дата обращения: 27.12.2021.
2. Асемоглу, Дарон (2021). Беспорядок в цепочке поставок. Доступно по адресу: <https://www.project-syndicate.org/commentary/us-supply-chain-mess-incentives-for-offshoring-by-daron-acemoglu-2021-12>. Дата обращения: 27.12.2021.
3. Баун, Чад (2021). Как нехватка медицинских товаров из-за COVID-19 привела к экстраординарной торговой и промышленной политике. Доступно по адресу: <https://www.piie.com/sites/default/files/documents/wp21-11.pdf>. Дата обращения: 20.12.2021.
4. Койл, Дайан (2021). Великая «бойня» цепочек поставок. Доступно по адресу: <https://www.project-syndicate.org/commentary/current-supply->

shocks-and-2008-global-financial-crisis-by-diane-coyle-2021-10?barrier=accesspaylog. Дата обращения: 25.12.2021.

5. Марин, Даля (2021). Повышение устойчивости цепочек поставок. Доступно по адресу: <https://www.project-syndicate.org/commentary/should-governments-help-to-boost-supply-chain-resilience-by-dalia-marin-2021-07?barrier=accesspaylog>. Дата обращения: 25.12.2021.
6. Спенс, Майкл (2021). Почему блокируются цепочки поставок? Доступно по адресу: <https://www.project-syndicate.org/commentary/prevent-future-supply-chain-disruptions-using-ai-models-by-michael-spence-2021-11>. Дата обращения: 25.12.2021.
7. Фаррер, Мартин (2021). Глобальный кризис цепочек поставок может продлиться еще два года, предупреждают эксперты. Доступно по адресу: <https://www.theguardian.com/business/2021/dec/18/global-supply-chain-crisis-could-last-another-two-years-warn-experts>. Дата обращения: 22.12.2021.
8. Хауге, Йостейн (2020). Промышленная политика в эпоху глобальных производственно-сбытовых цепочек: к системе развития, основанной на опыте индустриализации Южной Кореи и Тайваня. Мировая экономика, 43 (8), стр. 2070-2092.

LABOR MIGRATION AND EMERGING MIGRANT DIPLOMACY IN CENTRAL ASIA

KANAT MAKHANOV

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ТРУДОВАЯ МИГРАЦИЯ И ДИПЛОМАТИЗАЦИЯ МИГРАЦИИ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Labor migration is one of the most sensitive issues for the governments of Kyrgyzstan, Tajikistan, and Uzbekistan. The three Central Asian republics were the ones that have had the largest population growth after the collapse of the Soviet Union. For instance, over the three decades since 1990, Kyrgyzstan's population has increased by nearly 50%. For Tajikistan, this figure stands at 80.1%. Uzbekistan's population has grown by about 67% adding 13.7 million people while the average population growth for the rest of the USSR over the last three decades, except for Baltic states, was only at 15.8% [World Bank, 2020a]. At the same time, these countries were severely affected by the overall economic crisis that all former Soviet states had to face as soon as they became independent. The transition from a planned economy to a market economy, a huge contraction in the public sector, and falling incomes led to the collapse of large industrial and agricultural enterprises, which strongly were largely oriented to other former Soviet republics. A sharp decline of industries accompanied by boosting demographics led to massive unemployment, which unleashed a large labor migration from these Central Asian

THE GOVERNMENTS OF KYRGYZSTAN, TAJIKISTAN, AND UZBEKISTAN WERE USUALLY SILENTLY SATISFIED WITH THE LARGE-SCALE OUT-MIGRATION OF LABOR AND EVEN WERE WILLING TO PUSH THE EXCESSIVE LABOR OUT TO OTHER COUNTRIES

ПРАВИТЕЛЬСТВА КИРГИЗИИ, ТАДЖИКИСТАНА И УЗБЕКИСТАНА ОБЫЧНО МОЛЧАЛИВО ОДОБРЯЛИ МАССОВЫЙ ОТТОК РАБОЧЕЙ СИЛЫ И ДАЖЕ САМИ СПОСОБСТВОВАЛИ ВЫТЕСНЕНИЮ ИЗБЫТОЧНОЙ РАБОЧЕЙ СИЛЫ В ДРУГИЕ СТРАНЫ

Трудовая миграция является одним из самых чувствительных вопросов для правительств Кыргызстана, Таджикистана и Узбекистана. Именно в этих трех центральноазиатских республиках был самый большой прирост населения после распада Советского Союза. Например, за три десятилетия с 1990 года население Кыргызстана увеличилось почти на 50%. Для Таджикистана этот показатель составил 80,1%. Население Узбекистана в тот же период выросло примерно на 67%, или 13,7 млн человек, в то время как средний прирост населения остальной части СССР за последние три десятилетия, за исключением стран Балтии, составил всего 15,8% [Всемирный банк, 2020а]. В то же время эти страны сильно пострадали от общего экономического кризиса, с которым пришлось столкнуться всем бывшим советским государствам, как только они стали независимыми. Переход от плановой экономики к рыночной, огромное сокращение государственного сектора и падение доходов населения привели к развалу крупных промышленных и сельскохозяйственных предприятий, сильно ориентированных в основном на другие бывшие советские республики. Резкий спад в

states.

The policies of the governments of Kyrgyzstan, Tajikistan, and Uzbekistan regarding labor migration were different and often inconsistent throughout the period of independence. Most of the time, labor migration was viewed by the governments as alleviation because outmigration of excessive labor certainly released internal socio-economic tensions and greatly helped the government in coping with acute socio-economic issues such as unemployment, poverty, lack of infrastructure, etc. Therefore, the governments of Kyrgyzstan, Tajikistan, and Uzbekistan were usually silently satisfied with the large-scale out-migration of labor and even were willing to push the excessive labor out to other countries, incentivizing them to do so. Therefore, labor migration often was an issue that authorities of Central Asian states did not want to disclose in order not to damage the image of the government. Sometimes negative and even aggressive rhetoric from politicians could be heard about the labor migrants. For instance, former Uzbek President Islam Karimov during one of his

промышленности, сопровождаемый демографическим ростом, привел к массовой безработице, что вызвало массовую трудовую миграцию из этих центральноазиатских государств.

Политика правительств Кыргызстана, Таджикистана и Узбекистана в отношении трудовой миграции была разной и часто непоследовательной на протяжении всего периода независимости. Большую часть времени трудовая миграция рассматривалась правительствами как облегчение, потому что отток избыточной рабочей силы, безусловно, снял внутреннюю социально-экономическую напряженность и значительно помог правительству справиться с острыми социально-экономическими проблемами, такими как безработица, бедность, отсутствие инфраструктуры и т. д. Поэтому правительства Киргизии, Таджикистана и Узбекистана обычно молчаливо одобряли массовый отток рабочей силы и даже сами способствовали вытеснению избыточной рабочей силы в другие страны. В то же время трудовая миграция часто была проблемой, которую

dknews.kz

interviews heavily criticized Uzbek migrant workers and did not conceal his resentment toward Uzbek citizens going to Russia in search of jobs [Rferl.org, 2013].

However, it can be said that the governments of Kyrgyzstan, Tajikistan, and Uzbekistan are generally rather accurate at evaluating the risks and are conscious of the importance of labor migration for the economy. The remittances sent by labor migrants to sustain their families have become an essentially important support mechanism and made significant contributions to household incomes in these countries. For example, remittances comprised 11.6% of the GDP of Uzbekistan in 2020. For Kyrgyzstan this figure stood at 31.1%, making it the third country in terms of remittances to GDP ratio in the world, followed by Tajikistan with 26.7% [World Bank, 2020b]. These earnings by labor migrants greatly contributed to the socio-economic situation in these countries. But on the other hand, this kind of dependence on remittances from abroad is clearly a factor of serious economic risk that the governments of Central Asian states have acknowledged in 2020 when many borders around the world were suddenly closed. Moreover, the vast majority of the labor migrants from Kyrgyzstan, Tajikistan, and Uzbekistan work in one country - Russia [Upl.uz, 2019; Journal.tinkoff.ru, 2020]. Kyrgyzstan is one of the members of the Eurasian Economic Union, which allows its citizens to work freely in other member-states, including Russia. When it comes to Tajikistan and Uzbekistan, labor migration has always been subject to bilateral agreements and negotiations with Russia. The majority of the labor migrants from Tajikistan and Uzbekistan in Russia get work per-

**RAPIDLY INCREASING
MIGRANT
POPULATION AMID
DECLINING RUSSIAN
DEMOGRAPHICS IS
ALSO BECOMING A
CAUSE FOR CONCERN
AMONG THE LOCAL
POPULATION**

**СТРЕМИТЕЛЬНЫЙ
РОСТ ЧИСЛЕННОСТИ
МИГРАНТОВ НА
ФОНЕ УХУДШЕНИЯ
РОССИЙСКОЙ
ДЕМОГРАФИИ
ТАКЖЕ СТАНОВИТСЯ
ПОВОДОМ ДЛЯ
БЕСПОКОЙСТВА
МЕСТНОГО
НАСЕЛЕНИЯ**

власти центральноазиатских государств не хотели раскрывать, чтобы не навредить имиджу правительства. Иногда в адрес трудовых мигрантов можно было услышать негативную и даже агрессивную риторику политиков. Например, бывший президент Узбекистана Ислам Каримов в одном из своих интервью жестко раскритиковал узбекских трудовых мигрантов, не скрывая своего негодования по поводу того, что граждане Узбекистана уезжают в Россию в поисках работы [Rferl.org, 2013].

Однако можно сказать, что правительства Кыргызстана, Таджикистана и Узбекистана в целом довольно точно оценивают риски и осознают важность трудовой миграции для экономики. Денежные переводы, направляемые трудовыми мигрантами на содержание своих семей, стали существенно важным механизмом поддержки и внесли ощутимый вклад в облегчение социально-экономической ситуации на родине. Например, денежные переводы составили 11,6% ВВП Узбекистана в 2020 году. Для Кыргызстана этот показатель составил 31,1%, что делает его третьей страной по соотношению денежных переводов к ВВП в мире, за ней следует Таджикистан с 26,7% [Всемирный банк, 2020б]. Но, с другой стороны, такого рода зависимость от денежных переводов из-за рубежа явно является фактором серьезного экономического риска, что правительства центральноазиатских государств признали в 2020 году, когда внезапно закрылись многие границы по всему миру. При этом подавляющее большинство трудовых мигрантов из Кыргызстана, Таджикистана и Узбекистана работают в одной стране – России [Upl.uz, 2019; Journal.tinkoff.ru, 2020].

mits and work legally. The government thus regulates labor migration by issuing quotas for work permits. However, the number of migrants willing to stay and work in Russia exceeds the work permits quotas in the labor market leading to illegal migration. The anti-migration rhetoric and calls for strict regulations of the labor migration became increasingly frequent since the beginning of the pandemic because it is difficult for the authorities to enforce lockdown measures on illegal migrants. For instance, the Russian Ministry of Internal Affairs demanded from the countries of the Commonwealth of Independent States (CIS) that more than 1 million of their citizens who are illegally in Russia leave the country by mid-June of 2021 due to the spread of the coronavirus pandemic [Rbc.ru, 2021a]. Rapidly increasing migrant population amid declining Russian demographics is also becoming a cause for concern among the local population. Thus, according to a recent survey, 41% of citizens believe that the economic effect from the influx of labor migrants is negative. 44% of Russians think that immigrants take away jobs from local residents. About half of Russians (49%) were convinced that the salaries

Кыргызстан является одним из членов Евразийского экономического союза, что позволяет его гражданам свободно работать в других государствах-членах, в том числе в России. Что касается Таджикистана и Узбекистана, трудовая миграция всегда была предметом двусторонних соглашений и переговоров с Россией. Большинство трудовых мигрантов из Таджикистана и Узбекистана в России получают разрешение на работу и работают легально. Таким образом, правительство регулирует трудовую миграцию, устанавливая квоты на разрешения на работу. Однако количество мигрантов, желающих остаться и работать в России, часто превышает квоты разрешений на работу на рынке труда, что приводит к нелегальной миграции. Антимиграционная риторика и призывы к жесткому регулированию трудовой миграции участились с началом пандемии, поскольку властям сложно применять карантинные меры в отношении нелегальных мигрантов. Так, МВД России потребовало от стран Содружества Независимых Государств (СНГ) к середине июня 2021 года покинуть страну более 1 млн их граждан, нелегально находящихся в России, в

akchabar.kg

of local residents would increase if there were no migrants in the labor market [Wciom.ru, 2021]. Even President Vladimir Putin had to say that the number of migrant children in Russian schools should not be too high so that children were able to deeply adapt to the Russian language environment [Rbc.ru, 2021b].

For Kyrgyzstan, Tajikistan, and Uzbekistan the intentions of Russia to regulate and limit labor migration are clearly a factor of risk. Serious restrictive measures limiting the number of labor migrants would have severe socio-economic consequences because of strong dependence on remittances. Therefore over the last couple of years, migrant diplomacy became an important issue that the three Central Asian states eagerly started to incorporate into their diplomacy. The resumption of labor migration processes between Uzbekistan and the Republic of Korea was the main topic of discussion during a recent meeting of the head of the representative office of the Foreign Labor Migration Agency in Uzbekistan with the Vice President of the Human Resources Development Service of South Korea [Kun.uz, 2021a]. Kyrgyzstan has been actively negotiating with Turkey on the facilitation of obtaining visas, work permits, prolonging the visa-free stay, etc. on various occasions [Mfa.gov.kg, 2020; Kabar.kg, 2021]. The same is true for Tajikistan, which tries to facilitate labor migration to Turkey for its citizens [Mfa.tj, 2021] to diversify the sources of remittances and reduce potential risks in case Russia tightens the labor migration flow. Turkey is also currently one of the main destinations for labor migrants from Uzbekistan. The issue of labor migration is frequently discussed in practically all important occasions of bilateral meetings between Turkey

FOR KYRGYZSTAN, TAJIKISTAN, AND UZBEKISTAN THE INTENTIONS OF RUSSIA TO REGULATE AND LIMIT LABOR MIGRATION ARE CLEARLY A FACTOR OF RISK

ДЛЯ КЫРГЫЗСТАНА, ТАДЖИКИСТАНА И УЗБЕКИСТАНА НАМЕРЕНИЯ РОССИИ РЕГУЛИРОВАТЬ И ОГРАНИЧИВАТЬ ТРУДОВУЮ МИГРАЦИЮ ЯВНО ЯВЛЯЮТСЯ ФАКТОРОМ РИСКА

связи с распространением коронавирусной инфекции [Rbc.ru, 2021a]. Стремительный рост численности мигрантов на фоне ухудшения российской демографии также становится поводом для беспокойства местного населения. Так, согласно недавнему опросу, 41% граждан считают экономический эффект от притока трудовых мигрантов отрицательным. 44% россиян считают, что иммигранты отбирают работу у местных жителей. Около половины россиян (49%) убеждены, что зарплаты местных жителей вырастут, если на рынке труда не будет мигрантов [Wciom.ru, 2021]. Даже президенту Владимиру Путину пришлось сказать, что количество детей-мигрантов в российских школах не должно быть слишком большим, чтобы дети могли глубоко адаптироваться в русскоязычной среде [Rbc.ru, 2021b].

Для Кыргызстана, Таджикистана и Узбекистана намерения России регулировать и ограничивать трудовую миграцию явно являются фактором риска. Серьезные предпринимаемые меры, ограничивающие количество трудовых мигрантов, будут иметь тяжелые социально-экономические последствия из-за сильной зависимости этих стран от денежных переводов трудовых мигрантов. Поэтому за последние пару лет миграционная дипломатия стала важным вопросом, который три центральноазиатских государства активно начали включать в свою дипломатическую повестку. Возобновление процессов трудовой миграции между Узбекистаном и Республикой Корея стало главной темой обсуждения в ходе недавней встречи главы представительства Агентства по внешней трудовой миграции в Узбекистане с вице-президентом Службы разви-

and Uzbekistan [Kun.uz, 2021b]. At the same time, Uzbekistan has been active over the last 2-3 years in negotiating with South Korea regarding labor migration among many other issues [Kun.uz, 2021c]. Thus, we can see that labor-abundant Central Asian states are very vigilant in monitoring Russia's attitude towards labor migration from these countries and are actively seeking alternative foreign markets for their abundant labor. Migration diplomacy is therefore becoming essentially important in the overall diplomacy of Kyrgyzstan, Tajikistan, and Uzbekistan in their relations with other regional actors in Eurasia.

The hardships of the transition, failure in economic policy, and boosting demographics over the last three decades have put Kyrgyzstan, Tajikistan, and Uzbekistan in a weak position in which they have to rely on exports of its labor. The deceleration of the economic growth in Russia over the past several years and simple principles of risk management are suggesting these countries seek other markets for exports of excessive labor. It should be understood though that well-evaluated proper labor diplomacy with other nearby major economies could turn the burden into an advantage enhancing political, economic, and socio-economic ties with other countries.

References

1. Journal.tinkoff.ru (2020). How much money labor migrants withdraw from Russia. Retrieved from <https://journal.tinkoff.ru/perevod-stat/>. Accessed on 10.12.2021.
2. Kabar.kg (2021). Kyrgyzstan, Turkey to further develop cooperation in migration. Retrieved from <http://en.kabar.kg/news/kyrgyzstan-turkey-to-further-develop-cooperation-in-migration/>. Accessed on 15.12.2021.
3. Kun.kz (2021a). Korea attracts Uzbek workers for temporary work. Retrieved from <https://kun.uz/en/news/2021/06/28/korea-attracts-uzbek-workers-for-temporary-work>. Accessed on 10.12.2021.

**MIGRATION
DIPLOMACY
IS THEREFORE
BECOMING
ESSENTIALLY
IMPORTANT IN THE
OVERALL DIPLOMACY
OF KYRGYZSTAN,
TAJIKISTAN, AND
UZBEKISTAN IN THEIR
RELATIONS WITH
OTHER REGIONAL
ACTORS IN EURASIA**

**МИГРАЦИОННАЯ
ДИПЛОМАТИЯ
СТАНОВИТСЯ
ОЧЕНЬ ВАЖНЫМ
ПРЕДМЕТОМ
ОБСУЖДЕНИЯ В
ОБЩЕЙ ДИПЛОМАТИИ
КЫРГЫЗСТАНА,
ТАДЖИКИСТАНА
И УЗБЕКИСТАНА В
ИХ ОТНОШЕНИЯХ
С ДРУГИМИ
РЕГИОНАЛЬНЫМИ
АКТОРАМИ В ЕВРАЗИИ**

тия человеческих ресурсов Южной Корея [Kun.uz, 2021a]. Кыргызстан по разным поводам активно ведет переговоры с Турцией об упрощении получения виз, разрешений на работу, продлении безвиза и т.д. [Mfa.gov.kg, 2020; Кабар.kg, 2021]. То же самое верно и для Таджикистана, который пытается облегчить трудовую миграцию в Турцию для своих граждан [Mfa.tj, 2021], чтобы диверсифицировать источники денежных переводов и снизить потенциальные риски в случае, если Россия ужесточит поток трудовой миграции. Турция также в настоящее время является одним из основных направлений для трудовых мигрантов из Узбекистана. Вопрос трудовой миграции часто обсуждается практически во всех важных случаях двусторонних встреч между Турцией и Узбекистаном [Kun.uz, 2021b]. В то же время Узбекистан последние 2-3 года ведет активные переговоры с Южной Кореей по трудовой миграции среди многих других вопросов [Kun.uz, 2021c]. Таким образом, мы видим, что государства Центральной Азии с избытком трудовых ресурсов очень бдительно следят за отношением России к трудовой миграции из этих стран и активно ищут альтернативные внешние рынки для своей избыточной рабочей силы. Таким образом, миграционная дипломатия становится очень важным предметом обсуждения в общей дипломатии Кыргызстана, Таджикистана и Узбекистана в их отношениях с другими региональными акторами в Евразии.

Трудности переходного периода, неудачи в экономической политике и демографический рост за последние три десятилетия поставили Кыргызстан, Таджикистан и Узбекистан в слабую позицию,

4. Kun.kz (2021b). Turkey attracts labor migrants from Uzbekistan. Retrieved from <https://kun.uz/en/news/2021/07/08/turkey-attracts-labor-migrants-from-uzbekistan>. Accessed on 10.12.2021.
5. Kun.kz (2021c). Partial restoration of entry of labor migrants from Uzbekistan to Korea is planned. Retrieved from <https://kun.uz/ru/news/2021/11/01/planiruyetsya-chastichnoye-vosstanovleniye-vyezda-trudovykh-migrantov-iz-uzbekistana-v-koreyu>. Accessed on 22.10.2021.
6. Mfa.gov.kg (2020). The meeting of Minister of Foreign Affairs of the Kyrgyz Republic Ruslan Kazakbayev with compatriots and ethnic Kyrgyz living in Turkey. Retrieved from <https://mfa.gov.kg/en/dm/Embassy-of-the-Kyrgyz-Republic-to-the-Republic-of-Turkey/news/9335>. Accessed on 15.12.2021.
7. Mfa.tj (2021). Meeting of the intergovernmental Commission of the Republic of Tajikistan and the Republic of Turkey on economic cooperation. Retrieved from <https://www.mfa.tj/en/main/view/8855/meeting-of-the-intergovernmental-commission-of-the-republic-of-tajikistan-and-the-republic-of-turkey-on-economic-cooperation>. Accessed on 15.12.2021.
8. Rbc.ru (2021a). The Ministry of Internal Affairs demanded that more than 1 million illegal immigrants from the CIS countries leave Russia. Retrieved from <https://www.rbc.ru/politics/16/04/2021/60797b-d69a79474a8e4db610>. Accessed on 02.12.2021.
9. Rbc.ru (2021b). Putin offered to monitor the share of migrant children in schools. Retrieved from https://www.rbc.ru/society/30/03/2021/60631c1a9a-794795c4323a51?from=materials_on_subject. Accessed on 22.11.2021.
10. Rferl.org (2013). Karimov: Uzbek Migrants Are 'Lazy,' Beggars Don't Exist. Retrieved from <https://www.rferl.org/a/uzbekistan-karimov-beggars-migrants-remitances/25028531.html>. Accessed on 12.12.2021.

в которой они вынуждены полагаться на экспорт своей рабочей силы. Замедление экономического роста в России за последние несколько лет и простые принципы управления рисками заставляют эти страны искать другие рынки для экспорта избыточной рабочей силы. Однако следует понимать, что хорошо продуманная надлежащая трудовая дипломатия с другими соседними крупными экономиками может превратить бремя в преимущество, укрепляющее политические, экономические и социально-экономические связи с другими странами.

Источники:

1. Всемирный банк (2020a). Население, всего. Доступно по адресу: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>. Дата обращения: 12.12.2021.
2. Всемирный банк (2020b). Полученные личные денежные переводы (% от ВВП). Доступно по адресу: <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS>. Дата обращения: 12.12.2021.
3. Journal.tinkoff.ru (2020). Сколько денег выводят из России трудовые мигранты. Доступно по адресу: <https://journal.tinkoff.ru/perevod-stat/>. Дата обращения: 10.12.2021.

11. Upl.uz (2019). The number of citizens who left Uzbekistan to work has been revealed. Retrieved from <https://upl.uz/policy/9600-news.html>. Accessed on 10.12.2021.
12. Wciom.ru (2021). Labor immigrants in Russia: contribution, position, attitude. Retrieved from <https://wciom.ru/analytical-reviews/analiticheskii-obzor/trudovye-immigranty-v-rossii-vklad-polozhenie-otnoshenie>. Accessed on 22.10.2021.
13. World Bank (2020a). Population, total. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>. Accessed on 12.12.2021.
14. World Bank (2020b). Personal remittances, received (% of GDP). Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/BX.TRF.PWKR.DT.GD.ZS>. Accessed on 12.12.2021.
4. Kabar.kg (2021). Кыргызстан и Турция продолжают развивать сотрудничество в сфере миграции. Доступно по адресу: <http://en.kabar.kg/news/kyrgyzstan-turkey-to-further-develop-cooperation-in-migration/>. Дата обращения: 15.12.2021.
5. Kun.kz (2021a). Корея привлекает узбекских рабочих на временную работу. Доступно по адресу: <https://kun.uz/en/news/2021/06/28/korea-attracts-uzbek-workers-for-temporary-work>. Дата обращения: 10.12.2021.
6. Kun.kz (2021b). Турция привлекает трудовых мигрантов из Узбекистана. Доступно по адресу: <https://kun.uz/en/news/2021/07/08/turkey-attracts-labor-migrants-from-uzbekistan>. Дата обращения: 10.12.2021.
7. Kun.kz (2021c). Планируется частичное восстановление въезда трудовых мигрантов из Узбекистана в Корею. Доступно по адресу: <https://kun.uz/ru/news/2021/11/01/planiruyetsya-chastichnoye-vosstanovleniye-vyezda-trudovyx-migrantov-iz-uzbekistana-v-koreyu>. Дата обращения: 22.10.2021.
8. Mfa.gov.kg (2020). Встреча Министра иностранных дел Кыргызской Республики Руслана Казакбаева с соотечественниками и этническими кыргызами, проживающими в Турции. Доступно по адресу: <https://mfa.gov.kg/en/dm/Embassy-of-the-Kyrgyz-Republic-to-the-Republic-of-Turkey/news/9335>. Дата обращения: 15.12.2021.
9. Mfa.tj (2021). Заседание Межправительственной комиссии Республики Таджикистан и Турецкой Республики по экономическому сотрудничеству. Доступно по адресу: <https://www.mfa.tj/en/main/view/8855/meeting-of-the-intergovernmental-commission-of-the-republic-of-tajikistan-and-the-republic-of-turkey-on-economic-cooperation>. Дата обращения: 15.12.2021.
10. Rbc.ru (2021a). МВД потребовало более чем от 1 млн нелегалов из стран СНГ покинуть Россию. Доступно по адресу: <https://www.rbc.ru/politics/16/04/2021/60797bd69a79474a8e4db610>. Дата обращения: 02.12.2021.
11. Rbc.ru (2021b). Путин предложил следить за долей детей мигрантов в школах. Доступно по адресу: https://www.rbc.ru/society/30/03/2021/60631c1a9a794795c4323a51?from=materials_on_subject. Дата обращения: 22.11.2021.
12. Rferl.org (2013). Каримов: узбекские мигранты «ленивые» и в его стране нет попрошаек. Доступно по адресу: <https://www.rferl.org/a/uzbekistan-karimov-beggars-migrants-remittances/25028531.html>. Дата обращения: 12.12.2021.
13. Upl.uz (2019). Названо количество граждан, уехавших из Узбекистана на заработки. Доступно по адресу: <https://upl.uz/policy/9600-news.html>. Дата обращения: 10.12.2021.
14. Wciom.ru (2021). Трудовые иммигранты в России: вклад, положение, отношение. Доступно по адресу: <https://wciom.ru/analytical-reviews/analiticheskii-obzor/trudovye-immigranty-v-rossii-vklad-polozhenie-otnoshenie>. Дата обращения: 22.10.2021.

“SECOND LIFE” FOR NUCLEAR: WHAT THE EURASIAN STATE SHOULD REMEMBER?

**VIKTOR KARVATSKYY,
DJORDJE RISTIC**

DIRECTOR, UKRAINIAN CONSULTING FIRM
ADASTRA AGENCY DEVELOPMENT

УКРАИНСКАЯ КОНСАЛТИНГОВАЯ ФИРМА
ADASTRA AGENCY ДИРЕКТОР РАЗВИТИЯ

«ВТОРАЯ ЖИЗНЬ» АТОМНОЙ
ЭНЕРГЕТИКИ: О ЧЕМ ДОЛЖ-
НЫ ПОМНИТЬ ЕВРАЗИЙСКИЕ
ГОСУДАРСТВА?

Despite a rise in anti-nuclear opposition following an accident in a Fukushima Daiichi nuclear power plant during the 2010s, recent years have seen the shift towards a reconsideration of the role of nuclear power plants (NPP) in reaching a net-zero future [World Nuclear Association, 2021].

The argument that nuclear power is emissions-free is widely made by nuclear proponents such as France to advocate nuclear's role in reaching net-zero targets. Furthermore, the spread of small modular reactors (SMR), making up a 30% capacity share of a classical reactor, is another argument for nuclear. The thing is that SMRs are more practical in installment because their units can be fabricated and shipped, unlike standard nuclear reactors that require custom design.

There is still strong dedication to shutdown nuclear plants in some Western European states (Germany, Belgium, Switzerland), however Eurasian countries are more supportive on the issue of using nuclear energy.

**RECENT YEARS
HAVE SEEN THE
SHIFT TOWARDS A
RECONSIDERATION
OF THE ROLE OF
NUCLEAR POWER
PLANTS (NPP) IN
REACHING A NET-
ZERO FUTURE**

**В ПОСЛЕДНИЕ ГОДЫ
НАБЛЮДАЕТСЯ
СДВИГ В СТОРОНУ
ПЕРЕСМОТРА
РОЛИ АТОМНЫХ
ЭЛЕКТРОСТАНЦИЙ
(АЭС) В ДОСТИЖЕНИИ
ЦЕЛИ НУЛЕВЫХ
ВЫБРОСОВ В
БУДУЩЕМ**

Несмотря на рост антиядерной оппозиции после аварии на АЭС «Фукусима-Дайичи» в 2010-х годах, в последние годы наблюдается сдвиг в сторону пересмотра роли атомных электростанций (АЭС) в достижении цели нулевых выбросов в будущем [Всемирная Ядерная Ассоциация, 2021].

Аргумент о том, что ядерная энергетика свободна от выбросов широко используется ее сторонниками, такими как Франция, для отстаивания роли ядерной энергетики в достижении целей нулевых выбросов. Кроме того, распространение малых модульных реакторов (ММР), составляющих 30% мощности классического реактора, является еще одним аргументом в пользу ядерной энергетики. Дело в том, что ММР более практичны в установке, поскольку их блоки можно стандартизировано производить и перевозить, в отличие от классических ядерных реакторов, требующих индивидуального проектирования.

В некоторых западноевропейских государствах (Германия, Бельгия,

Namely, Turkey is constructing its first nuclear 4,8 GW power plant Akkuyu to be commissioned in 2023, with two more NPPs to follow. President of Turkey Recep Tayyip Erdogan said that to be against nuclear means opposing national energy independence. In 2021 Belarus launched its first unit of an Astravets NPP (first Belarusian NPP). The talks of building an NPP started in the 1980s but got suspended after the 1986 Chernobyl accident. The construction commenced only in 2013.

Poland, a country with a very high coal share in a power mix, also sees nuclear a suitable for decarbonization. According to the Polish government, till 2040, a country will benefit from a 6-9 GW of installed capacity by six nuclear reactors. Recently, a Polish national energy company proposed two locations to construct a first national NPP.

In 2017 Bangladesh commenced constructing its first national NPP 2,160 MW to be commissioned in 2023. Apart from that, there have been increased negotiations between Bangladesh and Chinese companies such as China's Dongfang Electric Corporation partic-

Швейцария) по-прежнему существует твердая приверженность идее закрытия атомных станций, однако страны Евразии более склонны к использованию атомной энергии.

В частности, Турция строит свою первую атомную электростанцию «Аккую» мощностью 4,8 ГВт, которая будет введена в эксплуатацию в 2023 году, за ней последуют еще две. Президент Турции Реджеп Тайип Эрдоган заявил, что выступать против атомной энергетики означает выступать против национальной энергетической независимости. В 2021 году Беларусь запустила первый блок Островецкой АЭС (первая белорусская АЭС). Переговоры о строительстве АЭС начались в 1980-х годах, но были приостановлены после аварии на Чернобыльской АЭС в 1986 году. Строительство началось только в 2013 году.

Польша, страна с очень высокой долей угля в энергетическом балансе, также считает атомную энергетику подходящей для декарбонизации. По данным польского

ipation in building the second NPP, presumably in the Gangamati region.

Not to mention that nuclear-rich countries such as China, India, South Korea, and even Japan in the post-Fukushima era are planning and constructing new nuclear reactors.

So many countries such as Australia, Indonesia, and Malaysia are now facing the choice, whether to embrace atomic energy. Whereas different R&D centers in these countries are involved in technological research, this article will shed light on what to-be-nuclear Eurasian states should keep in mind in calculating the total cost of nuclear when deciding on its support.

Capital costs include the costs of site preparation, construction, manufacture, commission and financing a nuclear power-plant. In 2014, the US Energy Information Administration estimated that for new nuclear plants going online in 2019, capital costs will make up 74% of the levelized cost of energy LCOE, higher than the capital percentages for fossil-fuel power plants. Namely, building a large-scale nuclear reactor takes thousands of workers, huge amounts of steel and concrete, thousands of components, and several systems to provide electricity, cooling, ventilation, information, control and communication. Over the past years, construction costs of nuclear power-plants have surged due to more sophisticated reactor designs. Therefore, companies that are planning new nuclear units are currently indicating that the total costs (including escalation and financing costs) will be in the range of \$5,500/kW to \$8,100/kW or between \$6 billion and \$9 billion for each 1,100 MW plant.

SO MANY EURASIAN COUNTRIES SUCH AS AUSTRALIA, INDONESIA, AND MALAYSIA ARE NOW FACING THE CHOICE, WHETHER TO EMBRACE ATOMIC ENERGY

МНОЖЕСТВО ЕВРАЗИЙСКИХ СТРАН, ТАКИХ КАК АВСТРАЛИЯ, ИНДОНЕЗИЯ И МАЛАЙЗИЯ, СЕЙЧАС СТОЯТ ПЕРЕД ВЫБОРОМ ПОДДЕРЖАТЬ ЛИ ИМ АТОМНУЮ ЭНЕРГЕТИКУ

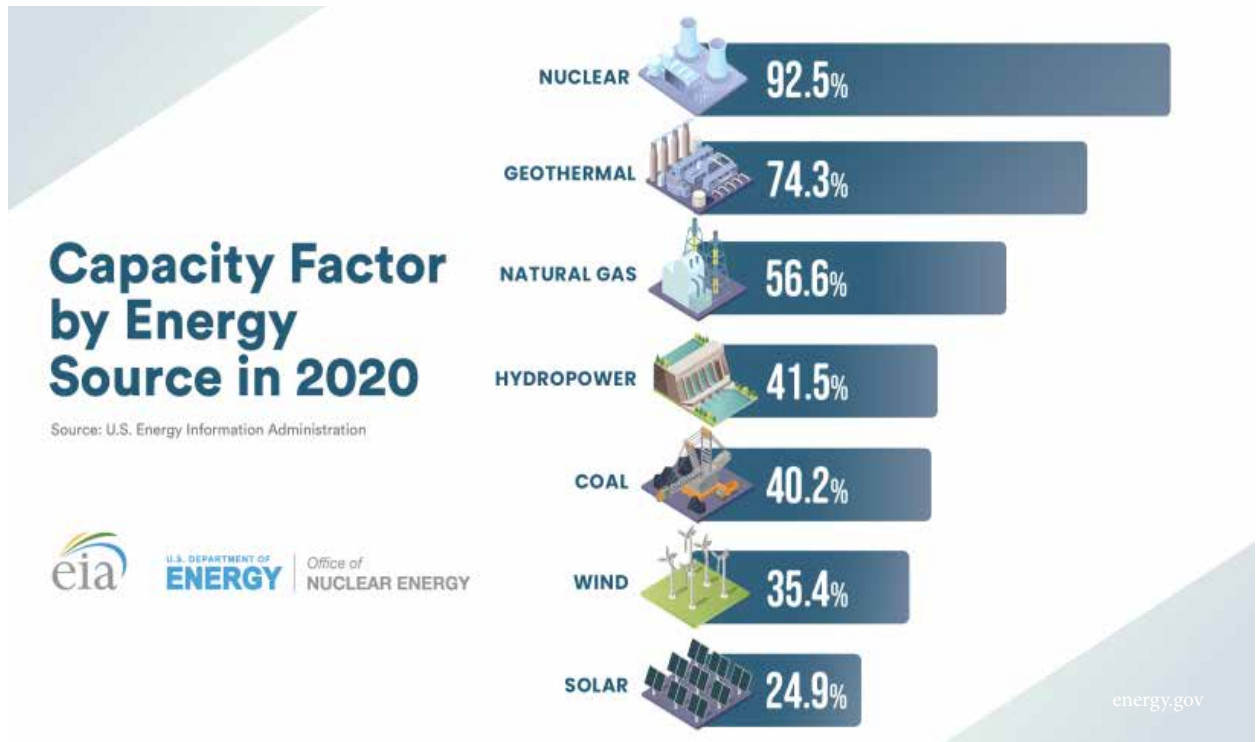
правительства, до 2040 года страна получит 6-9 ГВт мощности за счет шести ядерных реакторов. Недавно польская национальная энергетическая компания предложила два места для строительства первой национальной АЭС.

В 2017 г. Бангладеш приступила к строительству своей первой национальной АЭС мощностью 2160 МВт с вводом в эксплуатацию в 2023 г. Кроме того, активизировались переговоры между Бангладеш и китайскими компаниями, такими как Dongfang Electric Corporation об участии в строительстве второй АЭС, предположительно в области Рангамати.

Более того, страны с большим ядерным потенциалом, такие как Китай, Индия, Южная Корея и даже Япония в эпоху после Фукусимы, планируют и строят новые ядерные реакторы.

Множество стран, таких как Австралия, Индонезия и Малайзия, сейчас стоят перед выбором поддержать ли им атомную энергетику. В то время как различные научно-исследовательские центры в этих странах вовлечены в технологические исследования, данная статья прольет свет на то, что следует учитывать государствам Евразии, планирующим развивать ядерную отрасль, при расчете общей стоимости ядерной энергетики в рамках процесса принятия решения о ее поддержке.

Капитальные затраты включают затраты на подготовку площадки, строительство, изготовление, ввод в эксплуатацию и финансирование атомной электростанции. В 2014 году Управление энергетической информации США подсчитало,

Operating costs include the costs of fuel, operation and maintenance (O&M), and a provision for funding the costs of decommissioning the plant and treating and disposing of used fuel and wastes. Low fuel costs have from the outset given nuclear energy an advantage compared with coal and gas-fired plants. Uranium, however, has to be processed, enriched and fabricated into fuel elements, accounting for about half of the total fuel cost. Moreover, fuel costs are one area of steadily increasing efficiency and cost reduction.

Furthermore, external costs have a particular importance in the discussion of the economics of nuclear power. Even though nuclear is considered to be low carbon, as it does not emit direct CO₂, nuclear power plants still carry an environmental cost. The construction of nuclear power plants, involving concrete and metal, entails a so-called indirect "embodied carbon," as CO₂ is emitted within its production circle. Uranium enrichment, exploration of uranium ore alongside with production of nuclear fuel are very carbon-intensive processes. To obtain 1 ton of

что для новых атомных электростанций, которые будут введены в эксплуатацию в 2019 году, капитальные затраты составят 74% приведенной стоимости энергии, что выше, чем процентная доля капитала, необходимая для электростанций, работающих на ископаемом топливе. А именно, для строительства крупномасштабного ядерного реактора требуются тысячи рабочих, огромное количество стали и бетона, тысячи компонентов и несколько систем для обеспечения электричеством, охлаждением, вентиляцией, информацией, контролем и связью. За последние годы стоимость строительства атомных электростанций резко возросла из-за более сложных конструкций реакторов. Таким образом, компании, которые планируют строительство новых ядерных блоков, в настоящее время указывают, что общие затраты (включая затраты на расширение и финансирование) будут в диапазоне от 5500 до 8100 долларов США за кВт или от 6 до 9 миллиардов долларов США на каждую электростанцию мощностью 1100 МВт.

uranium concentrate, one needs to process 1000 tons of uranium ore (when the ore contains 0.1% uranium).

There is also a water-management problem. Nuclear reactors require large amounts of water for steam cooling for electricity generation. After passing through the cooling system of nuclear reactors, the water returns 5-10 degrees warmer, which negatively affects the river ecosystem. However, one should not overestimate the consequences of nuclear water usage, exemplifying Japan's plans to release one million tons of water into the sea after the Fukushima accident. During the normal functioning of a nuclear power plant, water has no direct contact with a nuclear reactor.

Apart from that, the major cost concerns managing nuclear waste (spent radioactive fuel, used filters, and work closing). Nuclear waste may be recycled for further use (Japan, Belgium case) or permanently stored underground without recycling. As for waste storage, there are two ways to be taken. A country may invest in constructing spend nuclear fuel storage facilities or pay other countries for taking care of its nuclear waste management. This was the choice of Ukraine when the government decided to invest 1.7 billion dollars in storage facilities instead of paying 200 million dollars annually to the Russian state nuclear energy company.

In terms of human health, various studies of German Childhood Cancer Registry claim that radionuclides, caused by nuclear energy production, increase the risk of cancer, particularly leukemia, of people living in the surrounding areas. The costs of nuclear security are systematized as

THE SECOND GOAL IS RELATED TO THE EXTERNAL THREATS IMPOSED BY NUCLEAR TERRORISM AND OTHER CRIMINAL ACTIVITY WHICH COULD TARGET A NUCLEAR FACILITY

ВТОРАЯ ЦЕЛЬ СВЯЗАНА С ВНЕШНИМИ УГРОЗАМИ, СОЗДАВАЕМЫМИ ЯДЕРНЫМ ТЕРРОРИЗМОМ И ДРУГОЙ ПРЕСТУПНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ, КОТОРАЯ МОЖЕТ БЫТЬ НАЦЕЛЕНА НА ЯДЕРНЫЕ ОБЪЕКТЫ

Операционные расходы включают затраты на топливо, эксплуатацию и техническое обслуживание (ЭиТО), а также резерв на финансирование затрат на вывод станции из эксплуатации, а также на обработку и утилизацию использованного топлива и отходов. Низкая стоимость топлива с самого начала дала атомной энергии преимущество по сравнению с угольными и газовыми электростанциями. Однако уран необходимо обрабатывать, обогащать и поставлять в виде топливных элементов; эти процессы составляют около половины общей стоимости топлива. Кроме того, затраты на топливо являются одной из областей постоянного повышения эффективности и снижения затрат.

Следует упомянуть, что внешние затраты имеют особое значение при обсуждении экономических аспектов ядерной энергетики. Несмотря на то, что атомная энергетика считается низкоуглеродной, поскольку она не выделяет CO₂ напрямую, атомные электростанции по-прежнему являются источниками экологических издержек. Строительство атомных электростанций с использованием бетона и металла приводит к образованию косвенного «воплощенного углерода», поскольку в производственном цикле выделяется CO₂. Обогащение урана, разведка урановых руд наряду с производством ядерного топлива – очень углеродоемкие процессы. Для получения 1т уранового концентрата необходимо переработать 1000 т урановой руды (при содержании урана 0,1%).

Существует также проблема управления водными ресурсами. Ядерным реакторам требуется большое количество воды для охлаждения

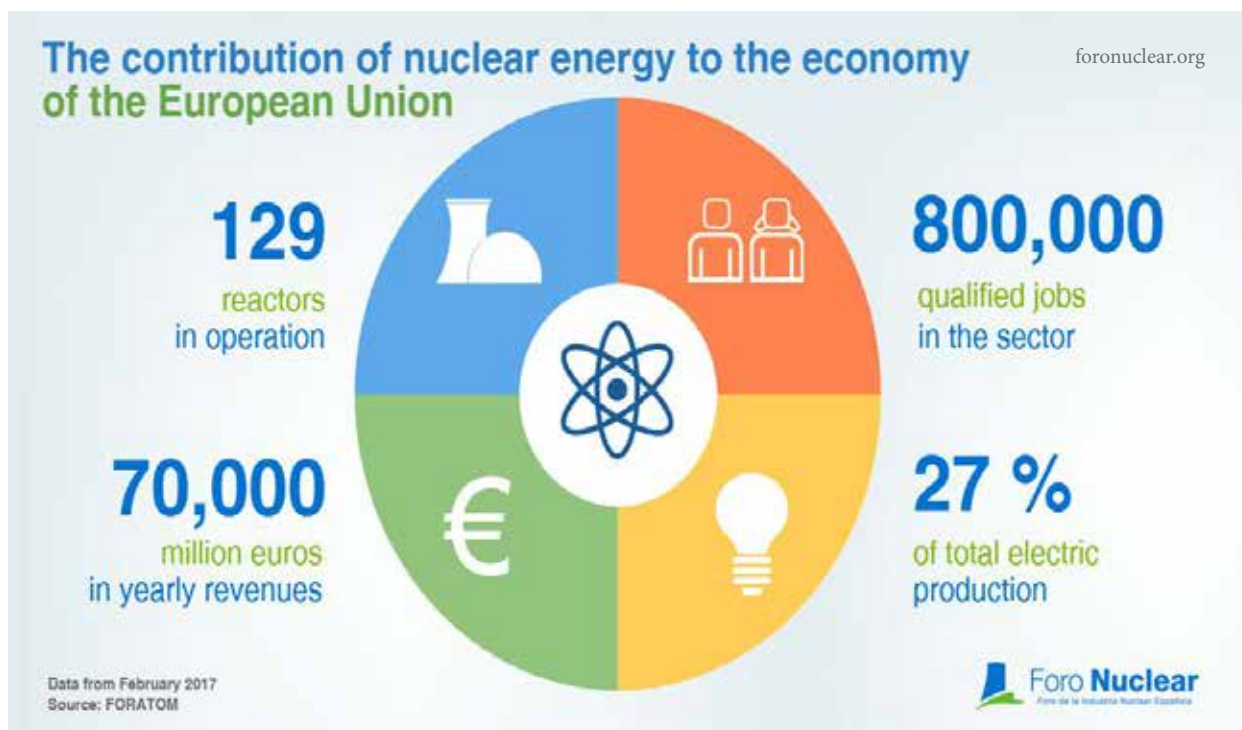
the costs of achieving two distinct goals.

The first goal is focused on meeting the nationally-regulated standards of safe operation and it represents the main task of the operator. To fulfill this criterium, the operator is obliged to make comprehensive investment in prevention, monitoring and action needed to mitigate the consequences of potential failures. These standards have been set in the aftermath of nuclear calamities such as the Three Mile Island, or the more recent one in Fukushima. In achieving these standards, conventional plants in the western-world follow the "defense-in-depth" method, encompassing multiple safety systems supplementing the natural features of the reactor core. Undoubtedly, the most important feature of these mechanisms is concentrated on the control of reactivity, fuel cooling and the containment of radioactive substances.

The second goal is related to the external threats imposed by nuclear terrorism and other criminal activity which could target a nuclear facility. The argument is that an attack on a nuclear facility would cause mas-

при выработке электроэнергии. После прохождения системы охлаждения ядерных реакторов вода возвращается на 5-10 градусов теплее, что негативно сказывается на речной экосистеме. Однако не следует переоценивать последствия использования воды в ядерной энергетике; например, Япония планирует выпустить в море один миллион тонн воды после аварии на Фукусиме. При нормальном функционировании атомной электростанции вода не имеет прямого контакта с ядерным реактором.

Помимо этого, основные затраты связаны с менеджментом радиоактивных отходов (отработавшее ядерное топливо, использованные фильтры и закрытие работ). Радиоактивные отходы могут быть переработаны для дальнейшего использования (на примере Японии и Бельгии) или могут храниться под землей без переработки. Что касается хранения отходов, то есть два пути. Страна может инвестировать в строительство хранилищ отработавшего радиоактивного топлива или платить другим

sive societal and environmental consequences amounting to billions of dollars, as well as interrupt vital power-supply chains. This aspect came into particular consideration in the aftermath of the 9/11 Attacks. Following these events, countries with nuclear facilities increased their defense expenditures focused on counter-terrorist activity and enhanced the conduct of simulating attacks on critical nuclear facilities.

In addition, given the complexity of developing nuclear technology autonomously, multiple countries take part in nuclear commerce. The construction of nuclear facilities takes years and creates a deeper diplomatic and institutional bond between the supplier and the recipient state. The troublesome aspect lies in the fact that the supplier countries might have allow themselves an advantage. For instance countries like Russia and China are the ones which fastest-growing exporters of nuclear technology. For example, Russia is the nuclear fuel supplier in the 43 percent [CSIS, 2020] of its nuclear technology agreements. The underlying cost of this relationship is the dependence on the recipient country on fuel inputs from the supplies, as alternatives are usually (but not exclusively) not compatible with the existing infrastructure. Therefore, it can be argued that the supplier country has potential to exert political pressure on recipient countries and use the dependence on nuclear fuel and technology as a leverage – instrument of diplomacy.

Furthermore, if a country decides to continue using nuclear energy or plans to build new reactors, it faces public opinion costs. With a development of renewables, even nuclear-rich countries like France experi-

**FURTHERMORE,
EXTERNAL COSTS
HAVE A PARTICULAR
IMPORTANCE IN
THE DISCUSSION OF
THE ECONOMICS OF
NUCLEAR POWER**

**СЛЕДУЕТ
УПОМЯНУТЬ, ЧТО
ВНЕШНИЕ ЗАТРАТЫ
ИМЕЮТ ОСОБОЕ
ЗНАЧЕНИЕ ПРИ
ОБСУЖДЕНИИ
ЭКОНОМИЧЕСКИХ
АСПЕКТОВ ЯДЕРНОЙ
ЭНЕРГЕТИКИ**

странам за менеджмент отходов. Первый путь выбрала Украина, когда правительство решило инвестировать 1,7 миллиарда долларов в хранилища вместо того, чтобы платить по 200 миллионов долларов ежегодно российской государственной атомной энергетической компании.

Что касается здоровья человека, в различных исследованиях Немецкого регистра детского рака утверждается, что радионуклиды, образующиеся в результате производства ядерной энергии, повышают риск развития рака, особенно лейкемии, у людей, живущих в близлежащих районах.

Затраты на ядерную безопасность систематизированы как затраты на достижение двух различных целей.

Первая цель направлена на соблюдение государственных стандартов безопасной эксплуатации и представляет собой основную задачу оператора. Чтобы соответствовать этому критерию, оператор обязан произвести всесторонние инвестиции в механизмы предотвращения и мониторинга, а также прочие действия, необходимые для смягчения последствий потенциальных неполадок. Эти стандарты были установлены после катастроф, таких как Три-Майл-Айленд или недавняя авария на Фукусиме. Для достижения этих стандартов типовые станции в западном мире следуют методу «глубокоэшелонированной защиты», включающему несколько систем безопасности, дополняющих естественные особенности ядра реактора. Несомненно, важнейшими особенностями этих механизмов являются управление реактивностью, охлаждение топлива и локализация радиоактивных ве-

ence negative change in public opinion [Odoxa, 2021] towards nuclear energy. Nuclear opponents speak about famous accidents, risks for nuclear proliferation, or the possibility of an attack of terrorist groups on nuclear facilities. To persuade people of the attractiveness of nuclear, governmental agencies and atomic energy companies should spend time and money for informational promotion campaigns in media or organization of panel discussions and public hearings. Dialogue with civil society may also foresee holding a national referendum, which, even if it supports the continued use of nuclear (Taiwan referendum), still costs a lot in terms of budgetary allocations for its organisation.

In the case of building new nuclear capacities, there is a breaking NIMBY (Not-In-My-Backyard) cost. Nuclear companies should engage with local communities, possibly offering them additional benefits such as jobs in nuclear facilities or investments in infrastructure within a corporate and social responsibility framework.

Moreover, if a country decides to phase-out nuclear in the future, such a move entails economic and environmental costs. The thing is that after nuclear power plants are shut down, the country should substitute its share in electricity generation. The easiest way to do so is to speed up the use of coal and gas, which results in more greenhouse gas emissions, consequently air pollution, health diseases, and increased mortality risks. Whereas nuclear accounts [Our World in Data, 2021] for 0.07 deaths from accidents and air pollution per 1 TWh (annual consumption of 27,000 people in the EU), coal results in 24,6 deaths (351-times higher than nuclear). According to the American Na-

**IN THE CASE OF
BUILDING NEW
NUCLEAR CAPACITIES,
THERE IS A BREAKING
NIMBY (NOT-IN-MY-
BACKYARD) COST**

**В СЛУЧАЕ
СТРОИТЕЛЬСТВА
НОВЫХ ЯДЕРНЫХ
МОЩНОСТЕЙ
СУЩЕСТВУЮТ
ТАКЖЕ ЗАТРАТЫ
НА ПРЕОДОЛЕНИЕ
СОПРОТИВЛЕНИЯ
МЕСТНЫХ ЖИТЕЛЕЙ
«NIMBY» («НЕ НА
МОЕМ ДВОРЕ»)**

ществ.

Вторая цель связана с внешними угрозами, создаваемыми ядерным терроризмом и другой преступной деятельностью, которая может быть нацелена на ядерные объекты. Аргумент состоит в том, что нападение на ядерный объект вызовет огромные социальные и экологические последствия на сумму в миллиарды долларов, а также прервет жизненно важные цепочки энергоснабжения. Этот аспект стал предметом особого внимания после терактов 11 сентября. После этих событий страны, располагающие ядерными объектами, увеличили свои расходы на оборону, сосредоточив внимание на контртеррористической деятельности, и активизировали проведение имитаций атак на критически важные ядерные объекты.

Кроме того, учитывая сложность самостоятельной разработки ядерных технологий, многие страны принимают участие в торговле атомными технологиями. Строительство ядерных объектов занимает годы и создает более глубокую дипломатическую и институциональную связь между государством-поставщиком и государством-заказчиком. Проблема заключается в том, что страны-поставщики имеют преимущество в таких случаях. Например, такие страны, как Россия и Китай, являются самыми быстрорастущими экспортерами ядерных технологий. Россия является поставщиком ядерного топлива в 43 процентах [Центр стратегических и международных исследований, 2020] ее соглашений о ядерных технологиях. Основная проблема этих отношений заключается в зависимости страны-заказчика от поставок то-

tional Bureau of Economic Research [NBER, 2019], an annual nuclear phase-out cost in monetary terms for Germany is 12 billion USD.

Finally, system costs represent a major point in the comprehension of the economics of nuclear power. Accordingly, the idea of substituting nuclear by solar or wind is not only costly but also creates additional system costs later. An average atomic reactor has an installed capacity of 1 GW, resulting in 8060 GW/h per year. Whereas, due to a difference in capacity factors compared to solar and wind (92% vs. 15-25%/20-30%), to substitute 1 GW of nuclear generation, one needs to build 4 GW of solar/3 GW of wind power plants. Moreover, solar and wind energy are regarded as variable renewables (VRE), as operators cannot control their generation. When a large share of VRE penetrates an energy system, more dispatchable generation is needed to provide flexibility to meet the peak load demand. In the short run, more VRE will lead once again to more coal/gas use, and in the long run, would necessitate investments [IRENA, 2019] into energy storage, biogas, or hydrogen.

плива, поскольку альтернативы обычно (но не всегда) несовместимы с существующей инфраструктурой. Поэтому можно утверждать, что страна-поставщик имеет потенциал для оказания политического давления на страну-получателя и может использовать зависимость от ядерного топлива и технологий в качестве рычага давления и своего дипломатического инструмента.

Кроме того, если страна решает продолжать использовать атомную энергию или планирует построить новые реакторы, она будет нести издержки общественного мнения. С развитием возобновляемых источников энергии даже в странах с развитой атомной энергетикой, таких как Франция, общественное мнение по отношению к атомной энергетике меняется в худшую сторону [Odoxa, 2021]. Противники атомной энергетики говорят о широко известных авариях, рисках распространения ядерного оружия или вероятности нападения террористических групп на ядерные объекты. Чтобы убедить людей в привлекательности атомной энергетики, государственным органам и атомным

References

1. CSIS (2020). The Changing Geopolitics of Nuclear Energy: A Look at the United States, Russia, and China. Retrieved from <https://www.csis.org/analysis/changing-geopolitics-nuclear-energy-look-united-states-russia-and-china>. Accessed on 24.12.2021.
2. IRENA (2019). Solutions to integrate high share of VRE. Retrieved from <https://bit.ly/3H8mPun>. Accessed on 24.12.2021.
3. National Bureau of Economic Research (2019). The private and external costs of Germany's nuclear phase-out. Retrieved from https://www.nber.org/system/files/working_papers/w26598/w26598.pdf. Accessed on 24.12.2021.
4. Odoxa (2021). « Retour de flamme », des Français en faveur du nucléaire ("Flashback", French in favor of nuclear). Retrieved from <http://www.odoxa.fr/sondage/retour-de-flamme-francais-faveur-nucleaire/>. Accessed on 24.12.2021.
5. Our World in Data (2021). What are the safest and cleanest source of energy? Retrieved from <https://ourworldindata.org/safest-sources-of-energy>. Accessed on 24.12.2021.
6. World Nuclear Association (2021). World Nuclear Performance Report 2021. Retrieved from <https://bit.ly/3FtiX6T>. Accessed on 24.12.2021.

енергетическим компаниям следует потратить время и деньги на информационные кампании в СМИ или организацию панельных дискуссий и общественных слушаний. Диалог с гражданским обществом может также предусматривать проведение общенационального референдума, который, даже если он поддержит дальнейшее использование атомной энергии (тайваньский референдум), все же потребует больших бюджетных ассигнований на его организацию.

В случае строительства новых ядерных мощностей существуют также затраты на преодоление сопротивления местных жителей «NIMBY» («Не на моем дворе»). Ядерные компании должны взаимодействовать с местными сообществами, возможно, предлагая им дополни-

CENTRAL ASIAN REPRESENTATIVES STATE THAT WITHOUT EXTERNAL SUPPORT, IT IS DIFFICULT TO COPE WITH CLIMATE CHANGE SINCE FOR IMPLEMENTING FUNDAMENTAL TRANSFORMATION OF INDUSTRY AND ADAPTATION OF CLIMATE CHANGE SCENARIOS, A SUFFICIENT BUDGET IS A PREREQUISITE

ГОСУДАРСТВА ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ ЗАЯВЛЯЮТ, ЧТО БЕЗ ВНЕШНЕЙ ПОДДЕРЖКИ ТРУДНО СПРАВИТЬСЯ С ИЗМЕНЕНИЕМ КЛИМАТА, ПОСКОЛЬКУ ДЛЯ РЕАЛИЗАЦИИ ФУНДАМЕНТАЛЬНОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ПРОМЫШЛЕННОСТИ И АДАПТАЦИИ СЦЕНАРИЕВ ИЗМЕНЕНИЯ КЛИМАТА НЕОБХОДИМ ДОСТАТОЧНЫЙ БЮДЖЕТ

тельные льготы, такие как рабочие места на ядерных объектах или инвестиции в инфраструктуру в рамках корпоративной и социальной ответственности.

Более того, если страна решит отказаться от ядерной энергетики в будущем, такой шаг повлечет за собой экономические и экологические издержки. Дело в том, что после закрытия АЭС страна должна заменить их долю в выработке электроэнергии. Самый простой способ сделать это — увеличить использование угля и газа, что приводит к увеличению выбросов парниковых газов и, как следствие, к загрязнению воздуха, болезням и повышению риска смертности. В то время как на атомную энергетику приходится 0,07 смертей от аварий и загрязнения воздуха на 1 ТВт/ч (годовое потребление 27 000 человек в ЕС), на уголь приходится 24,6 смертей (в 351 раз больше) [Наш мир в данных, 2021]. По данным Американского национального бюро экономических исследований [Национальное Бюро экономических исследований, 2019], ежегодные затраты Германии в денежном выражении, ассоциированные с отказом от атомной энергетики, составляют 12 млрд долларов США.

Наконец, системные затраты представляют собой важный момент в понимании экономики ядерной энергетики. Замена атомной энергии солнечной или ветровой не только затратна, но и создает впоследствии дополнительные системные затраты. Средний атомный реактор имеет установленную мощность 1 ГВт, что дает 8060 ГВт/ч в год. При этом из-за разницы коэффициентов мощности по сравнению с солнечной и ветровой

(92% против 15-25%/20-30%), для замещения 1 ГВт атомной генерации необходимо построить 4 ГВт солнечных или 3 ГВт ветряных электростанций. Более того, солнечная и ветровая энергия считаются переменными возобновляемыми источниками энергии (ПВИЭ), поскольку операторы не могут контролировать их производство. Когда в энергосистему проникает большая доля ПВИЭ, требуется более управляемое производство, чтобы обеспечить гибкость для удовлетворения спроса во время пиковых нагрузок. В краткосрочной перспективе большая доля ПВИЭ снова приведет к увеличению использования угля/газа, а в долгосрочной перспективе потребует инвестиций в накопление энергии, биогаз или водород [Международное Агентство по возобновляемым источникам энергии, 2019].

THE REGION IS PARTICULARLY VULNERABLE DUE TO ITS SEMI-ARID AND ARID CLIMATE WITH A LOW FOREST COVER AND DECREASING GLACIER MASSES

РЕГИОН ОСОБЕННО УЯЗВИМ ИЗ-ЗА ПОЛУЗАСУШЛИВОГО И ЗАСУШЛИВОГО КЛИМАТА С НИЗКИМ ЛЕСНЫМ ПОКРОВОМ И УМЕНЬШАЮЩЕЙСЯ МАССОЙ ЛЕДНИКОВ

Источники:

1. Всемирная Ядерная Ассоциация (2021). Мировой отчет о показателях ядерной энергетики 2021. Доступно по адресу: <https://bit.ly/3FtiX6T>. Дата обращения: 24.12.2021.
2. Международное Агентство по возобновляемым источникам энергии (2019). Решения для интеграции высокой доли ПВИЭ. Доступно по адресу: <https://bit.ly/3H8mPun>. Дата обращения: 24.12.2021.
3. Наш мир в данных (2021). Какие источники энергии самые безопасные и чистые?. Доступно по адресу: <https://ourworldindata.org/safest-sources-of-energy>. Дата обращения: 24.12.2021.
4. Национальное Бюро экономических исследований (2019). Частные и внешние издержки отказа Германии от атомной энергетики. Доступно по адресу: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w26598/w26598.pdf. Дата обращения: 24.12.2021.
5. Центр стратегических и международных исследований (2020). Меняющаяся геополитика ядерной энергетики: взгляд на США, Россию и Китай. Доступно по адресу: <https://www.csis.org/analysis/changing-geopolitics-nuclear-energy-look-united-states-russia-and-china>. Дата обращения: 24.12.2021.
6. Odoxa (2021). «Бэкфайр», французы поддерживают атомную энергетику. Доступно по адресу: <http://www.odoxa.fr/sondage/retour-de-flamme-francais-faveur-nucleaire/> Дата обращения: 24.12.2021.

TURKMENISTAN-RUSSIA ENERGY COOPERATION IN THE CONTEXT OF NATURAL GAS TRADING

DR. ZHULDYZ KANAPIYANOVA

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE,
SENIOR RESEARCH FELLOW

ЕВРАЗИЙСКИЙ НАУЧНО-
ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЙ ИНСТИТУТ,
СТАРШИЙ НАУЧНЫЙ СОТРУДНИК

ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО ТУРКМЕНИСТАНА И РОССИИ В КОНТЕКСТЕ ТОРГОВЛИ ПРИРОДНЫМ ГАЗОМ

In 2003, during the visit of the President of Turkmenistan Saparmurat Niyazov to Moscow, two key agreements were signed, focused on cooperation in the energy sector and interaction in the field of security [Kremlin.ru, 2003]. The priority area of cooperation between the two states has always been the oil and gas industry, which is due to the rich deposits of hydrocarbons in Turkmenistan. According to the British Petroleum (BP) Statistical Review, Turkmenistan is the world's fourth-largest natural gas giant with proven natural gas reserves of 19.5 trillion cubic meters, after Russia (38 trillion cubic meters), Iran (32 trillion cubic meters) and Qatar (24.7 trillion cubic meters). Thus, Turkmenistan accounts for 9.8% of the world's proven natural gas reserves [BP Statistical Review, 2019]. The economic development of Turkmenistan is largely dependent on energy prices, the sale of which forms the country's budget by 85% [Garbuzarova, 2020]. Due to its geographical location, it has the ability to export its rich natural gas reserves to neighboring markets, especially to Russia, Iran and China.

As it is known, Russia has been an important buyer of Turkmen natural

THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF TURKMENISTAN IS LARGELY DEPENDENT ON ENERGY PRICES, THE SALE OF WHICH FORMS THE COUNTRY'S BUDGET BY 85%

ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ТУРКМЕНИСТАНА ВО МНОГОМ ЗАВИСИТ ОТ ЦЕН НА ЭНЕРГОНОСИТЕЛИ, ПРОДАЖА КОТОРЫХ НА 85% ФОРМИРУЕТ БЮДЖЕТ СТРАНЫ

В 2003 году в ходе визита президента Туркменистана Сапармурата Ниязова в Москву были подписаны два ключевых соглашения, ориентированных на сотрудничество в энергетической сфере и взаимодействие в сфере безопасности [Kremlin.ru, 2003]. Приоритетной сферой сотрудничества двух государств всегда была нефтегазовая отрасль, что обусловлено наличием в Туркменистане богатых месторождений углеводородов. Согласно статистическому обзору British Petroleum (BP), Туркменистан является четвертым по величине газовым гигантом в мире с доказанными запасами природного газа в 19,5 трлн кубометров (куб.м) после России (38 трлн куб.м), Ирана (32 трлн куб.м) и Катара (24,7 трлн куб.м). Таким образом, на Туркменистан приходится 9,8% мировых доказанных запасов природного газа [Статистический обзор BP, 2019]. Экономическое развитие Туркменистана во многом зависит от цен на энергоносители, продажа которых на 85% формирует бюджет страны [Гарбузарова, 2020]. Благодаря своему географическому положению Ашхабат имеет возможность экспортировать свои богатые запасы природного газа на соседние рынки, такие как Россия, Иран

gas since 1991 and was re-exporting Turkmen natural gas, which procured at a low price, to Europe. Natural gas shipments between Russia and Turkmenistan were consolidated in 2003 with a 25-year contract, which envisages the transfer of natural gas from 5 billion cubic meters per year in the first phase to 70-80 billion cubic meters annually to Russia [Gazprom.ru, 2003]. The natural gas transportation to Russia is carried out through the Central Asia-Central gas pipeline with an annual capacity of 45 billion cubic meters. But the explosion in the natural gas pipeline carrying Turkmen gas to Russia in 2009, the Russia-Ukraine gas conflict and the decrease in gas supplies to Western European countries caused Russia to stop importing gas from Turkmenistan in 2009. Russia's suspension of imports of Turkmen gas for more than six months led to a decrease in its production in Turkmenistan, when about 150 wells were suspended [Kuzmina, 2012]. During this period, the authorities of Turkmenistan began to actively pursue a policy of diversifying hydrocarbon export routes, developing oil and gas cooperation with China and Iran.

Russia resumed gas imports from Turkmenistan in 2010, but gradually reduced purchases of Turkmen gas, in 2016 the Russian "Gazprom" decided to completely abandon gas imports, motivating the decision "by the

и Китай.

Как известно, Россия с 1991 года является крупным покупателем туркменского природного газа и осуществляет реэкспорт закупаемого по низкой цене туркменского природного газа в Европу. Поставки природного газа между Россией и Туркменистаном были закреплены в 2003 году 25-летним контрактом, который предусматривает передачу природного газа с 5 млрд куб. м в год на первом этапе до 70-80 млрд куб. м в год в Россию [Gazprom.ru, 2003]. Транспортировка природного газа в Россию осуществляется по газопроводу Средняя Азия-Центр мощностью 45 млрд куб.м в год. Но взрыв газопровода, по которому туркменский газ поступает в Россию, российско-украинский газовый конфликт и сокращение поставок газа в страны Западной Европы привели к тому, что Россия прекратила импорт газа из Туркменистана в 2009 году. Приостановка Россией импорта туркменского газа более чем на полгода привела к снижению его добычи в Туркменистане, когда было остановлено около 150 скважин [Кузьмина, 2012]. В этот период власти Туркменистана стали активно проводить политику диверсификации маршрутов экспорта углеводородов, развития нефтегазового сотрудничества с Китаем и Ираном.

changed situation on the international gas market" [Neftegaz.ru, 2017]. However, the disagreements mainly concerned gas prices, which the two sides could not agree on.

In October 2017, Russian-Turkmen relations reached the level of strategic partnership. Following the official visit of the Russian President Vladimir Putin to Turkmenistan, a corresponding agreement was signed. In addition to this, the legal framework of bilateral cooperation is formed by a package of 180 international documents of interstate, intergovernmental and interdepartmental levels [Garbuzarova, 2020].

After a three-year hiatus in 2019, Gazprom's management announced that it was resuming gas purchases from Turkmenistan by signing a five-year contract, albeit with a modest annual volume of 5.5 billion cubic meters. The drift of Russia towards Turkmenistan is rather related with the interests of ensuring security rather than the desire to purchase Turkmen gas. Meanwhile, experts note that Russia has no need to purchase gas from Turkmenistan due to problems with its recoupment [Garbuzarova, 2020]. Consequently, the reasons for the resumption of imports of Turkmen gas by Russia are political. Russia views Turkmen gas as an instrument - in exchange for foreign economic and foreign policy concessions from the Turkmenistan side [Panfilova, 2018]. By resuming purchases of Turkmen gas, Russia is counting on the loyalty of the Turkmen leadership in security matters, which implies close coordination of the activities of the special services, law enforcement agencies and the constant exchange of information.

Gas trade with China, which became the main buyer of Turkmen gas and was its only buyer from 2017 to 2019,

DUE TO ITS GEOGRAPHICAL LOCATION, IT HAS THE ABILITY TO EXPORT ITS RICH NATURAL GAS RESERVES TO NEIGHBORING MARKETS, ESPECIALLY TO RUSSIA, IRAN AND CHINA

БЛАГОДАРЯ СВОЕМУ ГЕОГРАФИЧЕСКОМУ ПОЛОЖЕНИЮ АШХАБАТ ИМЕЕТ ВОЗМОЖНОСТЬ ЭКСПОРТИРОВАТЬ СВОИ БОГАТЫЕ ЗАПАСЫ ПРИРОДНОГО ГАЗА НА СОСЕДНИЕ РЫНКИ, ТАКИЕ КАК РОССИЯ, ИРАН И КИТАЙ

Россия возобновила импорт газа из Туркменистана в 2010 году, но постепенно сокращала закупки туркменского газа, в 2016 году российский «Газпром» решил полностью отказаться от импорта газа, мотивируя это решение «изменившейся конъюнктурой на международном рынке газа» [Neftegaz.ru, 2017]. Однако разногласия в основном касались цен на газ, по которым обе стороны не смогли договориться.

В октябре 2017 года российско-туркменские отношения вышли на уровень стратегического партнерства. По итогам официального визита Президента России Владимира Путина в Туркменистан было подписано соответствующее соглашение. Помимо этого, правовую базу двустороннего сотрудничества формирует пакет из 180 международных документов межгосударственного, межправительственного и межведомственного уровней [Гарбузарова, 2020].

После трехлетнего перерыва в 2019 году руководство «Газпрома» объявило о возобновлении закупок газа в Туркменистане, подписав пятилетний контракт, правда, со скромным годовым объемом в 5,5 млрд куб.м. Дрейф России в сторону Туркменистана связан скорее с интересами обеспечения безопасности, чем с желанием приобрести туркменский газ. При этом эксперты отмечают, что у России нет необходимости закупать газ у Туркменистана из-за проблем с его окупаемостью [Гарбузарова, 2020]. Следовательно, причины возобновления импорта туркменского газа Россией носят политический характер. Россия рассматривает туркменский газ как инструмент – в обмен на внешнеэкономические и внешнеполитические уступки со стороны Туркменистана [Пан-

has not been particularly profitable, despite the large volumes, as Ashgabat had to repay Chinese infrastructure loans. As a result, the financially distressed political regime was even forced to curtail the free provision of some of the public services that were pillars of the informal "social contract" with the population, and faced food shortages that even led to small-scale and isolated protests in different parts of the country [Muhamedov, 2021]. Thus, the resumption of gas imports by Gazprom was a top priority for Ashgabat, since this could mitigate its financial difficulties. The resumption of activities, albeit in small volumes, will help generate much-needed cash flows and stabilize the domestic economic situation. In addition, this strengthens the position of the Turkmen side in negotiations with China on export gas prices, since the latter no longer has a complete purchasing monopoly.

The return of Gazprom to Turkmenistan could solve two main tasks for Russian foreign policy in Central Asia. Firstly, the possibility of strengthening the positions of third

филова, 2018]. Возобновляя закупки туркменского газа, Россия рассчитывает на лояльность туркменского руководства в вопросах безопасности, что предполагает тесную координацию деятельности спецслужб, правоохранительных органов и постоянный обмен информацией.

Торговля газом с Китаем, который стал основным покупателем туркменского газа и был его единственным покупателем с 2017 по 2019 год, не была особенно прибыльной, несмотря на большие объемы, поскольку Ашхабаду приходилось погашать китайские инфраструктурные кредиты. В результате бедствующий в финансовом отношении политический режим был вынужден даже сократить бесплатное предоставление некоторых государственных услуг, являвшихся опорой неформального «общественного договора» с населением, и столкнулся с нехваткой продовольствия, что привело даже к мелкомасштабным и изолированным протестам в разных уголках страны [Мухамедов, 2021]. Таким образом, возобновление импорта газа «Газпромом»

countries in the region is blocked. Secondly, Russia gets a chance to fill the Turkish Stream with Turkmen gas, which in turn will reduce transportation costs and will allow redirecting gas from the Yamal and Western Siberia fields to the Nord Stream 2 and Baltic LNG projects [Smirnov, 2019].

In May 2021, the President of Turkmenistan, Gurbanguly Berdimuhamedov approved a New Program [Economy.gov.ru, 2021] of economic cooperation between the countries for the period 2021–2023, which provides for the further expansion of cooperation in a number of areas, including industry, agriculture, high technology, finance and energy. In the first quarter of 2021, gas exports from Turkmenistan almost doubled to 2.2 billion cubic meters from 1.3 billion cubic meters a year earlier. Based on calculations and taking into account seasonal fluctuations, it can be predicted that by the end of 2021 the volume of gas supplies from Turkmenistan to Russia will exceed 8.8 billion cubic meters [Kadyrova, 2021]. Considering that the natural gas purchase between the two countries was previously carried out in the band of 40–50 billion cubic meters, it is obvious that the current amount is not a number that would satisfy Turkmenistan.

As a result, for Turkmenistan, which is a natural gas giant and provides most of its state budget from natural resources, it is very important to diversify its natural gas exports and ensure a stable income. In this context, it is important for the country's economy that relations with Russia, which is the oldest and largest buyer of natural gas, resume, albeit in small volumes. On the other hand, energy cooperation constitutes an important element of Russian foreign policy in protecting Russia's sphere of influence in Turkmenistan.

THE NATURAL GAS TRANSPORTATION TO RUSSIA IS CARRIED OUT THROUGH THE CENTRAL ASIA CENTRAL GAS PIPELINE WITH AN ANNUAL CAPACITY OF 45 BILLION CUBIC METERS

ТРАНСПОРТИРОВКА ПРИРОДНОГО ГАЗА В РОССИЮ ОСУЩЕСТВЛЯЕТСЯ ПО ГАЗОПРОВОДУ СРЕДНЯЯ АЗИЯ-ЦЕНТР МОЩНОСТЬЮ 45 МЛРД КУБ.М В ГОД

было первоочередной задачей для Ашхабада, поскольку это могло смягчить его финансовые трудности. Возобновление деятельности, пусть и в небольших объемах, поможет генерировать столь необходимые денежные потоки и стабилизировать внутреннюю экономическую ситуацию. Кроме того, это усиливает позиции туркменской стороны в переговорах с Китаем об экспортных ценах на газ, поскольку у последнего уже нет полной закупочной монополии.

Возвращение «Газпрома» в Туркменистан может решить две основные задачи российской внешней политики в Центральной Азии. Во-первых, блокируется возможность усиления позиций третьих стран в регионе. Во-вторых, Россия получает шанс наполнить «Турецкий поток» туркменским газом, что, в свою очередь, снизит транспортные расходы и позволит перенаправить газ с месторождений Ямала и Западной Сибири на проекты «Северный поток — 2» и «Балтийский СПГ» [Смирнов, 2019].

В мае 2021 года Президент Туркменистана Гурбангулы Бердымухамедов утвердил Новую Программу [Economy.gov.ru, 2021] экономического сотрудничества между странами на период 2021–2023 годов, которая предусматривает дальнейшее расширение сотрудничества по ряду направлений, включая промышленность, сельское хозяйство, высокие технологии, финансы и энергетику. В первом квартале 2021 года экспорт газа из Туркменистана почти удвоился до 2,2 млрд куб.м с 1,3 млрд куб.м годом ранее. На основании расчетов и с учетом сезонных колебаний можно прогнозировать, что к концу 2021 года объем поставок газа из Туркменистана в Россию превысит 8,8 млрд куб. м [Кадырова, 2021]. Учитывая,

References

1. BP.com (2019). BP Statistical Review. Retrieved from <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-full-report.pdf>. Accessed on 04.01.2022.
2. Ecomomy.gov.ru (2021). Russia and Turkmenistan adopted a program of economic cooperation for 2021-2023. Retrieved from https://www.economy.gov.ru/material/news/rossiya_i_turkmenistan_prinyali_programmu_ekonomicheskogo_sotrudnichestva_na_2021_2023_goda.html. Accessed on 03.01.2022.
3. Garbuzarova E. (2020). Russia in Turkmenistan: The policy of strengthening cooperation, Retrieved from <https://www.postsovietarea.com/jour/article/view/228/220>. Accessed on 03.01.2022.
4. Gazprom.ru (2003). Gazprom signed a long-term contract for the purchase of Turkmen gas. Retrieved from <https://www.gazprom.ru/press/news/2003/april/article54360/>. Accessed on 13.10.2022.
5. Kadyrova E. (2021). The volume of supplies of Turkmen gas to Gazprom may approach 9 billion cubic meters by the end of 2021. Retrieved from <http://www.newscentralasia.net/2021/06/23/obyom-postavok-turkmenskogo-gaza-gazpromu-mojet-priblizitsya-k-9-mlrd-kubometrov-k-kontsu-2021-goda/>. Accessed on 05.10.2022.
6. Kremlin.ru (2003). President Vladimir Putin held talks with Turkmen President Saparmurat Niyazov who arrived in Russia for a visit. Retrieved from <http://en.kremlin.ru/events/president/news/28450>. Accessed on 03.01.2022.
7. Kuzmina E. (2012). Turkmenistan at the present stage: problems and development opportunities. Russia and the Muslim World. No: 9, 2012. pp.75-91.
8. Muhamedov R. (2021). Turkmenistan - Russia:

что закупка природного газа между двумя странами ранее осуществлялась в диапазоне 40-50 млрд куб.м, очевидно, что нынешний объем – это не та цифра, которая удовлетворила бы Туркменистан.

В результате для Туркменистана, который является газовым гигантом и обеспечивает большую часть своего государственного бюджета за счет природных ресурсов, очень важно диверсифицировать экспорт природного газа и обеспечить стабильный доход. В этом контексте для экономики страны важно возобновление отношений с Россией, которая является старейшим и крупнейшим покупателем природного газа, хотя и в небольших объемах. С другой стороны, энергетическое сотрудничество представляет собой важный элемент внешней политики России по защите сферы влияния России в Туркменистане.

Источники:

1. BP.com (2019). Статистический обзор BP. Доступно по адресу: <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2020-full-report.pdf>. Дата обращения: 04.01.2022.
2. Ecomomy.gov.ru (2021). Россия и Туркменистан приняли программу экономического сотрудничества на 2021-2023 годы. Доступно по адресу: <https://www.economy.gov.ru/>

breakthroughs and limits of cooperation. Retrieved from <https://cabar.asia/ru/turkmenistan-rossiya-proryvy-i-predely-sotrudnichestva>. Accessed on 03.01.2022.

9. Panfilova V. (2018). Russia will resume purchase of Turkmen gas, Retrieved from https://www.ng.ru/cis/2018-10-10/6_7329_turkmenia.html. Accessed on 03.01.2022.
10. Smrinov S. (2019). "Bubble" of gas happiness in Turkmenistan. Retrieved from <https://www.ritmeurasia.org/news--2019-03-21--puzyr-gazovogo-schastja-turkmenii-41705>. Accessed on 03.01.2022.

material/news/rossiya_i_turkmenistan_prinyali_programmu_ekonomicheskogo_sotrudnichestva_na_2021_2023_goda.html. Дата обращения: 03.01.2022.

3. Гарбузарова Е. (2020). Россия в Туркменистане: политика укрепления сотрудничества. Доступно по адресу: <https://www.postsovietarea.com/jour/article/view/228/220>. Дата обращения: 03.01.2022.
4. Gazprom.ru (2003). «Газпром» подписал долгосрочный контракт на закупку туркменского газа. Доступно по адресу: <https://www.gazprom.ru/press/news/2003/april/article54360/>. Дата обращения: 13.10.2022.
5. Кадырова Е. (2021). Объем поставок

IN OCTOBER 2017, RUSSIAN-TURKMEN RELATIONS REACHED THE LEVEL OF STRATEGIC PARTNERSHIP

В ОКТЯБРЕ 2017
ГОДА РОССИЙСКО-
ТУРКМЕНСКИЕ
ОТНОШЕНИЯ
ВЫШЛИ НА УРОВЕНЬ
СТРАТЕГИЧЕСКОГО
ПАРТНЕРСТВА

туркменского газа «Газпрому» к концу 2021 года может приблизиться к 9 млрд кубометров. Доступно по адресу: <http://www.newscentralasia.net/2021/06/23/obyom-postavok-turkmenskogo-gaza-gazpromu-mojet-priblizitsya-k-9-mlrd-kubometrov-k-kontsu-2021-goda/>. Дата обращения: 05.10.2022.

6. Kremlin.ru (2003). Владимир Путин провел переговоры с Президентом Туркменистана Сапармуратом Ниязовым, прибывшим в Россию с визитом. Доступно по адресу: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/28450>. Дата обращения: 03.01.2022.
7. Кузьмина Е. (2012). туркменистан на современном этапе: проблемы и возможности развития. Россия и мусульманский мир. No: 9, 2012. с.75-91.
8. Мухамедов Р. (2021). Туркменистан – Россия: прорывы и пределы сотрудничества. Доступно по адресу: <https://cabar.asia/ru/turkmenistan-rossiya-proryvy-i-predely-sotrudnichestva>. Дата обращения: 03.01.2022.
9. Панфилова В. (2018). Россия возобновит закупку туркменского газа, Доступно по адресу: https://www.ng.ru/cis/2018-10-10/6_7329_turkmenia.html. Дата обращения: 03.01.2022.
10. Смирнов С. (2019). «Пузырь» газового счастья в Туркменистане. Доступно по адресу: <https://www.ritmeurasia.org/news--2019-03-21--puzyr-gazovogo-schastja-turkmenii-41705>. Дата обращения: 03.01.2022.

ABAY BİBLİYOGRAFYASININ HAZIRLANMASI HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME

DAULET ZHAILYBAYEV

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ,
UZMAN ARAŞTIRMACI

ЕУРАЗІЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫ, АҒА ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕР

АБАЙ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ БИБЛИОГРАФИЯЛЫҚ КӨРСЕТКІШІН ҚҰРАСТЫРУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

2020 yılında, ünlü Kazak şair ve filozof Abay Kunanbayev'in doğumunun 175. yıldönümü vesilesiyle ülkede çok sayıda etkinlik ve proje gerçekleştirildi. Özellikle bilim camiasında Abay Kunanbayev'e adanmış konferans ve sempozyumlarla şairin çalışmaları yeni bir boyut kazandı. Ayrıca Abay araştırmacılarının yeni araştırmaları basında, özel koleksiyonlarda ve yeni eserlerde yer aldı. Bunlar, büyük şairin doğumunun yıldönümü vesilesi ile yapılan çalışmaların bir parçasıdır. Bu çalışmaların önemli bir yerinde Avrasya Araştırma Enstitüsü'nün bu çerçevede yaptığı katkıları da ifade etmek gerekir. Enstitü, çeşitli yönleri ile Abay'ın incelendiği bölümlerden oluşan kitap çalışmasına ek olarak yurt içinde ve yurt dışında Abay hakkında yazılan eserlerin bibliyografyasını hazırlamıştır.

Abay eserlerinin bibliyografik dizinlerinin 1940 [Abay, 1940], 1946 [Abay, 1946]'dan bu yana birkaç kez hazırlandığı bilinmektedir. Bu bibliyografik dizinler de yapı olarak farklılık göstermektedir. Örneğin, 1965'te yayınlanan bibliyografik dizin, Abay'ın eserlerini kronolojik olarak tanımlar [Abay Kunanbayev, 1965], 1988 [Mirzahmetov, 1088], 1995 [Abay Kunanbayev 1995],

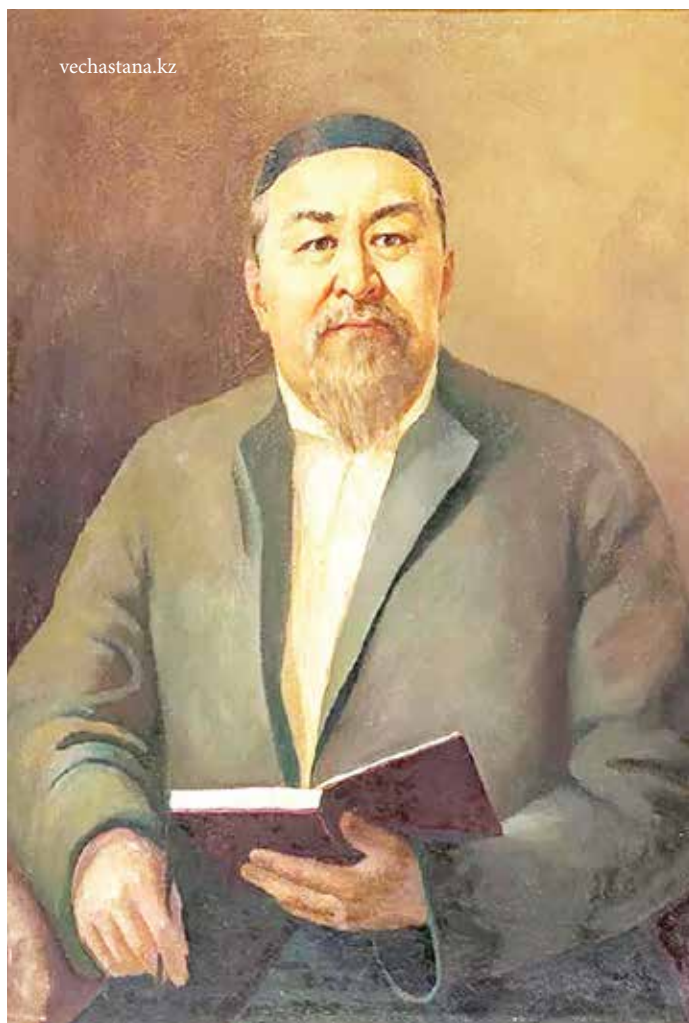
**AVRASYA ARAŞTIRMA
ENSTİTÜSÜ
ARAŞTIRMACILARI,
ABAY ESERLERİNİN
BİBLİYOGRAFİK
DİZİNLERİ PROJESİ
ÇERÇEVESİNDE
2020'NİN BAŞINDAN
2021'İN SONUNA
UZUN VE TITİZ
BİR ÇALIŞMA
YÜRÜTTÜLER**

**ЕУРАЗІЯ
ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫНЫҢ
ЗЕРТТЕУШІЛЕРІ
2020 ЖЫЛДЫҢ
БАСЫНАН БАСТАП
2021 ЖЫЛДЫҢ
СОҢЫНА ДЕЙІН АБАЙ
ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ
БИБЛИОГРАФИЯЛЫҚ
КӨРСЕТКІШТЕРІ
ЖОБАСЫ АЯСЫНДА
ЖАН-ЖАҚТЫ
ҚЫЗМЕТ АТҚАРДЫ**

2020 жылы қазақтың белгілі ақын, философы Абай Құнанбайұлының 175 жылдық мерейтойына орай елімізде көптеген іс-шаралар мен арнайы жобалар жүргізілді. Соның ішінде ғылыми ортада Абай Құнанбайұлына арналған конференциялар мен симпозиумдар ұйымдастырылып, ақынның шығармашылығы көпшілікке жаңа қырынан жол тартты. Сонымен қатар, абайтанушы ғалымдардың жаңа ізденістері баспасөз беттерінде, арнайы жинақтарда және еңбектерде көрініс таба бастады. Бұл Ұлы ақынның мерейтойына ұйымдастырылған іс-шаралардың бір қыры ғана болды. Осы аталған мерекелік және ғылыми шаралардың қатарында Еуразия ғылыми-зерттеу институтының да алатын орны зор деп айта аламыз. Институт Абайдың әр түрлі тақырыптардағы пікірлері мен жазуларың зерттеген бір ғылыми кітап дайындады. Сонымен қатар отандық және шетелдік басылымдарда Абай туралы жазылған еңбектердің библиографиясың дайындады.

Абай шығармаларының библиографиялық көрсеткіштері 1940 [Абай, 1940], 1946 жылдан бастап бірнеше рет дайындалғаны белгілі [Абай,

2007 [Abay Kunanbayev, 2007], 2020 yıllardaki bibliyografik dizinler bu diziyi tematik olarak ayırmıştır [Abay Kunanbayuly, 2020].

Bibliyografik dizinlerin kronolojik ve tematik olarak ayrılması, tarih yazımı açısından zor bir iştir. Örneğin, son yıllarda yayımlanan göstergelerin çoğu tematik olarak bölünmüştür. Bir yandan, araştırmacılar adına konuların ayrı ayrı olarak araştırılmasına uygun olanak sağlarken, diğer yandan bibliyografik dizin çalışmaları açısından ise belirli zorluklar oluşturmaktadır. Ancak son yıllarda yapılan çalışmalara ve yurt dışında yayımlanan literatüre bakacak olursak, Abay'ın bibliyografyasının gözden geçirilme vaktinin geldiğini söyleyebiliriz.

Avrasya Araştırma Enstitüsü araştırmacıları,

1946]. Бұл библиографиялық көрсеткіштер құрылымы жағынан да ерекшеленеді. Мысалы, 1965 жылы жарық көрген библиографиялық көрсеткіште Абай шығармаларын хронологиялық жағынан сипаттаса [Абай Құнанбаев, 1965], 1988 [Мырзахметов, 1088], 1995 [Абай Құнанбаев 1995], 2007 [Абай Құнанбаев, 2007], 2020 жж. библиографиялық көрсеткіштер бұл реттілікті тақырыптық жағынан бөліп қарастырған [Абай Құнанбайұлы, 2020].

Библиографиялық көрсеткіштердің хронологиялық және тақырыптық жағынан бөлініп қарастырылуы тарихнамалық тұрғысынан күрделі жұмыс болып табылады. Мысалы, кейінгі жылдары жарық көрген көрсеткіштердің көпшілігі тақырыптық жағынан бөлінген. Бұл бір жағынан зерттеушілерге жекелеген тақырыптарды бөліп қарастыру үшін қолайды болса, библиографиялық көрсеткішті толықтыру үшін қолайсыз болып табылады. Алайда, соңғы жылдардағы жүргізілген еңбектерді және шетелде шығып жатқан әдебиеттерді алып қарайтын болсақ, Абай библиографиясын қайта жасаудың уақыты жеткенін көрсетеді.

Еуразия ғылыми-зерттеу институтының зерттеушілері 2020 жылдың басынан бастап 2021 жылдың соңына дейін Абай шығармаларының библиографиялық көрсеткіштері жобасы аясында жан-жақты қызмет атқарды. Соның алғашқы кезеңі Абай мұрасына қатысты әдебиеттер базасын қалыптастыру болды. Бұл ретте институт қызметкерлері еліміздің іргелі кітапханалары – Ұлттық кітапхана мен Орталық ғылыми кітапхана қорын пайдаланды. Нәтижесінде библиографиялық жұмыстың сипаты мен кезеңі анықталды. Сонымен қатар, Абай тақырыбына қатысты әдебиеттердің типологиясы жасақталып, оны кезеңіне, құрылымына, тіліне, тақырыптық ерекшелігіне қарай бөліп қарастырылды. Олардың қатарында Абай шығармаларына арналған арнайы монографиялар, диссертациялық жұмыстар, кітап бөлімдеріндегі Абай шығармалары, ғылыми

Абай eserlerinin bibliyografik dizinleri projesi çerçevesinde 2020'nin başından 2021'in sonuna uzun ve titiz bir çalışma yürüttüler. Bu çalışmanın ilk aşamasında, Abay mirasına ilişkin bir literatür veri tabanının oluşturulması yer almaktaydı. Aynı zamanda, Enstitü araştırmacıları Milli Kütüphanesi ve Merkez Bilim Kütüphanesi başta olmak üzere ülkedeki çok sayıda kütüphaneden yararlandı. Bu şekilde bibliyografik çalışmanın niteliği ve aşaması belirlendi. Ek olarak, Abay çalışmaları konusunda dönemlere, yapıya, dile, tematik özelliklere bölünmüş bir literatür tipolojisi geliştirildi. Bunlar arasında Abay eserleri, tezleri, Abay ile ilgili kitap bölümleri şeklindeki çalışmalar ve bilimsel makaleler üzerine özel monografiler bulunmaktadır. Bu tarama çalışmaları sonunda XIX. yüzyılın sonundan bugüne kadar, 9.600'den fazla makale bilgisi derlendi. Bunun yanında, bilimsel dergilerde 3.000'den fazla makale ile gazetelerde 5.000'den fazla yorum belirlendi. Toplamda, yayımlanan çalışmaların %30'dan fazlası yabancı dillerde yazılmış olduğu görülmüştür.

Söz konusu bu bibliyografya çalışması sürecinde bir takım sorunlarla karşılaşıldığını belirtmek gerekir. Belirtilmesi gereken hususlardan ilki, Abay'ın her önemli yıldönümü arifesinde gazete ve dergilerdeki yazılarının çoğu şairin hayatı ve eserleri üzerine kaleme alınmıştır. Ancak bu sürecin, Abay araştırmalarında gerçek uzmanların çalışmalarını gölgede bıraktığı görülmektedir. Özellikle ülkenin tanınmış Abay uzmanları K. Muhamedhanov, M. Mirzahmetov, H. Suinshaliyev, G. Esim, T. Zhurtbay ve diğerleri kendi makalelerini alanındaki bilimsel yayınlara göndermeye çalışırken, yeni başlayanlar ise daha çok gazete vb. platformları tercih etmişlerdir. Söz konusu çalışmaların çoğu 1995 yılından Abay'ın 150. yıldönümü arifesinde

**BELİRTİLMESİ
GEREKEN
HUSUSLARDAN
İLKİ, ABAY'IN HER
ÖNEMLİ YILDÖNÜMÜ
ARİFESİNDE GAZETE
VE DERGİLERDEKİ
YAZILARIN ÇOĞU
ŞAİRİN HAYATI VE
ESERLERİ ÜZERİNE
KALEME ALINMIŞTIR**

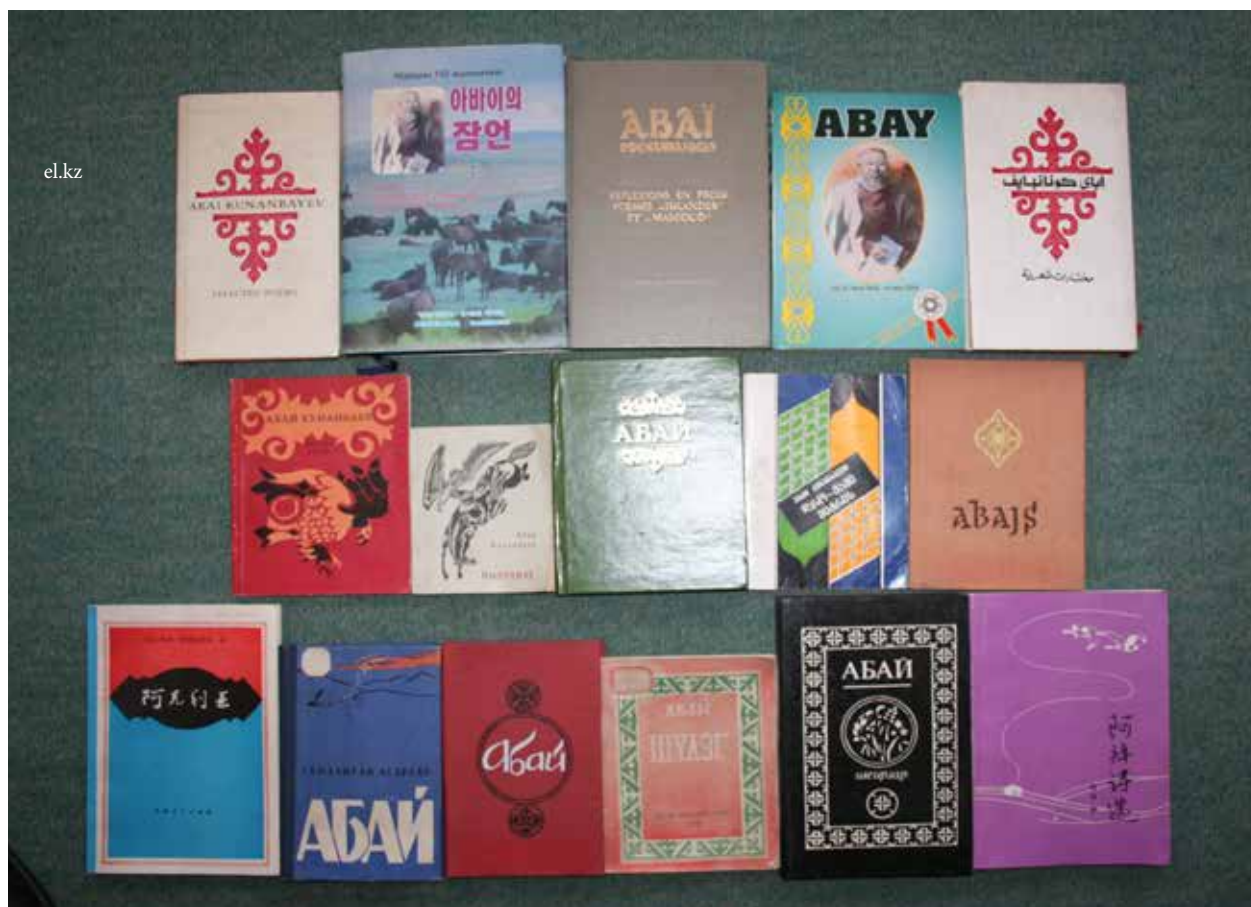
**СОНЫҢ ІШІНДЕ
АБАЙДЫҢ ӘР
МЕРЕЙТОЙЫ
ҚАРСАҢЫНДА ГАЗЕТ
ЖӘНЕ ЖУРНАЛ
БЕТТЕРІНДЕГІ
МАҚАЛАЛАРДЫҢ
КӨПШІЛІГІ
АҚЫННЫҢ ӨМІРІНЕ
ЖӘНЕ ОНЫҢ
ШЫҒАРМАШЫ-
ЛЫҒЫНА АРНАЛҒАН**

мақалалар жатады. Мысалы, Абай тақырыбына қатысты XIX ғасырдың соңынан бастап қазірге дейін 9,600 нан астам мақала жарияланған. Сонымен қатар, 3,000 нан астам мақала арнайы ғылыми журналдарда жарық көрсе, баспасөз беттерінде 5,000 нан аса мақала Абай тақырыбында басылған. Бұл мақалалардың 30 % дан астамы шет тілдерінде жарық көрген.

Жалпы, библиографиялық еңбекті құрастыру барысында Абайтану мәселесінде де бірқатар мәселелер анықталды. Соның ішінде Абайдың әр мерейтойы қарсаңында газет және журнал беттеріндегі мақалалардың көпшілігі ақынның өміріне және оның шығармашылығына арналған. Алайда, бұл үрдіс Абайтанудың нағыз мамандарының жұмысын тасада қалдыратыны анық. Соның ішінде еліміздегі белгілі абайтанушылар Қ. Мұхамедханов, М. Мырзахметов, Х. Сүйіншалиев, Ғ. Есім, Т. Жұртбай және т.б. өз мақалаларын арнайы ғылыми басылымдарға беруге тырысатын болса, Абай тақырыбына жаңадан қосылушы авторлар өз жұмыстарымен баспасөз беттерін толтырған. Осындай жұмыстардың дені 1995 жылы Абайдың 150 жылдық мерейтойы қарсаңында орын алған. Сонымен қатар, осындай науқандық мақалалардың авторлары өз жұмыстарын бір уақытта бірнеше газетке немесе журналға бергенін байқауға болады. Сонымен қатар, уақыты жағынан бұрын жазылған мақаланы қайта басу үрдісі Абайтану мәселесінде кездесіп жатады.

Абай шығармаларына қатысты мақалаларды зерттей келе ақынның қоғамдық қызметі мен артында қалған мұрасының қаншалықты маңызды екені анықталады. Әсіре-

gerçekleşmiştir. Belirtilmesi gereken diğer bir husus ise yazarların, çalışmalarını aynı anda birkaç gazete ve dergiye göndermiş olduklarıdır. Bunlara, yazarların daha önceden yayımlamış oldukları çalışmalarını yeniden yayımlama eğilimlerini de ekleyebiliriz.

Abay eserleriyle ilgili makalelerin incelenmesi, şairin kamu hizmetinin ve mirasının önemini ortaya koymaktadır. Özellikle Abay'ın Kazak toplumundaki yeri aşağıdaki başlıklarda ele alınmaktadır. Örneğin, Abay'ın büyüdüğü ortam ve onu etkileyen insanlar; Abay'ın hayatı ve ailesi; Abay ve Kazak aydınlanma hareketleri; Abay'ın felsefesi; Abay'da din-toplum ilişkileri; Abay ve müzik; Abay çalışmalarında karşılaşılan sorunlar; Abay ve doğa; Abay ve kadın vb. birçok konu bağlamında ele alınmıştır. Bu konularda pek çok araştırma yapılmıştır. Özellikle, Abay'ın yetiştiği çevre ve şartlar hakkında T. Zhurtbay, A. Kobesov, A. Aytbaeva, T. Bazarbegi gibi araştırmacılar tarafından ya-

se, Abayдың қазақ қоғамындағы орны мынадай тақырыптар аясында қамтылады. Мысалы, Абайдың өскен орта мен заманы және оған әсер еткен тұлғалар; Абайдың өмірі және әулеті; Абай және қазақ ағартушылық қозғалыстары; Абайдың философиясы; Абай және дін-қоғам қарым-қатынасы; Абай және музыка; Абайтану мәселелері; Абай және табиғат; Абай және әйел және т.б. көптеген тақырыптар аясында қарастыруға болады. Көрсетілген бұл тақырыптар төңірегінде көптеген зерттеу жұмыстары жүргізілген. Атап айтар болсақ, Абайдың өскен ортасына байланысты тақырыпта Т. Жұртбай, А. Көбесов, А. Айтбаева, Т. Базарбегі сынды зерттеушілердің мақалалары жарық көрген [Жұртбаев, 1996; Көбесов, 1995; Айтбаева, 1995; Базарбегі, 1995]. Ал, Абайдың ағартушылық қызметіне қатысты тақырыптарды Ғ. Есім, Ә. Кәкімұлы, А. Абдулманов, Е. Сағындықұлы

ымланmış çok sayıda çalışma bulunmaktadır [Zhurtbayev, 1996; Kobesov, 1995; Aytbaeva, 1995; Bazarbegi, 1995]. Abay'ın eğitim faaliyetleriyle ilgili konular G. Esim, A. Kakimulı, A. Abdulmanov, E. Sağındıkulı ve diğer yazarların makalelerinde görülebilir [Esimov, 1995; Kakimulı, 1995; Abdulmanov, 2014; Sağındıkulı, 1995]. Ayrıca Abay'ın felsefi görüşleri G. Esim, Ö. Bekezhанov, L. Erkinbayeva ve diğer birçok araştırmacı tarafından ele alınmıştır [Esim, 1990; Bekezhанov, 1995; Erkinbayeva, 2006]. Abay'ın din ve toplum hakkındaki düşüncelerini de inceleyen çok sayıda araştırmacı vardır. Bunlar arasında: M. Mirzahmetov, D. Omarov, K. Bilal vd. gibi çok sayıda isim sayılabilir [Mirzahmetov, 2007; Omarov, 1997; Bilal, 2007].

Sonuç olarak, Abay eserlerinin ve Abay hakkındaki çalışmaların içerik olarak çok geniş bir yelpazeyi kapsadığını görebiliriz. Bunun, o dönemdeki Kazak toplumunun kültürel ve sosyal karakterini yansıttığı bilinmektedir. Bu nedenle, Abay'ın eserleri üzerine güncel bir bibliyografya çalışmasının hazırlanması, geleceğin Abay araştırmacıları için çok değerli bir çalışma niteliğindedir. Aynı zamanda, yeni bibliyografya çalışmasının, Avrasya Araştırma Enstitüsü araştırmacılarının değerli katkılarının bir ürünü olduğunu tekrar ifade etmek gerekir. Son söz olarak, Abay üzerine yapılan bibliyografya çalışmaları her geçen yıl artmaktadır. Ancak Enstitü tarafından hazırlanan Abay Bibliyografyası'nın, yurt içi ve yurt dışındaki son yapılan çalışmaların da dahil edilmesi yönüyle oldukça değerli olduğu ve alandaki boşluğun doldurulmasına önemli katkı sağlayacağını söyleyebiliriz.

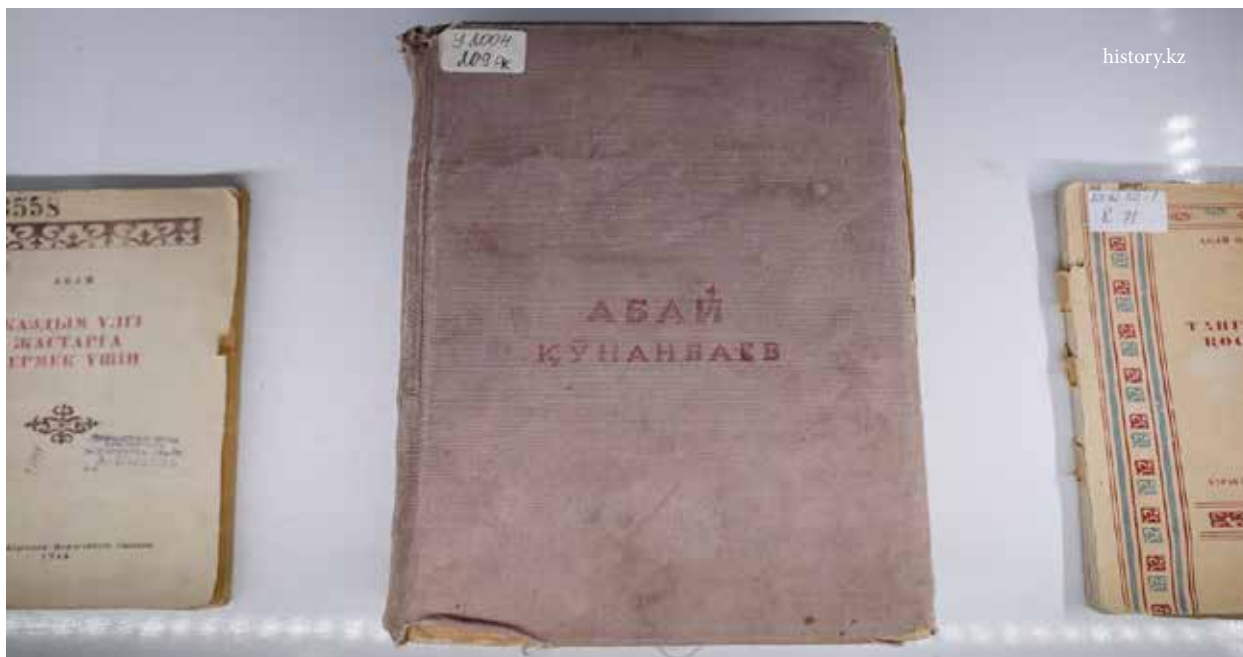
ABAY ESERLERİYLE İLGİLİ MAKALELERİN İNCELENMESİ, ŞAİRİN KAMU HİZMETİNİN VE MİRASININ ÖNEMİNİ ORTAYA KOYMAKTADIR

АБАЙ ШЫҒАРМАЛАРЫНА ҚАТЫСТЫ МАҚАЛАЛАРДЫ ЗЕРТТЕЙ КЕЛЕ АҚЫННЫҢ ҚОҒАМДЫҚ ҚЫЗМЕТІ МЕН АРТЫНДА ҚАЛҒАН МҰРАСЫНЫҢ ҚАНШАЛЫҚТЫ МАҢЫЗДЫ ЕКЕНІ АНЫҚТАЛАДЫ

және т.б. авторлардың мақалалары қамтыған [Есімов, 1995; Кәкімұлы, 1995; Абдулманов, 2014; Сағындықұлы, 1995]. Сонымен қатар, Абайдың философиялық көзқарасы жөніндегі тақырыптарды F. Есім, Ө. Бекежанов, Л. Еркінбаева және т.б. көптеген зерттеушілер қарастырған [Есім, 1990; Бекежанов, 1995; Еркінбаева, 2006]. Абайдың дін мен қоғам қатынасына қатысты ой толғамдарына зерттеу жүргізген зерттеушілерде жеткілікті. Олардың қатарына: М. Мырзахметов, Д. Омаров, Қ. Біләл және т.б. жатады [Мырзахметов, 2007; Омаров, 1997; Біләл, 2007].

Қорытындылай келе, Абай шығармалары мен абайтану мәселесінде жан-жақты тақырыптардың қарастырылатынын байқауға болады. Бұл қазақ қоғамының сол кездегі мәдени және әлеуметтік сипатын көрсететіні белгілі. Сондықтан Абай шығармаларына қатысты зерттеулердің библиографиялық көрсеткішін жасап шығу келешек Абайтанушылар үшін өте құнды еңбек болады. Бұл ретте жаңа библиография Еуразия ғылыми-зерттеу институты қызметкерлерінің құнды үлестерінің жемісі екенін тағы да айта кеткен жөн. Сонымен қатар, Абай шығармаларының шағын көлемдегі библиографиялық көрсеткіштердің де саны жыл сайын көбейіп келеді. Институт қабырғасында дайындалған Абай библиографиясы еліміздегі және шетелдегі соңғы зерттеулерді қамту жағынан өте құнды, саладағы олқылықтың орнын толтыруға зор үлес қосады деп айта аламыз.

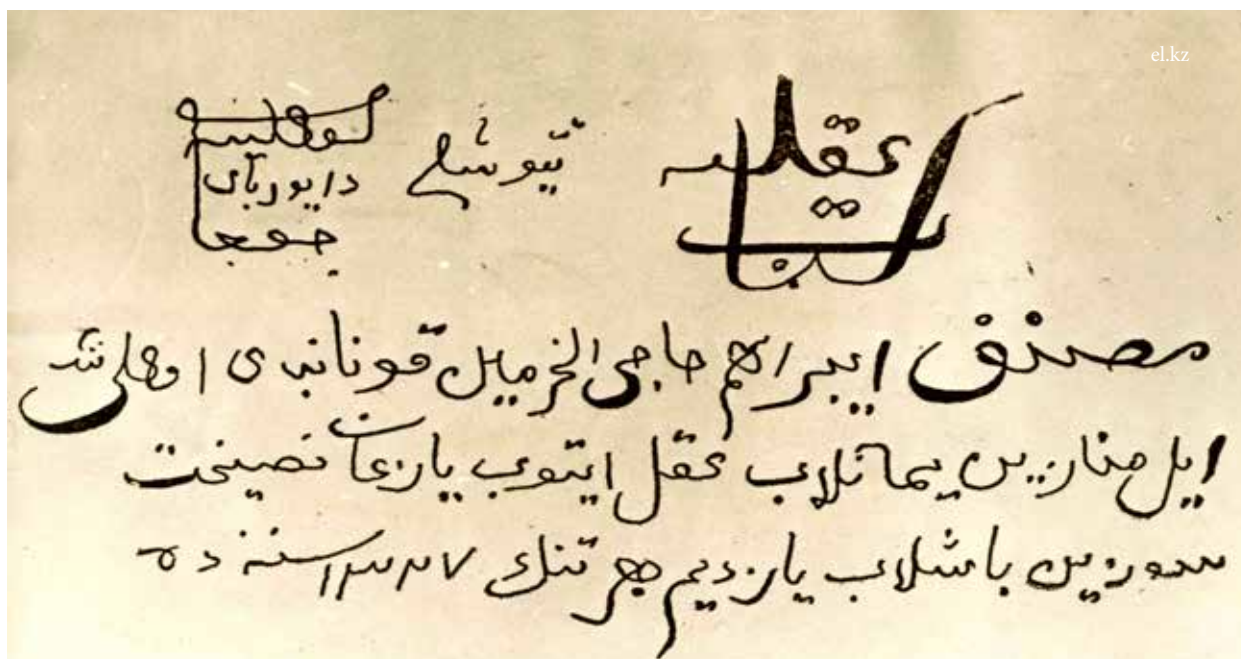
history.kz

Кайнактар:

1. Abay (1940). Abay: eleştirel-biyografik materyaller, şiirler ve bibliyografya. Şairin doğumunun 95. yıldönümünde derleyen: X. Bekhozhin, E. Smailov. Alma-Ata: Kazak Devlet Yayınevi. - sayfa 47.
2. Abay (1946). Abay: Abay'ın 1889-1945 yıllarında yayınlanan eserlerinin ve onun hakkında yazılmış literatürün bibliyografik dizini Kazak A.Ş. Puşkin Devlet Göçebe Kütüphanesi; Kazak SSR İlimler Akademisi; derlenmiş. H. Sabitov. Almatı. - sayfa 77.
3. Abay Kunanbayev (1965). Abay Kunanbayev: bibliyografik dizin bilimsel danışman ve K. Cumaliev; Derleyen: M. Myrzakhmetov, BK Koishibaeva ve diğerleri. Almatı: Kazakistan. - sayfa 162.
4. Abay Kunanbayev (1995). Abay Kunanbayev: bibliyografik dizin Kazakistan Cumhuriyeti Milli Kütüphanesi; Bilimsel editör ve önsözü M. Mirzahmetov; kompozisyon: K. Aymukambetova, G. Zhorabaeva et al. Almatı. - sayfa 304.
5. Abay Kunanbayev (2007). Abay Kunanbayev. Bibliyografik dizinler (1995-2006). Almatı: Arda. - sayfa 208.
6. Abay Kunanbayuly (2020). Abay Kunanbayevich (1845-1904): bibliyografik dizin: Bölüm II Kazakistan Cumhuriyeti Milli Kütüphanesi; Projenin yazarı B.K. Ospanova; Önsöz B.Zh. Zhünisbekov; Derleyen: A.Ş. Saidembaeva, M.S. Myrzataeva, C.S. Userbaeva; özet ve bilimsel editör A.M. Isimakova; ed. N.A. Iskalieva. Almatı, sayfa 606.
7. Abdulmanov A. (2014). Aydınlanma yönü ve özel alanların dili Batı Kazakistan Beşeri Bilimler Akademisi Bülteni. № 3. - sayfa 55-60.
8. Aytbaeva A. (1995). Abay ve Şakarım'ın felsefi görüşleri. Zerde, № 4, sayfa 10.
9. Çarşibegi T. (1995). Büyük şairin yetenekli yeğenleri. Semey sabahı, 20 Haziran.

Дереккөз:

1. Абай (1940). Абай: сын-биографиялық материалдар, өлеңдер және библиографиясы. Ақынның туғанына 95-жыл толуына құраст.: Х. Бекхожин, Е. Смайлов. - Алма-Ата: Қазақ мемлекет баспасы. - 47 б.
2. Абай (1946). Абай: Абайдың 1889-1945 жылдары басылған шығармалары мен ол туралы жазылған әдебиеттердің библиографиялық көрсеткіші Қазақтың А.С. Пушкин атындағы мемлекеттік көшпелік кітапханасы; Қазақ ССР ғылым академиясы; құраст. Н. Сабитов. Алматы. - 77 б.
3. Абай Құнанбаев (1965). Абай Құнанбаев: библиографиялық көрсеткіш ғылыми кеңесшісі мен алғы сөзін жазған Қ. Жұмалиев; құраст.: М. Мырзахметов, Б.Қ. Қойшыбаева ж.б. Алматы: Қазақстан. - 162 б.
4. Абай Құнанбаев (1995). Абай Құнанбаев: библиографиялық көрсеткіш ҚР Ұлттық кітапханасы; ғылыми редакторы мен алғы сөзін жазған М. Мырзахметов; құраст.: К. Аймақамбетова, Г. Жорабаева т.б. Алматы. - 304 б.
5. Абай Құнанбаев (2007). Абай Құнанбаев. Библиографиялық көрсеткіштер (1995-2006). Алматы: «Арда». - 208 бет.
6. Абай Құнанбайұлы (2020). Абай Құнанбайұлы (1845-1904): библиографиялық көрсеткіш: II бөлімді ҚР Ұлттық кітапханасы; жоба авторы Б.Қ. Оспанова; алғысөзін жазған Б.Ж. Жүнісбеков; құраст.: Ә.Ш. Сәйдембаева, М.С. Мырзатаева, Ж.С. Усербаева; аңдатпа сөзін жазған және ғылыми редакторы А.М. Ісімақова; ред. Н.А. Искалиева. Алматы. - 606 б.
7. Абдильманов А. (2014). Ағартушылық бағыт және арнаулы сала тілі. Батыс Қазақстан гуманитарлық академиясының хабаршысы. - № 3. - 55-60 б.
8. Айтбаева А. (1995) Абай мен Шәкәрімнің пәлсапалық көзқарастары. Зерде. № 4. - 10 б.

10. Bekezhanov O. (1995). Abay'ın "kalp" felsefesi. Kazak edebiyatı, 8 Ağustos, sayfa 7.
11. Bilal K. (2007). İslam ve hükümdar Abay'ın dini. Şakarım alemi, № 4, sayfa 15-19.
12. Esimov G. (1995). Abay eğitimci miydi? Kazak edebiyatı, 12 Aralık, № 33, sayfa 4.
13. Erkinbayeva L. (2006). Abay felsefesinde insan sorunu. Logos. № 1, sayfa 99-101.
14. İsim G. (1990). Abay'ın felsefi bakış açısı. Kazakistan Komünizmi. № 9, sayfa 64-70.
15. Kobesov A. (1995). Abay ve Boltirik Cheshe: iki şairin eserlerindeki benzerlikler hakkında. Almatı akshamy.
16. Kakimulı A. (1995). Büyük düşünürün aydınlanma mirası. Ak Zhol.
17. Mirzahmetulı M. (2007). Abay ve Şakarım'ın Sufizm ile ilişkisi. Şakarım Kudaiberdiyevich'in Manevi Mirası: Resp. bilimsel-pratik. konf. Materyaller (Almatı, 29 Mart 2007). Almatı, sayfa 7-23.
18. Mirzahmetov M. (1988). Abay çalışmaları (bibliyografik dizin). Almatı: Bilim, sayfa 240.
19. Omarov D. (1997). Abay ve dini felsefe Kazakistan Okulu. № 2, sayfa 39-42.
20. Sağındıkuly E. (1995). Aydınlanma, şairin pedagojik görüşleri. Semey sabahı.
21. Zhurtbay T. (1996). Marjani ve Abay'ın kişisi. Abay. № 3, sayfa 18-25.

9. Базарбегі Т. (1995). Ұлы ақынның дарынды жиендері. Семей таңы. - 20 маусым.
10. Бекежанов Ө. (1995). Абайдың «жүрек»

- философиясы. Қазақ әдебиеті. - 8 тамыз. - 7 б.
11. Біләл Қ. (2007). Ислам және хәкім Абай дінтанымы. Шәкәрім әлемі. № 4. - 15-19 б.
12. Есімов Ғ. (1995). Абай ағартушы болған ба? Қазақ әдебиеті. - 12 желтоқсан (№ 33). - 4 б.
13. Есім Ғ. (1990). Абайдың философиялық көзқарасы. Қазақстан коммунисті. № 9. - 64-70 б.
14. Еркінбаева Л. (2006). Абай философиясындағы адам мәселесі. Логос. № 1/2. - 99-101 б.
15. Жұртбаев Т. (1996). Маржани мен Абайдың тоғысар тұсы. Абай. № 3. - 18-25 б.
16. Көбесов А. (1995). Абай және Бөлітірік шешен: екі ақынның шығармашылығындағы ұқсастық туралы. Алматы ақшамы.
17. Кәкімұлы Ә. (1995). Ұлы ойшылдың ағартушылық мұрасы. Ақ жол.
18. Мырзахметұлы М. (2007). Абай мен Шәкәрімнің суфизмге қатысы. Шәкәрім Құдайбердіұлының рухани мұрасы: Респ. ғылыми-практ. конф. материалдары (Алматы, 29 наурыз 2007 ж.). Алматы. - 7-23 б.
19. Мырзахметов М. (1988). Абайтану (библиографиялық көрсеткіш). Алматы: Ғылым. - 240 б.
20. Омаров Д. (1997). Абай және діни философия. Қазақстан мектебі. № 2. - 39-42 б.
21. Сағындықұлы Е. (1995). Ақынның ағартушылық, педагогикалық көзқарастары. Семей таны.

KAZAKISTAN'DA NÜKLEER SANTRAL İNŞAATI: EKONOMİK AÇIDAN FAYDA ANALİZİ

ZHANDOS KUDAIBERGENOV

AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ,
ARAŞTIRMACI

ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫ, ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕРІ

ҚАЗАҚСТАНДА АТОМ ЭЛЕКТР СТАНЦИЯСЫНЫҢ ҚҰРЫЛЫСЫ: ЭКОНОМИКАЛЫҚ ПАЙДАСЫ ТҰРҒЫСЫНАН ТАЛДАУ

Günümüz teknolojisi, eskiye nazaran daha fazla enerji gerektirmektedir. Bu nedenle enerji kaynaklarının, araştırılması gittikçe önem kazanmaktadır. Bilimin gelişmesiyle birlikte hidroelektrik santralleri ve termik santrallerinin yanı sıra yenilenebilir enerji kaynaklarının rolü de elektrik üretiminde artmaktadır. Bunlara güneş, rüzgar, biyoyakıtlar, jeotermal gibi ana yenilenebilir kaynaklar gösterilebilir. Yenilenebilir enerji, çevre dostu olarak kabul edilmektedir. Öte yandan, bulutlu ve rüzgarsız hava durumlarında bu tür enerji üretimi sektöre uğrayabilir. Termik santrallerinde ise enerji, kömür veya gaz aracılığıyla üretilmektedir. Bu tür enerji üretiminin hammadde fiyatı gün geçtikçe artmaktadır. Nükleer santral ise yakıt olarak çok az miktarda uranyum kullanarak çok bol miktarda enerji üretmektedir. 20.yüzyılın ortalarında, uranyumu ve plutonyumu parçalama metodu ile daha düşük maliyetle çok büyük miktarda enerji elde etme olanakları ortaya çıkmıştır. Yani bir nükleer reaktörde, uranyum çekirdeklerinin parçalanmasının kontrollü bir nükleer reaksiyonu sonucunda elektrik üretmek için kullanılan büyük miktarda ısı oluşmaktadır (Nikolayev, 2021). Pek çok ülkede nükleer santraller sanayi ve tüketici kullanımı için ana elektrik

**İLK BAŞTA
ALTERNATİF
BİR ENERJİ
KAYNAĞI OLARAK
DÜŞÜNÜLMÜŞ
OLAN NÜKLEER
ENERJİ DÜNYADA
ÖNDE GELEN ENERJİ
KAYNAKLARINDAN
BİRİSİ OLMUŞTUR**

**БАСТАПҚЫДА
БАЛАМАЛЫ ЭНЕРГИЯ
КӨЗІ БОЛЫП
ЕСЕПТЕЛГЕН ЯДРОЛЫҚ
ЭНЕРГИЯ ТЕЗ АРАДА
ӘЛЕМДЕГІ ЖЕТЕКШІ
ЭНЕРГИЯ КӨЗДЕРІНІҢ
БІРІНЕ АЙНАЛЫП
ҮЛГЕРДІ**

Қазіргі заманауи технологиялар энергияны көп қажет еткендіктен энергия көздерін зерттеу бүгінде маңызды бола түсуде. Ғылымның дамуымен қатар су электр станциялары мен жылу электр станцияларының, сондай-ақ қайта қалпына келетін энергия көздерінің ролі электр энергиясын өндіруде күннен-күнге артып келеді. Оларға күн, жел, биоотын, геотермалдық энергия сияқты негізгі қайта қалпына келетін энергия көздері жатады. Қайта қалпына келетін энергия көздері қоршаған орта үшін экологиялық таза болып саналады. Алайда, бұлтты ауа-райында және жел жоқ кезде мұндай энергия өндірісі мүлдем мүмкін болмай қалады. Жылу электр станцияларында энергия көмір немесе газ есебінен өндіріледі. Мұндай энергия өндірісінің шикізат бағасы күн сайын өсіп келеді. Ал, атом электр станциясы (АЭС) отын ретінде өте аз мөлшерде уранды пайдаланып, өте көп мөлшерде энергия өндіреді. XX ғасырдың ортасында уран мен плутонийдің ядроларын бөлу арқылы аз шығындалып көп энергия алу мүмкіндігі пайда болды. Яғни, ядролық реакторда уран ядроларын ыдырату арқылы жүргізілетін ядролық реакция нәтижесінде электр энер-

sağlayıcılarından birisidir. Nükleer enerji, ilk başta alternatif bir enerji kaynağı olarak düşünülmüştür. Ama çok hızlı bir şekilde nükleer enerji santralleri dünyada önde gelen enerji kaynaklarından birisi olmuştur.

Nükleer santraller aracılığıyla enerji üretiminde Fransa gibi dünyanın önde gelen ülkelerinin tecrübesi¹ (Eeseaec.org, 2021) ve nükleer santral yardımıyla Türkiye'nin enerji üretme ihtiyacı (Furuncu, 2016), diğer gelişmekte olan ülkeleri de nükleer santrallere sahip olma isteğine itmektedir. Kazakistan da bu konuda bir istisna değildir ve uzun zamandır nükleer santral inşa etmeyi düşünmektedir. Bir nükleer santral inşa etme düşüncesi, 1997 yılından beri devam etmektedir. Eski Mangistau nükleer enerji santrali yerine yeni bir nükleer santralin inşası konusu gündeme gelmiştir (Perneyev, 2012). 2006 yılında Rusya, denizaltı füze kruvazörleri için bir tekne reaktörüne dayanan bir VBER-300 reaktörünü kurmayı teklif etmiştir (Gilmanov, 2015). Fakat bilinmeyen sebep-

гиясын өндіру үшін пайдаланылатын көп мөлшерде жылу бөлінеді (Николаев, 2021). Көптеген елдерде атом электр станциялары өнеркәсіптік және тұтынушылық мақсатта қолданылатын электр энергиясымен қамтамасыз ететін негізгі көздердің бірі болып табылады. Бастапқыда баламалы энергия көзі болып есептелген ядролық энергия тез арада әлемдегі жетекші энергия көздерінің біріне айналып үлгерді.

Әлемнің жетекші елдерінің бірі Францияның АЭС арқылы электр энергиясын өндірудегі тәжірибесі¹ (Eeseaec.org, 2021) және Түркияның АЭС арқылы энергия өндіру ниеті (Furuncu, 2016) басқа дамушы елдерді де атом электр станцияларына иелік етуге итермелейді. Қазақстан да бұл мәселеге бей-жай қарамай, АЭС салу мүмкіндігін бұрыннан қарастырып келеді. 1997 жылдан бастап АЭС салу қажеттілігі туралы түрлі ойлар айтылып, ескі Маңғыстау АЭС-і орнына жаңа АЭС салу мәселесі бірнеше

1 Үлкенін toplam elektrik enerjisinin %71'i nükleer santrallerden sağlanmaktadır

1 Елде электр энергиясының 71%-ы атом электр станцияларынан алынады

lerle proje durdurulmuştur. Ardından 2014 yılında Japon şirketi Toshiba, AR-1.000 reaktörü ve Fransız şirketi Areva, EPR reaktörü inşasını teklif etmiştir. Ancak bu görüşmeler de bir sonuca ulaşmamıştır. 2020 yılında nükleer santral inşası yine gündeme gelmiştir. Bu sefer, Rusya tarafından Balkaş gölü Ülken köyü yerleşkesinde 1.200 MW'a kadar kapasiteye sahip bir reaktörün kurulması için bir teklif gelmiştir (Tengrinews.kz, 2021). Nükleer santralin inşası konusu, Kazakistan toplumunun dikkatle takip ettiği bir konu olup, ülke enerjisinin gelecekteki görünümünün şekillenmesinde özel bir yere sahiptir.

Çernobil, Fukuşима olayları ve Semey bölgesindeki nükleer bomba testleri Kazakistan toplumunda derin yaralar bıraktığı için Kazakistan potansiyel nükleer felaketler sorununa özel önem vermektedir. Bu durum bölgedeki nükleer enerji teknolojilerine yönelik korkuların ve halkın endişelerinin oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle Kazakistan'da böyle bir kararın kabulünde oldukça hassas davranılmaktadır. Fakat, potansiyel tehlikeler göz önüne alındığında bile şu anda gelişmiş ekonomiler örneğinde olduğu gibi üretim sektörlerinin ve genel elektrik ihtiyaçlarının karşılanabilmesinde nükleer enerji, ülkelerin elini rahatlatan bir seçenek olarak önümüze çıkmaktadır.

Nükleer santrallerden çıkan nükleer atıkların ve benzeri çevresel faktörlere azami dikkat gösterildiğinde onun çevreye verdiği zarar çok düşüktür. Şu anda nükleer santralin ana rakibi termik santral olduğu için, onunla karşılaştırmak daha uygun görülmüştür. 1.000 MW'lık gaz yakıtlı termik santrallerde 13.000 ton ve kömür yakıtlı termik santrallerde ise 165.000 tona kadar sülfür gazı, azot oksitler, karbon oksitler, hidrokarbonlar, aldehitler ve kül tozunu içeren yıllık toplam zarar-

**KAZAKİSTAN
URANYUM
AÇISINDAN ÇOK
ZENGİN BİR ÜLKEDİR
VE SON ON BİR
YILDIR ÜRETİMDE
DÜNYADA BİRİNCİ,
REZERVLERİNDE İSE
İKİNCİ SIRADA YER
ALMAKTADIR**

**ҚАЗАҚСТАН –
УРАНҒА ӨТЕ БАЙ
ЕЛ. СОҒҒЫ ОН
БІР ЖЫЛДА УРАН
ӨНДІРІСІ БОЙЫНША
ӘЛЕМДЕ БІРІНШІ
БОЛСА, УРАН ҚОРЫ
БОЙЫНША ӘЛЕМДЕ
ЕКІНШІ ОРЫН
АЛАДЫ**

рет көтерілген (Пернеев, 2012). 2006 жылы Ресей сұңгуір қайыққа қарсы зымыран крейсерлеріне арналған қайық реакторының негізінде ВБЕР-300 реакторын орнатуды ұсынды (Гильманов, 2015). Бірақ бұл жоба жалғасын таппады. Содан кейін 2014 жылы жапондық Toshiba компаниясы AR-1,000 реакторын және француздық Areva компаниясы EPR реакторын салуды ұсынды. Алайда, бұл келіссөздер де нәтиже бермеді. 2020 жылы АЭС құрылысы тағы да күн тәртібіне келді. Бұл жолы Балқаш көлі Үлкен ауылы маңында қуаты 1,200 МВт-қа дейінгі реактор құру туралы ұсыныс Ресей тарапынан түсті (Tengrinews.kz, 2021). Дегенмен, АЭС салу мәселесі Қазақстан халқының ерекше назарында болып, ел энергетикасының болашақ болжамын қалыптастыруда ерекше орын алады.

Чернобыль мен Фукусима оқиғалары және Семей аймағындағы ядролық бомба сынақтары қазақстандық қоғамға ауыр жарақат әкелгендіктен, Қазақстан ядролық апаттар мәселесіне ерекше назар аударады. Бұл жағдайлар өңірдегі ядролық энергетикалық технологияларға жұртшылықтың алаңдаушылығы мен сенімсіздігін қалыптастыруда маңызды рөл ойнайды. Сондықтан Қазақстанда АЭС құрылысы туралы шешім қабылдау жан-жақты талқылауды қажет етеді. Алайда, барлық қауіпті ескере отырып, қазіргі уақытта дамыған елдерде болып жатқандай өндіріс секторларын және электр энергиясына деген жалпы қажеттіліктерді қанағаттандыруда ядролық энергетика елдің экономикасына оң әсер ететін энергия көзі ретінде есептеуге болады.

Ядролық қалдықтар және сол сияқты зиянды факторлар барынша

лі madde emisyonları oluşmaktadır (Loginov, 2012). Nükleer santrallerde bu tür emisyonlar bulunmamaktadır. 1.000 MW'lık termik santral yakıtı oksitlenmesi için yılda 8 milyon ton oksijen tükenmektedir (Kruşelnitskaya, 2016). Üstelik, radyoaktif maddelerin daha büyük bir spesifik salınımı kömür yakıtlı termik santraller tarafından sağlanmaktadır. Kömür her zaman doğal radyoaktif maddeler içermekte (Sidorova, 2017) ve yakıldığında havaya radyoaktif maddeler karışmaktadır. Demek ki, termik santrallerin emisyonları nükleer santrallere göre daha çoktur. Ayrıca, bazı nükleer enerji santralleri ısının bir kısmını şehirlerin ısıtma ve sıcak su temini ihtiyaçlarına ayırarak verimsiz termal kayıpları azaltmaktadır.

Kazakistan da dahil olmak üzere çoğu ülke için nükleer santrallerde elektrik üretimi kömür ve gazla çalışan termik santrallerden pahalı değildir. Enerji krizleri sırasında üretilen elektriğin maliyetinde nükleer santrallerin avantajı, özellikle dikkat çekmektedir. Kazakistan uranyum açısından çok zengin bir ülkedir ve son on bir yıldır üretimde dünyada birinci, rezerv-

ескерілген жағдайдың өзінде АЭС-тердің қоршаған ортаға келтірген залалы өте төмен екендігін айтып кету керек. Қазіргі уақытта АЭС-тің негізгі бәсекелесі жылу электр станциясы болғандықтан, сонымен салыстыру орынды деп есептеледі. Мысаалы, қуаты 1,000 МВт болатын газбен қуатталатын жылу электр станциясында жылына 13,000 тоннаға дейін және көмірмен қуатталатын жылу электр станциясында жылына 165,000 тоннаға дейін күкірт газы, азот оксиді, көміртек оксиді, көмірсутектер, альдегидтер және күл сияқты зиянды заттар бөлінеді (Логинов, 2012). Атом электр станциясында ауаға бөлінетін мұндай зиянды заттар мүлдем жоқ. Қуаты 1,000 МВт жылу электр станциясында отынның тотығуы үшін жыл сайын 8 миллион тонна оттегі қажет (Крушельницкая, 2016). Сонымен қатар, радиоактивті заттардың көбісі көмірмен қуатталатын жылу электр станциялары тарапынан бөлінетіндігін айта кету керек. Яғни, көмірдің құрамында табиғи радиоактивті заттар бар

lerinde ise ikinci sırada yer almaktadır. 2020 yılında ülkede uranyum üretimi 19.477 ton (dünya üretiminin %41'i) iken (World-nuclear.org, 2021a), uranyum rezervleri dünya rezervlerinin %12'sini oluşturmaktadır (World-nuclear.org, 2021b). Bu nedenle, nükleer santral için hammadde eksikliği çekmeyecektir. İstatistiklere göre, 1 kg kömür yakıldığında 7 kWh enerji, 1 kg gaz – 14 kWh enerji üretilmektedir. 1 kg uranyumdan ise 620.000 kWh enerji elde edilebilmektedir (Buşuyev, 2016). Enerji verimliliği açısından uranyum kömürden 90.000 kat, gazdan ise 45.000 kat daha verimlidir. Demek ki 1 kg uranyum, 4.340.000 kg kömür ve 8.680.000 kg gazla aynı enerjiyi üretmektedir. Konuya mali açıdan bakıldığında, 2021'de 1 pound uranyum 29.63 dolara satılmaktadır. Yani 1 kg uranyumun fiyatı, 65 dolar yapmaktadır. Kazakistan'da 1 ton kömürün fiyatı ortalama 35 dolardır, yani 1 kg uranyuma eşdeğer enerji elde etmek için 151.900 dolar harcanması gerekmektedir. Ayrıca, gaz metreküp olarak satıldığı için, sağlıklı bir hesap için kilonun metreküpe dönüştürülerek maliyetlendirilmesi gerekmektedir. 1 met-

↑

(Сидорова, 2017). Ол жанған кезде радиоактивті заттар ауамен араласады. Демек, жылу электр станцияларының қоршағн ортаға зияны атом электр станцияларына қарағанда әлдеқайда көп. Сонымен қатар, кейбір атом электр станциялары қаланы ыстық су және жылумен қамтамасыз ету арқылы артылып қалған жылу шығынын тиімді бағытта қолданады.

Қазақстанмен бірге басқа көптеген елдер үшін де атом электр станцияларында электр энергиясын өндіру көмір және газбен қуаттанатын жылу электр станцияларына қарағанда әлдеқайда арзан. Әсіресе, энергетикалық дағдарыс кезінде атом электр станцияларында өндірілетін электр энергиясының құнындағы артықшылық өзіне ерекше назар аудартады. Қазақстан – уранға өте бай ел. Соңғы он бір жылда уран өндірісі бойынша әлемде бірінші болса, уран қоры бойынша әлемде екінші орын алады. 2020 жылы елде уран өндірісі 19,477 тонна болса (әлемдік өндірістің 41%) (World-nuclear.org, 2021a), уран қоры әлемдік қордың 12%-ын құрады (World-nuclear.org, 2021b). Сондықтан Қазақстан-

рекүпін 0.62 kilo² доғалгаза денк олдуғу дүшүнүлдүгүнде, 8.680.000 kilo доғалгаз 14.000.000 метрекүпе ештір. Казакстан’да бир метрекүп ішін орталама газ fiyatının 0.08 dolar олдуғу hesaba katılırsa (Ktga.kz, 2021), tüketilecek gazın toplam maliyeti 1.120.000 dolar tutacaktır. Finansal açıdan bakıldığında, uranyumun kömürden 5.000 kat, gazdan 37.800 kat daha kârlı olдуғу ortaya çıkmaktadır. Bu, yalnızca taşıma hizmetleri hariç 1 kg uranyuma eşdeğer enerji üretmek için kömür ve gazın hammadde olarak maliyetidir.

Termik santral için dünyadaki organik hidrokarbon yakıtlarının sınırlı rezervleri ve nükleer santraller için Kazakistan’daki uranyumun büyük rezervleri göz önünde bulundurulduğunda Kazakistan elektrik enerjisinin üretimi ile ilgili toplumun artan ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlayan sürdürülebilir kalkınma için her türlü fırsata sahiptir. Nükleer santral inşaatı konusu uzun yıllardır üst düzeyde ve toplum içinde iyice tartışılmıştır ve ülke için olumlu avantajları sağladığı ortaya çıkmıştır. Böylece, Kazakistan nükleer santrallerin inşası konusunda şu anda acele etmeyebilir, fakat bu konuda geç de kalmamalıdır (Kapital.kz, 2021).

2 Doğal gazın ağırlığı (<https://naruservice.com/articles/udelnyj-ves-prirodnogogaza>).

Kaynaklar

1. Buşuyev E.O. (2016). Nükleer santralin avantajları ve dezavantajları. Yeni binyılın yenilikçi teknolojileri adlı uluslararası bilimsel konferans kitabı, s. 28-30.
2. Eeseaec.org (2021). Fransa’nın enerji profili. Alınan yer: <https://www.eeseaec.org/energeticeskij-profil-francii>. Erişim tarihi: 25.12.2021.
3. Furuncu Y. (2016). Türkiye’nin enerji bağımlılığı ve Akkuyu nükleer enerji santrali. Cumhuriyet Üniversitesi fen edebiyat fakültesi fen bilimleri dergisi, no. 37 (Special Issue II). – s. 198-207.
4. Gilmanov D., Cumamuhambetov N.G. (2015). Kazakistan’da basınçlı su reaktörlü nükleer santral inşaatı hakkında. Modern

**1 KG URANYUMDAN
620.000 KWH
ENERJİ ELDE
EDİLEBİLMEKTEDİR**

**1 KG URANNAN
620 000 KBT/
САФАТ ЭНЕРГИЯ
ӨНДІРІЛЕДІ**

да АЭС үшін шикізат тапшылығын болмайды. Статистикаға сәйкес, 1 кг көмірді жаққан кезінде 7 кВт/сағ энергия өндірілсе, 1 кг газ 14 кВт/сағ энергия бөледі. 1 кг ураннан 620,000 кВт/сағ энергия өндіріледі (Бушуев, 2016). Энергия тиімділігі тұрғысынан уран көмірге қарағанда 90,000 есе және газға қарағанда 45,000 есе тиімді болып отыр. Яғни, 1 кг уран 4,340 000 кг көмір және 8,680 000 кг газбен пара-пар энергия бөледі. Қаржылық тұрғыдан қарастырсақ, 2021 жылы 1 фунт уран 29,63 долларға сатылды. Демек, 1 кг уранның бағасы 65 долларды құрайды. Қазақстанда 1 тонна көмірдің бағасы орта есеппен 35 долларды құраса, 1 кг уранға тең энергия алу үшін 151,900 долларлық көмір жұмсау қажет. Ал, газ текше метр өлшемімен сатылатындықтан, килограммды текше метрге айналдырып есептеу қажет. Егер 1 текше метрде 0,62 килограмм табиғи газ болатыны белгілі болса², 8,680 000 килограмм табиғи газ 14,000 000 текше метрге тең болады. Егер Қазақстандағы газдың орташа бағасы 1 текше метр үшін 0,08 долларды құраса (Ktga.kz, 2021), тұтынылатын газдың жалпы құны 1,220 000 долларды құрайды. Қаржылық тұрғыдан алғанда, уран көмірден 5,000 есе және газдан 37,800 есе тиімді екендігі көрініп тұр. Бұл тасымалдау қызметін қоспағанда, 1 кг ураннан алынатын энергияға тең энергия өндіру үшін көмір мен газдың шикізаттық құны ғана болып отыр.

Жылу электр станциялары үшін әлемдегі көмірсутек отынының шектеулі қорларын және Қазақстандағы атом электр станциялары үшін уранның орасан зор қо-

2 Табиғи газдың салмағы (<https://naruservice.com/articles/udelnyj-ves-prirodnogo-gaza>)

Enstrümantal Sistemler, Bilgi Teknolojisi ve Inovasyon 12. uluslararası bilimsel konferans kitabı. – Kursk. – s. 310-313.

5. Kapital.kz (2021). Cumhurbaşkanı nükleer santral hakkında: Popüler olmayan kararlar vermek zorunda kalacağız. Alınan yer: <https://kapital.kz/economic/100505/prezident-ob-aes-nam-pridet-sya-pri-nimat-nepopulyarnyye-resheniya.html>. Erişim tarihi: 27.12.2021.
6. Kruşelnitskaya K.V. (2016). Çernobil 30 yıl sonra. Ulusal ekonominin modern uzmanlarının doğal-bilimsel ve profesyonel-pratik eğitiminin gerçek sorunları bilimsel konferans kitabı. – Herson. – s. 4-10.
7. Ktga.kz (2021). Tarifeler ve Fiyatlar. Alınan yer: <http://www.ktga.kz/referential/tariffs-and-prices/>. Erişim tarihi: 27.12.2021.
8. Loginov E.L. (2012). Dünya enerjisinde nükleer enerji endüstrisi: kriz sonrası dönemde stratejik eğilimler. Natsiyonalnye interesy: Priorityty i Bezopasnost, no. 28 (169). – s. 2-10.
9. Nikolayev M.Y., Malgin G.V., Mostovenko L.V., Şekoçihin A.V. (2021). Genel enerji. Nijnevartovsk, s. 105.
10. Perneyev A.A., (2012). Kazakistan'daki nükleer enerji endüstrisinin mevcut durumu ve daha da geliştirilmesi için önkoşullar. Turan Üniversitesi bülteni, no. 4 (56), s. 133-136.

рын ескере отырып, Қазақстанның тұрақты даму үшін электр энергиясын өндіруде қоғамның өсіп келе жатқан қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған барлық мүмкіндіктері бар. АЭС салу мәселесі көп жылдан бері жоғары деңгейде және қоғамдық талқылаудың бірнеше кезеңінен өтіп, оның артықшылықтарына көз жеткізілген. Осылайша, Қазақстан дәл қазір АЭС салуға асықпаса да болады, бірақ кешігіп қалуға болмайды (Kapital.kz, 2021).

Дереккөз:

1. Бушуев Е.О., (2016). Преимущества и недостатки атомной электростанции // Сборник статей Международной научно-практической конференции «Инновационные технологии нового тысячелетия». – Пермь. – стр. 28-30.
2. Гильманов Д., Джумахамбетов Н.Г., (2015). О строительстве атомной электростанции с водоводяным энергетическим реактором в Казахстане // Сборник научных трудов XII-ой Международной научно-практической конференции «Современные инструментальные системы, ин-

11. Sidorova G.P., Krilov D.A., (2017). Kömür enerjisinde radyasyon tehlikesi sorunları. Madencilik bilgileri ve analitik bülteni, no. 11, s. 200–209.
12. Tengrinews.kz (2021). Yine nükleer santallerden bahsediyoruz. Kazakistan'ın nükleer enerji endüstrisi nasıl canlanıyor? Alınan yer: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/vnov-zagovorili-aes-voztrojdaetsya-atomnaya-energetika-447830/. Erişim tarihi: 26.12.2021.
13. World-nuclear.org (2021a). Uranyum üretim rakamları, 2011-2020. Alınan yer: <https://www.world-nuclear.org/information-library/facts-and-figures/uranium-production-figures.aspx>. Erişim tarihi: 26.12.2021.
14. World-nuclear.org (2021b). Uranyum ve Kazakistan'da nükleer güç. Alınan yer: <https://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-g-n/kazakhstan.aspx>. Erişim tarihi: 26.12.2021.

формационные технологии и инновации». – Курск. – стр. 310-313.

3. Крушельницкая К.В., (2016). Черно-

FİNANSAL AÇIDAN BAKILDIĞINDA, URANYUMUN KÖMÜRDEN 5.000 KAT, GAZDAN 37.800 KAT DAHA KÂRLI OLDUĞU ORTAYA ÇIKMAKTADIR

**ҚАРЖЫЛЫҚ
ТҰРҒЫДАН
АЛҒАНДА, УРАН
КӨМІРДЕН 5000 ЕСЕ
ЖӘНЕ ГАЗДАН 37 800
ЕСЕ ТИІМДІ ЕКЕНДІГІ
КӨРІНІП ТҰР**

быль 30 лет спустя // Материалы научно-практической конференции «Актуальні проблеми природничо-наукової і професійно-практичної підготовки сучасних спеціалістів народного господарства». – Херсон. – стр. 4-10.

4. Логинов Е.Л., (2012). Атомный энерго-промышленный комплекс в мировой энергетике: стратегические тренды в посткризисный период // Национальные интересы: приоритеты и безопасность. – № 28 (169). – стр. 2-10.
5. Николаев М.Ю., Мальгин Г.В., Мостовенко Л.В., Щекочихин А.В. (2021). Общественная энергетика. – Нижневартовск. – 2021. – 105 с.
6. Пернеев А.А., (2012). Современное состояние атомной энергетики Казахстана и предпосылки ее дальнейшего развития // Вестник Университета Туран. – № 4 (56). – стр. 133-136.
7. Сидорова Г.П., Крылов Д.А., (2017). Проблемы радиационной опасности в угольной энергетике // Горный информационно-аналитический бюллетень. – № 11. – стр. 200–209.
8. Eeseaес.org (2021). Энергетический профиль Франции. Сілтеме: <https://www.eeseaес.org/energeticeskij-profil-francii>. Қаралған күн: 25.12. 2021.
9. Furuncu Y. (2016). Türkiye'nin Enerji Bağımlılığı ve Akkuyu Nükleer Enerji Santrali // Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Fen Bilimleri Dergisi. – № 37 (Special Issue II). – s. 198-207.
10. Kapital.kz (2021). Президент об АЭС: Нам придется принимать непопулярные решения. Сілтеме: <https://kapital.kz/economic/100505/prezident-ob-aes-nam-bridet-sya-prinimat-peropulyarnyye-resheniya.html>. Қаралған күн: 27.12.2021.
11. Ktga.kz (2021). Тарифы и цены. Сілтеме: <http://www.ktga.kz/referential/tariffs-and-prices/>. Қаралған күн: 27.12.2021.
12. Tengrinews.kz (2021). «Вновь заговорили об АЭС». Как возрождается атомная энергетика Казахстана. Сілтеме: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/vnov-zagovorili-aes-voztrojdaetsya-atomnaya-energetika-447830/. Қаралған күн: 26.12. 2021.
13. World-nuclear.org (2021a). Uranium Production Figures, 2011-2020 (2021a). Сілтеме: <https://www.world-nuclear.org/information-library/facts-and-figures/uranium-production-figures.aspx>. Қаралған күн: 26.12.2021.
14. World-nuclear.org (2021b). Uranium and Nuclear Power in Kazakhstan. Сілтеме: <https://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-g-n/kazakhstan.aspx>. Қаралған күн: 26. 12.2021.

**2 ARALIK 2021 TARİHİNDE
AVRASYA ARAŞTIRMA
ENSTİTÜSÜ MÜDÜR YARDIMCISI
ZHENGİZKHAN ZHANALTAY
“TÜRKİYE’DEKİ YABANCI
FİRMALARIN TİCARİ DİNAMİKLER
İÇERİSİNDEKİ YERİ” ADLI
SEMİNERİNİ SUNDU.**

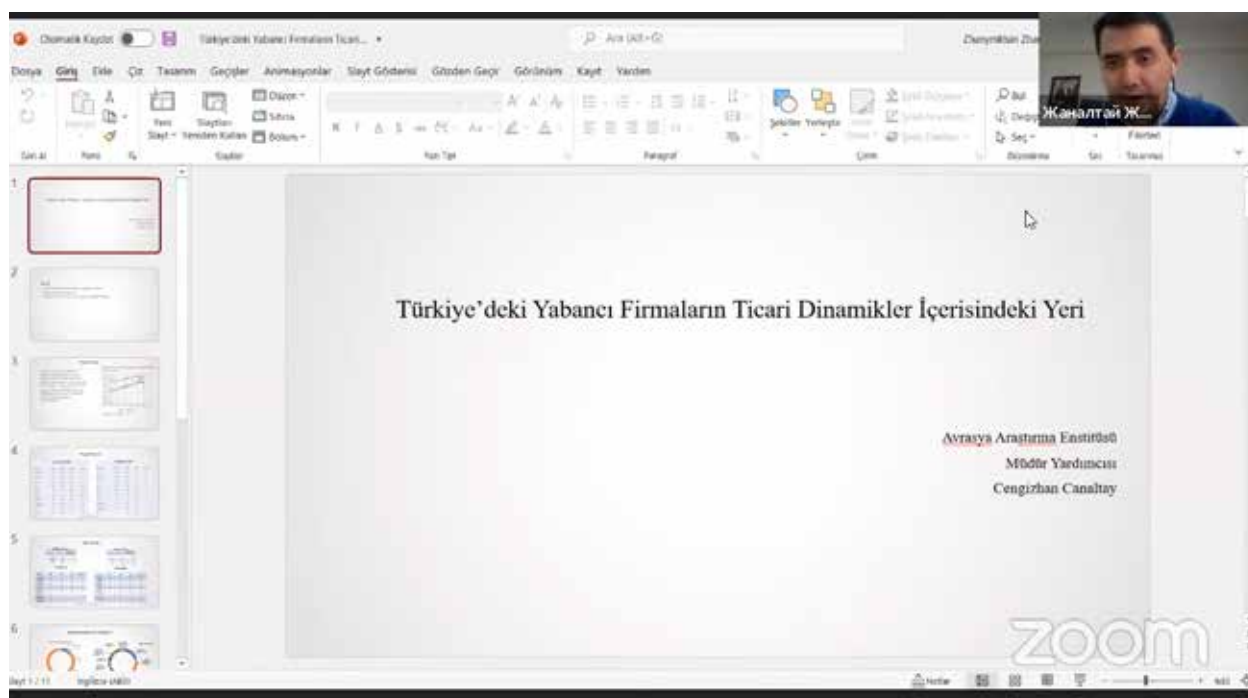
2021 ЖЫЛЫ 2 ЖЕЛТОҚСАН КҮНІ
ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ
ИНСТИТУТЫ ДИРЕКТОРЫНЫҢ
ОРЫНБАСАРЫ ЖЕНГИЗХАН
ЖАНАЛТАЙ «ТҮРКИЯНЫҢ САУДА
ДИНАМИКАСЫНДАҒЫ ШЕТЕЛДІК
ФИРМАЛАРДЫҢ ОРНЫ» АТТЫ
СЕМИНАРЫН ҰСЫНДЫ.

Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Vakur Sümer’in açılış konuşmasından sonra, söz alan Zhengizkhan Zhanaltay, Türkiye’nin genel ihracat dinamiği ve bunun içinde yabancı firmaların payı ile ilgili çeşitli bilgiler verdi. Genel ticari dinamiklerini hacim, ortak-

Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доцент, доктор Вакур Сүмердің кіріспе сөзінен кейін сөз алған Женгизхан Жаналтай Түркияның жалпы экспорттық динамикасы және ондағы шетелдік компаниялардың үлесі туралы түрлі мәліметтер берді. Жалпы сауда динамикасын көлем, серіктестер және өнімдер тұрғысынан зерттегенін айтқан Женгизхан Жаналтай, 2015 жылдан кейін бұл көлемнің цифрларға сәйкес жылдам өскенін және экспорт пен импорт арасындағы айырмашылықтың жабылып жатқанын мәлімдеді. Ол Түркияның маңызды сауда серіктестері арасында Германия, Ресей, Қытай, АҚШ және кейбір көрші елдердің бар екенін айтты. Әсіресе, Түркия экспортының 82 пайызын өнеркәсіп секторы құрайтынын атап көрсеткен Женгизхан Жаналтай, көлік, химия өнімдері, дайын киім және түрлі құрылыс материалдарының өнімдері мен салалық құрылымында ерекше көзге түскенін тілге тиек етті. Дегенмен, эпидемия кезеңінде бұл теңгерімдердің барлығына теріс әсер етіп, жалпы сауда көлемінің, әсіресе экспорттың азайғаны баса айтылды.

Женгизхан Жаналтай індет 2022-2023 жылдары азайса, Түркияның 2023 жоспарлары

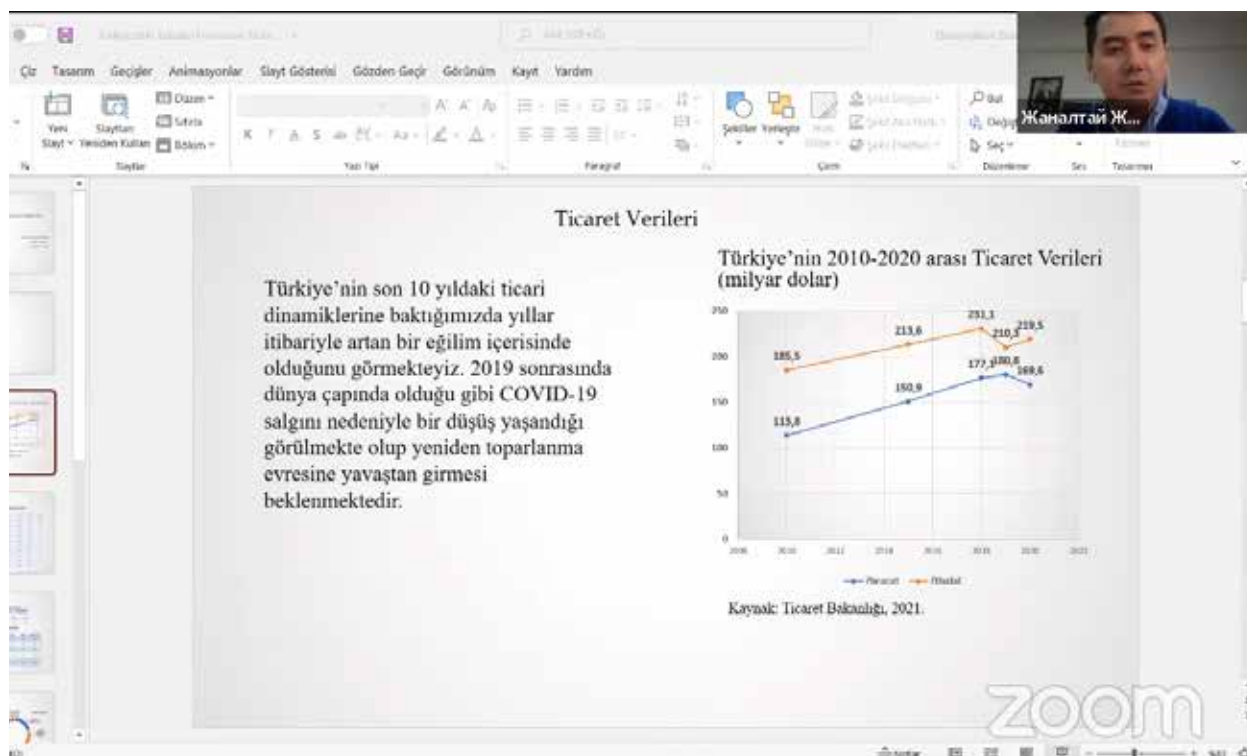

lar ve ürünler açısından incelediğini ve rakamların gösterdiği doğrultuda hacmin 2015'ten sonra hızla büyüyerek ihracat ve ithalat arasındaki farkın kapanmakta olduğunu ifade etti. Türkiye'nin önemli ticaret ortakları arasında Almanya, Rusya, Çin, ABD ve bazı komşu ülkeler olduğunu belirtti. Özellikle Türkiye'nin ihracatının %82'sini sanayii sektörünün oluşturduğunu belirterek, ürünlerde ve sektörel yapı içerisinde ise otomotiv, kimyasal ürünler, hazır giyim ve çeşitli inşaat malzemelerinin öne çıktığını vurguladı. Lakin salgın döneminde tüm bu dengelerin olumsuz yönde etkilendiği genel olarak ticaret hacminin ve özellikle ihracatın düştüğü vurgulandı.

Zhengizkhan Zhanaltay, 2022-2023'te salgının azalması halinde Türkiye'nin 2023 planları ve Yeni Asya açılımı gibi projeleri sayesinde ticaret hacminin yükselebileceğini düşündüğünü belirtti. Diğer taraftan, Türkiye'de açılan yabancı şirketlerden yabancı ortaklı anonim şirketlerin 2019-2020 yılları arası için şirket sayısında önemli bir düşüş yaşanmadığını lakin sermaye açısından neredeyse %50'den fazla bir düşüş ile 1.97 milyar Türk lirasından 920 milyon liraya varan bir azalma yaşandığını, bunun da ana nedenlerinden birisinin,

мен «Азияға бет бұру» сияқты жобаларының сауда көлемін арттыруды жоспарлағанын жеткізді. Екінші жағынан, 2019-2020 жылдар аралығында Түркияда ашылған шетелдік компаниялар арасында шетелдік серіктестері бар компаниялардың саны айтарлықтай төмендемесе де, бірақ капиталы бойынша 50%-дан астам төмендеп, 1,97 миллиард лирадан 920 миллион лираға түсті. Сонымен қатар, негізгі себептердің бірі шетелдік капиталдың азаюы екенін атап өтіп, шектеулі серіктестіктердің капиталында айтарлықтай төмендеу болмағанын, бірақ олардың жалпы санында 30% айырмашылық бар екенін, 12,439-дан 9,986-ға дейін азайғанын тілге тиек етті.

Женгизхан Жаналтай Түркияда 2020 жылы ең үлкен 1000 экспорттаушы компанияның ішінде шетелдік серіктестері бар 153 компанияның бар екенін және олардың жалпы экспорты 24,9 миллиард долларды құрап, бұл елдің жалпы экспортының 14,6%-ына сәйкес келетінін айтты. Сонымен қатар, осы 153 компанияның 91-і 100% шетелдік капиталмен жұмыс істейтінін және олардың жалпы экспорты 10,7 миллиард долларды құрайтынын айтты. Шетелдік серік-

yabancı sermayedeki düşüş olduğunun altını çizdi. Limited şirketlerin sermayelerinde ise önemli bir azalma görülmediğini, ancak onların da toplam sayısında %30'a denk gelen, 12.439'dan 9.986'ya gerileyen bir fark oluştuğunu belirtti.

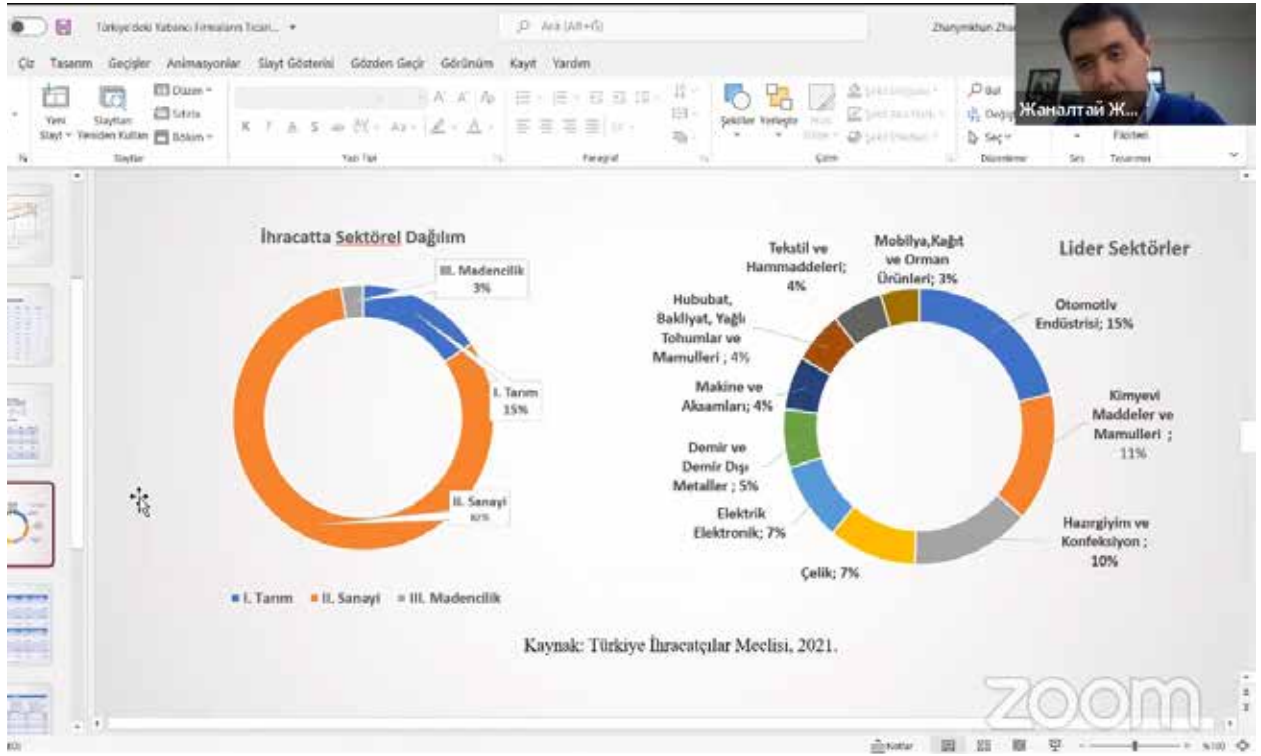
Zhanaltay, Türkiye'de 2020'de ilk 1.000 ihracatçı firma arasında 153 yabancı ortaklı şirketin olduğunu, bunların toplam ihracatının ise 24.9 milyar dolar olduğunu bunun da ülkenin toplam ihracatı içerisindeki payının %14.6'ya denk geldiğini ifade etti. Dahası bu 153 firmının 91'inin %100 yabancı sermaye ile işletildiğini ve bunun toplam ihracatının 10.7 milyar dolar olduğunu dile getirdi. İlk 10 yabancı ortaklı lider ihracatçı firmanın toplam ihracatının 15.4 milyar dolar olduğunu ve bu rakamın ilk 20'de 17.5 milyar dolara ve ilk 100'de ise 23.4 milyar dolara kadar ulaştığını bildirdi. Bunun yanı sıra ihracatçı firmaların sektörlere göre dağılımı ve sektör birincileri üzerine de detaylı bilgiler sunarak yaklaşık 25 sektörde sadece otomotiv ve tütünde birinci sırayı yabancı ortaklı firmaların aldığını ve geri kalanlarında ise yerli firmaların öne çıktıklarını ifade etti. İlk

тестерімен жетекші 10 экспорттаушы компанияның жалпы экспорты 15,4 миллиард долларды құраса, бұл көрсеткіш алғашқы 20-да 17,5 миллиард долларға, алғашқы жүздікте 23,4 миллиард долларға жеткенін мәлімдеді. Сонымен қатар, ол экспорттаушы компаниялардың секторлар мен сектор жетекшілері бойынша бөлінуі туралы егжей-тегжейлі ақпарат беріп, шамамен 25 секторда тек автомобиль және темекі компаниялары бірінші орында, ал қалғандарында отандық компаниялар ерекшеленетінін айтты. Ол 2020 жылы алғашқы 1000 экспорттаушы компанияның тізімінде ең жылдам бой көтерген компаниялар туралы ол ұсынған ақпаратта тек екі шетелдік серіктес компания болғанын, ал қалғандары отандық компаниялар екенін айтып, сөзін аяқтады.

Семинар соңында қатысушылар тақырып бойынша пікір алмасты. Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доцент, доктор Вакур Сүмер семинарда құнды ақпараттармен бөліскенін айтып, Женигизхан Жаналтайға алғысын білдірді.

1000 ihracatçı firma sıralamasında 2020'de en hızlı yükselişi gösteren firmalar hakkında da sunduğu bilgilerde sadece iki yabancı ortaklı firmanın yer aldığını ve kalanının yerli firmalar olduğunu belirterek ederek konuşmasını bitirdi.

Seminerin sonunda, katılımcılar konuyla ilgili görüş alışverişinde bulundular. Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Vakur Sümer, semineri için Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdür Yardımcısı Zhengizkhan Zhanaltay'a teşekkür etti.

**9 ARALIK 2021 TARİHİNDE
KIRGIZISTAN-TÜRKİYE MANAS
ÜNİVERSİTESİ, TARİH BÖLÜMÜ
ÖĞRETİM ÜYESİ DOÇ. DR. CENGİZ
BUYAR “HAC ZİYARETİNİN OSMANLI
VE TÜRKİSTAN İLİŞKİLERİNDEKİ
ROLÜ” BAŞLIKLIL SEMİNER VERDİ.**

2021 ЖЫЛЫ 9 ЖЕЛТОҚСАНДА
ҚЫРҒЫЗ-ТҮРІК МАНАС УНИВЕРСИТЕТИ
ТАРИХ ФАКУЛЬТЕТІНІҢ ДОЦЕНТІ,
ДОКТОР ЖЕНГИЗ БУЯР «ОСМАН
ИМПЕРИЯСЫ МЕН ТҮРКІСТАН
ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСЫНДАҒЫ
ҚАЖЫЛЫҚТЫҢ РӨЛІ» АТТЫ
СЕМИНАР ӨТКІЗДІ.

Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Vakur Sümer'in açılış konuşmasından sonra söz alan Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Cengiz Buyar, ana hatlarıyla tarihî Türkistan'dan Osmanlı toprakları üzerinden yapılan Hac yolculuğu hakkındaki tarihi kaynakların yanı sıra, Hac yolculuğu güzergahları, barınma, karşılaşılan problemler ve Rusya'nın Hac politikası hakkında detaylı bilgi verdi.

Türkistan coğrafyasından başlayıp Osmanlı toprakları üzerinden gerçekleşen Hac yolcu-

Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доцент, доктор Вакур Сүмердің кіріспе сөзінен кейін Қырғыз-Түрік Манас университеті Тарих факультетінің оқытушысы доцент, доктор Женгиз Буяр Түркістаннан Османлы жері арқылы жасалған қажылық сапарларына қатысты тарихи дереккөздерін таныстырумен қатар, қажылық жол бағыттары, қоналқы жерлер, кездескен мәселелер және Ресейдің қажылық саясаты туралы жан-жақты мағлұмат берді.

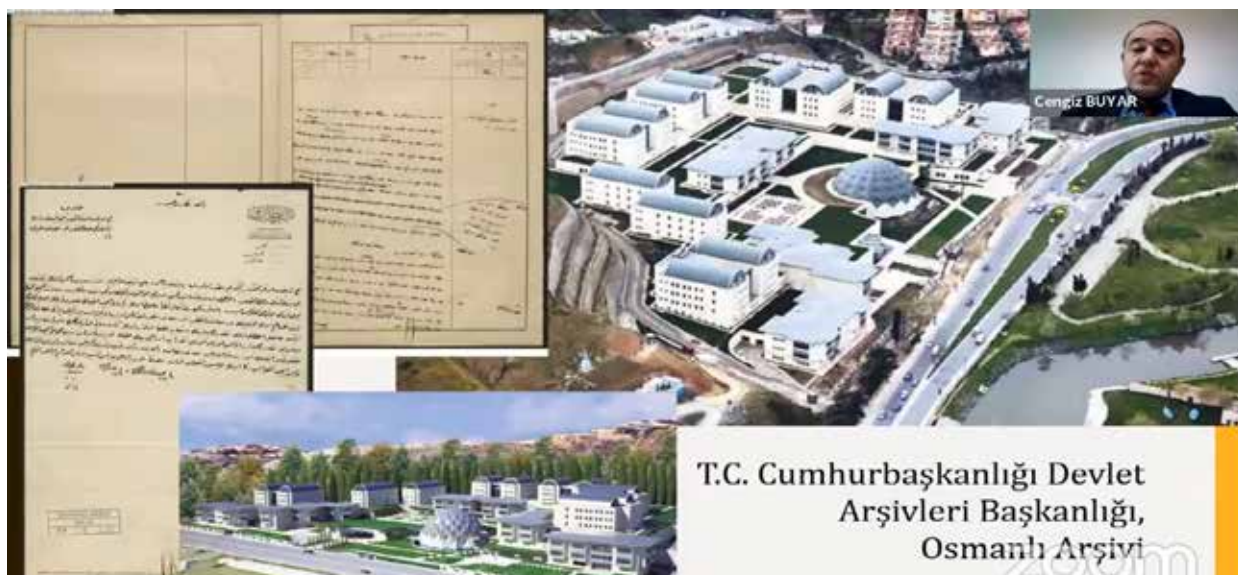
Доцент, доктор Женгиз Буяр Осман империясы мен Түркістан арасындағы қарым-қатынастағы қажылық сапарының рөлін 4 тақырыпта қарастырып, аталған қажылық алғашында Түркістан хандықтары мен Осман империясы арасындағы мәдени байланысты дамытқанын айтты. Өйткені, Османлы жері арқылы өткен қажылық сапарында түркістандық қажылар да Ыстанбұлға баратын. Ыстанбұл сапары осы сапардың «толықтырушы бөлігі» ретінде қарастырылды. Буяр түркістандықтардың қажылық сапарына қатысты Ресей мен Орталық Азия елдерінің мемлекеттік мұрағаттарында және Түркия Республикасы Президент әкімшілігінің Мемлекеттік мұрағатында көптеген құжаттардың бар екенін, сондай-ақ, Алматыдан табылған құжаттарға қатысты зерттеулері де бар екенін атап өтті. Буяр жоғарыда аталған құжаттарға сүйене отырып, түркістандық қажылардың індет, табиғи апаттар, экономикалық қиындықтар, т.б. түрлі себептерге байланысты қажылық сапарларында бастан

luğy hakkında 16. yüzyıl ve sonrası döneme ait Osmanlı arşivlerinde çok sayıda belge olduğunu belirten Doç. Dr. Cengiz Buyar, Hac ziyaretinin Osmanlı ve Türkistan ilişkilerindeki rolünü 4 başlık altında inceleyerek, öncelikle söz konusu Hac ziyaretinin Türkistan hanlıkları ile Osmanlı Devleti arasındaki kültürel bağları geliştirdiğini ifade etti. Çünkü, Osmanlı toprakları üzerinden gerçekleşen Hac yolculuğunda Türkistanlı hacılar İstanbul'u da ziyaret ediyorlardı. İstanbul ziyareti bu yolculuğun adeta "tamamlayıcı bir parçası" olarak görülüyordu. Türkistanlılar'ın Hac ziyareti ile

кешкен барлық қиындықтарда Османлы мемлекетінің көмегі мен қолдауын көргенін де баяндады. Заманауи көлік тасымалының дамуына байланысты қолданыстағы жолдарға балама жолдар қосылғаны және оларда Ташкент-Одесса және Мумбай-Жидда желілерінің де пайдаланылғаны айтылды. XIX ғасырдың екінші жартысында керуендердің орнын пойыздар басып, 1869 жылы Суэц каналының ашылуымен қажылықтың жаңа дәуірі басталғанын сөз етті. Осы жаңа оқиғалармен қатар, Абдулхамид хан тұсында Хижаз теміржолының

ilgili, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nın yanı sıra Rusya ve Orta Asya ülkelerinin devlet arşivlerinde de çok sayıda belge bulunduğunu belirten Buyar, Almatı'da bulunan belgeler üzerinde kendisinin de araştırması olduğunu ifade etti. Buyar, söz konusu belgelere dayanarak Türkistanlı hacıların salgın hastalıklar, doğal afetler, ekonomik sıkıntılar vb. sebeplerden dolayı Hac ziyaretlerinde yaşadıkları muhtemel her türlü sorunda Osmanlı Devleti'nin yardım ve desteklerinin olduğunu vurguladı. Modern taşımacılığın gelişmesiyle mevcut rotalara alternatif yolların eklendiğini, böylece Taşkent-Odesa ve Bombay-Cidde hattının da kullanılmaya başlandığını ifade etti. Buyar'ın ifadesine göre, 19. yüzyılın ikinci yarısında ise kervanların yerini trenler almıştır. 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla Hac ziyaretlerinde yeni bir dönem başlamıştır. Buyar, bu yeni gelişmelere paralel olarak Abdülhamit Han döneminde Hicaz demiryolunun tamamlanması ile Hac yolculuğunun Suriye-Mekke-Medine arasının bir aydan 4-5 güne indirildiğini ve söz konusu stratejik hattın işlerliğini korunmaya çalışıldığını aktardı. Buyar, Osmanlı toprakları üzerinden gerçekleşen Hac yolculuğunun kültürel etkileşim başta olmak üzere çok sayıda önemli sonuçlarının olduğunu da altını çizdi. Rusya'nın Türkistan coğrafyasındaki hakimiyeti ile Türkistanlı hacıların Hac ziyaretlerinde önceleri bir kısım sorunlar çıktıği ancak daha

аяқталуының арқасында Сирия-Мекке-Медина арасындағы қажылық сапары бір айдан 4-5 күнге дейін қысқаруы да аталған стратегиялық бағыттың функционалдығын сақтауға тырысты. Бұар сонымен қатар Османлы жері арқылы қажылық жасаудың, әсіресе мәдени қарым-қатынастың көптеген маңызды салдары болғанын атап өтті. Сондай-ақ ол Түркістан географиясында Ресейдің үстемдік етуімен түркістандық қажылардың қажылық сапарында біраз қиындықтар туғызғанын, бірақ кейін бұл сапардың саяси, сауда және экономикалық өлшемдерін ескере отырып, жаңа саясаттар жасағанын тілге тиек етті.

Семинар соңында қатысушылар тақырып бойынша өзара пікір алмасты. Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доцент, доктор Вакур Сүмер, доцент, доктор Жәңгіз Бұарға алғысын білдіріп, тақырып туралы сұрақтарын қойды.

sonra söz konusu yolculuğun siyasi, ticari ve ekonomik boyutunu dikkate alarak Rus Çarlığı'nın yeni politikalar geliştirdiği hususuna da değindi.

Seminerin sonunda, katılımcılar konuyla ilgili görüş alışverişinde bulundular. Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Vakur Sümer, Doç. Dr. Cengiz Buyar'a teşekkürlerini iletti ve bildiri hakkında sorularını yöneltti.

15 ARALIK 2021 TARİHİNDE HOCA AHMET YESEVİ ULUSLARARASI TÜRK-KAZAK ÜNİVERSİTESİ AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ İLE ULUSLARARASI TÜRKOLOJİ MERKEZİ İŞ BİRLİĞİNDE KAZAKİSTAN'IN BAĞIMSIZLIĞININ 30. YILDÖNÜMÜ MÜNASEBETİYLE "ORTAK TARİH - ORTAK HEDEF - ORTAK YAZIM" KONUSU ULUSLARARASI SEMPOZYUM DÜZENLENDİ.

2021 ЖЫЛЫ 15 ЖЕЛТОҚСАНДА ҚОЖА АХМЕТ ЯСАУИ АТЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАЗАҚ-ТҮРІК УНИВЕРСИТЕТІ ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫ МЕН ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТҮРІКТАНУ ОРТАЛЫҒЫНЫҢ ҰЙЫМДАСТЫРУЫМЕН ҚАЗАҚСТАН ТӘУЕЛСІЗДІГІНІҢ 30 ЖЫЛДЫҒЫНА АРНАЛҒАН «ОРТАҚ ТАРИХ – ОРТАҚ МҮДДЕ – ОРТАҚ ЖАЗУ» АТТЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ СИМПОЗИУМ ӨТТІ.

Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü ile

Қазақстан тәуелсіздігінің 30 жылдығына орай Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті Еуразия ғылыми зерттеу институты мен Халықаралық түріктану орталығының бірлесе ұйымдастыруымен «Ортақ тарих – ортақ мүдде – ортақ жазу» атты халықаралық симпозиум өтті.

Халықаралық симпозиумын жүргізген ҚР ҰҒА Қоғамдық және гуманитарлық ғылымдар бөлімшесінің академик-хатшысы, Халықаралық түркология орталығының төрағасы, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі, профессор, доктор Ерден Қажыбек пен Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институты директоры, доцент, доктор Вакур Сумердің құттықтау сөзінен кейін, Түркі мемлекеттері ұйымының Бас хатшысы Бағдат Әмреев (Ыстанбұл), Халықаралық ТҮРКСОЙ ұйымының Бас хатшысы Дүйсен Қасейін (Анкара), ҚР Білім және ғылым вице-министрі Қ. Ерғалиев (Нұр-Сұлтан) және Халықаралық «Қазақ тілі» қоғамының президенті, ҚР Парламенті Мәжілісі депутаты Берік Әбдіғалиұлының (Нұр-Сұлтан), сондай-ақ, Түркия, Өзбекстан, Қырғызстан, Түркменстан және Мажарстан мемлекеттері дипломатиялық өкілдерінің құттықтауларына кезек берілді.

Улстарарасы Түркoloji Меркезі'нин ортақлаша дүзенледігі Казакстан'ın Бағымсызлығынын 30. ылдөнүмү мүнәсәбетіле "Ортақ Тарих - Ортақ Hedef - Ортақ Язым" басліклі улстарарасы сөмпозыум гөрчөкшөтірлді.

Улстарарасы Сөмпозыум, Казакстан Мллі Бллімлер Акадөмелі Сосыл вө Фен Бллімлері Бөлүмү Сөкретері, Улстарарасы Түркoloji Меркезі Бәшкәні Prof. Dr. Erden Kajibek ve Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Vakur Sümer'in moderatörlüğünde гөрчөкшөті. Resmi açılış töreninden sonra Türk Devletleri Teşkilatı Genel Sekreteri Bağdat Amreyev (İstanbul), TÜRKSOY Genel Sekreteri Düsen Kaseinov (Ankara), Kazakistan Eğitim ve Bilim Bakan Yardımcısı Kuanış Ergaliyev (Nur-Sultan), Улстарарасы Казак Дллі Куруму Бәшкәні, Казакстан Парламентосу Мллетвөкелі Berik Abdigali (Nur-Sultan), ile Türkiye, Özbekistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Macaristan'ın mısyon temsilcilerinin kutlama mesajları okundu.

Türk Devletleri Teşkilatı Genel Sekreteri Bağdat Amreyev mesajında: "Kazakistan'ın Bağımsızlığının 30. yıldönümü münasebetiyle дүзенленен Ортақ Тарих - Ортақ Hedef - Ортақ

Түркі мемлекеттері ұйымының Бас хатшысы Бағдат Әмреев ең алдымен Қазақстан тәуелсіздігінің 30 жылдығына арналған «Ортақ тарих – ортақ мүдде – ортақ жазу» атты халықаралық симпозиум қатысушыларын құттықтады. Ыстанбұлда Түркі мемлекеттерінің басшыларының 8-ші Саммиті өткендігін, аталған басқосуда Түркі елдері басшылары Түркі әлемінің мүдделерін қамтитын көптеген өзекті мәселелерге қатысты маңызды шешімдер қабылданғандығын жеткізді. Бұл бағытта, біріншіден, Түркі әлемінің 2040 жылға дейінгі стратегиялық бағдарламасы, Түркі кеңесін Түркі мемлекеттері ұйымы деп өзгерткендігі, ұйымға халықаралық мән беріп, Түркі әлемін маңызды платформасына айналдырғаны айтылды. Екіншіден, көптен күткен Түркі инвестициясы қорының құрылуы, 130 тармақтан тұратын өте маңызды Ыстанбұл декларациясының қабылдануы, Түркі әлемінің ортақ мүдделеріне қатысты 130 мәселеде бір пікірде болуы үлкен табыс екендігін ерекше атап өтті. Сонымен қатар, мәдениет, экономика, жастар және туризм, ғылым дамуы, жаңа технологиялар саласында көптеген маңызды шешімдер қабылданғандығын айта отырып, Саммиттің

Yazım Uluslararası Sempozyumu'nun İstanbul'da yapılan Türk Devletleri Devlet Başkanları 8. Zirvesi'nde gündeme getirilen konularla bağdaştığını ve Türk Dünyası'nın 2040 yılına kadarki gelişme hedefleriyle benzer doğrultuda olduğunu dile getirdi. Türk Yatırım Fonu'nun çalışmaya başlaması, Türk Devletleri devlet başkanlarının hemfikir şekilde 130 maddeden oluşan Türkistan Bildirisi'ni ilan etmelerinin Türk Dünyası devlet başkanlarının aynı görüşü paylaştıklarının bir ifadesi olduğunu vurguladı. Bununla beraber kültür ve sanat, spor, edebiyat, turizm, gençlik, yeni teknoloji ve bilimsel araştırmalar gibi konuların Bildiri'de yer almasının toplantının verimli geçtiğine işaret ettiğini bildirdi. Toplantının "Yeşil Ekonomi" konu başlığıyla başlamasının, "akıllı şehir" gibi aktüel konuların ağırlık kazandığına işaret ettiğini bildirdi. Hedef, 21. yüzyılda Türk Dünyası'nın bölgesinde ve küresel düzeyde önemli ekonomik merkezlerden biri olma halini kazanması, Türk medeniyet ve uygarlığının dünyaya tanıtılması ile Türk Devletleri arasındaki kültürel bağları pekiştirilmelidir" ifadesinde bulundu.

Kazakistan Eğitim ve Bilim Bakan Yardımcısı Kuaniş Ergaliyev konuşmasına Kazaklar'ın

«Жасыл экономика» деген ресми атымен «ақылды қалалар» сияқты қзекті мәселеге байланысты өткендігіне тоқталды. Негізгі мақсат – Түркі әлемін ХХІ ғасырдағы маңызды экономикалық, мәдени-гуманитарлық аймақтардың біріне айналдыру екендігін айта отырып, түркілік өркениеттің сабақтастығын әлемге таныту, түрік мемлекеттері арасындағы мәдени байланыстарды нығайту екендігі атап көрсетті.

ҚР Білім және ғылым вице-министрі Қ.Ерғалиев ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлының «Сөзі жоғалған жұрттың өзі де жоғалады» дегенін айта келе, «ХХ ғасырға шейін түріктің тілін аздырмай асыл қалпында алып келген, тіл турасындағы абырой мен алғыс қазаққа тиісті» деген ойын білдіріп, елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Тәуелсіздік тағылымы» атты мақаласындағы «Арғыда сақ, ғұн бабаларымыз, беріде қаһарман түрік аталарымыз аласапыран замандардағы ала құйын дауылдарға төтеп беріп, Ұлы далада ұлық ұлыс құрды. Талай жұрт алапат соғыстар мен арпалысқан айқастарда үдере көшіп, бордай тозып, тастай үгіліп, құмдай шайылып кеткен замандарда қазақтар түрік жұртының атақонысын, қарашаңы-

танымış bilim adamı, үллі Түрклог Аһмет Байтұрсынұлының “Dili kaybolan yurdun milleti de kaybolur” deyişi ile başlayarak Түркçe’yi 20. asıра кадар bozmadan ve saf halinde ulaştırmada Kazaklar’ın önemli rol üstlendiğini dile getirdi. N. Nazarbayev’in “Bağımsızlık Dersleri” adlı makalesinde yer alan “Saka ve Hunlar, bizim atalarımızdır. Daha sonraki dönemlerdeki kahraman Түрк Kağanlığı, bizim geçmişimizdir. Atalarımız geniş topraklarını muhafaza etmiş, Büyük Bozkır kültürünü meydana getirmiştir. Birçok millet ve topluluklar, tarih rüzgarına dayanamayıp kaybolurken, Kazaklar Түрк yurdunu korumuş, vatan haline getirerek sonraki nesillere aktarmıştır”, deyişi ile devam etti. Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Kasım Comart Tokayev’in Түрк Devletleri Devlet Başkanlarının İstanbul Zirvesi ve Түрк Devletleri Devlet Başkanlarının Түркistan Toplantılarının tarihi bir öneme sahip buluşma olduğuna dikkat çektiğini dile getirdi. Түрк Dünyası’nın karşılıklı ilişkilerinin yükselmekte ve gelişmekte olduğunu vurguladı. Bu sempozyumun da Түрк Devlet ve Toplulukları arasındaki karşılıklı ilişkiler açısından önemli olduğuna dikkat çekerek, Түрк kültürel değerlerini koruma, geliştirme ve tanıtmanın çalışmanın güncel konuları arasında olduğuna işaret etmiştir.

рағын сақтап қалды» деген сөздері мен ҚР президенті Қ.К. Тоқаев қатысқан Ыстан-бұлдағы және өзі төрағалық еткен Түркістандағы түркі елдерінің мемлекет басшылары саммиттерінің тарихи шешімдері Түркі әлемінің жақындасуы мен ықпалдасуын жаңа сапалық деңгейге көтергендігін тілге тиек етіп, бұл симпозиумның жаһандану дәуірінде түркі халықтарының рухани ынтымақтасуына, мәдениетімізді тану мен зерттеуге өзіндік үлес қосарына сенім білдірді.

ТҮРКСОЙ ұйымының Бас хатшысы Дүйсен Қасейін симпозиумға жолдаған құттықтауында ортақ жазу, яғни жалпы түркілік әліпби, таңба және жазылым ережесінің түркі халықтарының басын біріктіретін ұтымды жолы екендігі атап өтті. Саяси-экономикалық шаралардың маңызы жоққа шығарылмайтынын, дегенмен күнделікті қолданыстан түспейтін, күнде көз алдында тұрған жазудың әрбір түркі азаматы үшін жөні бөлек екендігін айтып, ортақ жазу түркі қоғамын дамыту мен қалыптастырудың мәдени-ағартушылық құралы екендігін білдірді. Түркі халықтарының тілін, ділін, жалпы ортақ құндылығын жақындастыруды сонау Алаш арыстары арман еткеніне тоқтала отырып, Ахмет Байтұрсынұлы 1926 жылы Бакуде сөйлеген сөзінде түркі әлемін жақындастыру үшін ортақ әліпби қолдану туралы мәселе қозғағаны осының дәлелі екендігін айрықша атады.

Түркия Республикасының Алматы қаласындағы Бас консулы Али Рыза Акынжы симпозиум жұмысына сәттіліктер тілей отырып, Түркия мен Қазақстан арасындағы қарым-қатынастар алғашқы күннен бастап достық пен бірлікке бастаған тұрақты байланыстарымыздың берік негізін қалағанын, Түркиямен екіжақты және көпжақты қатынастарымыз тарихи тамырластығымыздан, ортақ мәдени және рухани құндылықтарымыздан нәр алатынын айтты. Қазіргі уақытта екі ел арасындағы екіжақты қатынастар жемісті дамуда және Стратегиялық әріптестік туралы шарт шеңберінде, аймақтық және жаһандық деңгейлерде халықаралық

TÜRKSOY Genel Sekreteri Düsen Kaseinov, sempozyuma yönelik tebrik mesajında şunları söyledi: Ortak yazı - ortak Türk alfabesi, semboller ve yazım kuralları - Türk halklarını birleştirmenin rasyonel bir yoludur. Siyasi ve ekonomik tedbirlerin önemi yadsınmaz ancak günlük olarak kaybolmayan yazının her Türk dilli birey için benzersiz olduğunu söyledi. Ortak yazı, Türk toplumunun gelişimi ve oluşumu için kültürel ve eğitici bir araçtır. Alaş aslanlarının Türk halklarının dilini, zihniyetini ve ortak değerlerini birbirine yakınlaştırmayı hayal ettiğini kaydeden Ahmet Baytursınlı'nın 1926 yılında Bakü'de yaptığı konuşmasında Türk Dünyasını yakınlaştırmak için ortak alfabe kullanma konusunu gündeme getirdiğini söyledi.

Türkiye Cumhuriyeti Almatı Başkonsolosu Ali Rıza Akıncı, sempozyum katılımcılarına başarılar dileyerek, Türkiye-Kazakistan ilişkilerinin, kurulduğu günden bu yana sağlam bir dostluk ve birlik zemini oluşturduğunu, Türkiye ile Kazakistan arasında ikili ilişkilerin ve çok taraflı ilişkilerimizin tarihi köklerimize, ortak kültürel ve manevi değerlerimize dayandığını söyledi. Şu anda iki ülke arasındaki ilişkilerin başarıyla geliştiğini ve Stratejik Ortaklık An-

katынастар жүйесінің маңызды факторына айнала отырғандығын атап өтті. Мұндай симпозиум тек Түркі әлемі үшін өте маңызды екендігіне тоқталып өтті.

Бас баяндамашы болып түркітанушы ғалым Ахмет Бижан Ержиласун (Анкара) «Қазіргі түркітанудың өзекті мәселелері» атты баяндамасын ұсынды. Екінші баяндамашы ретінде халықаралық «Түркология» ғылыми журналының бас редакторы, Әзербайжан тілдер университетінің ректоры Камал Абдулла (Баку) «Мифолингвистика» атты баяндама жасады. ҚР ҰҒА Қоғамдық және гуманитарлық ғылымдар бөлімшесінің академик-хатшысы, Халықаралық түркология орталығының төрағасы, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі Ерден Қажыбек (Алматы) «Тілдік реформа – рухани жаңғыру негізі» атты баяндамасын бөлісті.

Симпозиум жалғасында Адам Мицкевич университеті Қазақ тілі орталығының меңгерушісі Хенрик Янковский (Познань) «Шетелдіктерге қазақ тілін үйрету тәжірибесі», Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті Қазақ тілі және түркология кафедрасының меңгерушісі Бүлент Байрам (Түркістан) «Түрік әлемі

лашması çerçevesinde bölgesel ve küresel düzeyde uluslararası ilişkiler sisteminde önemli bir hale geldiğini kaydederek, sempozyumun özellikle Türk Dünyası için çok önemli olduğuna dikkat çekti.

Bilimsel oturumun açılış konuşmasını Türkolog Ahmet Bican Ercilasun (Ankara), "Modern Türk araştırmalarının güncel sorunları" üzerine yaptı. İkinci konuşmacı olarak, "Türkoloji" Uluslararası Bilim Dergisi Genel Yayın Yönetmeni, Azerbaycan Diller Üniversitesi Rektörü Kamal Abdulla (Bakü), "Mitolinguistik" üzerine bir rapor sundu. Kazakistan Ulusal Bilimler Akademisi Sosyal Bilimler Bölümü Sekreteri, Uluslararası Türkoloji Merkezi Başkanı Erden Kajibek (Almatı), "Dil reformu - manevi yenilenmenin temeli" başlıklı raporunu paylaştı.

Sempozyum devamında Adam Mickiewicz Üniversitesi Kazak Dil Merkezi Başkanı Henrik Jankowski (Poznan), "Yabancılarla Kazak Dili Öğretim Deneyimi" Ahmet Yesevi Uluslararası Kazak-Türk Üniversitesi Kazak Dili ve Türkoloji Anabilim Dalı Başkanı Bülent Bayram (Türkiye)

болашағын құрудағы түркология зерттеулерінің рөлі», Назарбаев университеті Қазақ тілі және түркология кафедрасының меңгерушісі және Америка түркологтар ассоциациясының президенті Юлай Шәмілұлы (Нұр-Сұлтан - Мадисон) «Рухани жаңғыру аясындағы тілдік реформа: тарихи қадам», Мажарстан Ғылым академиясы Этнология институтының жетекші ғылыми қызметкері Дәуіт Қара Шомфай (Будапешт) «Урал-алтаистика мәселелері», Өзбекстан Ғылым академиясы Өзбек тілі, әдебиеті және фольклоры институтының жетекші ғылыми қызметкері Бердияр Юсуф (Ташкент) «Өзбек тілінің латын негізді әліпбиі жөнінде», Қазақстан Ұлттық жаратылыстану ғылымдары академиясының вице-президенті Кәрімбек Құрманәлі (Нұр-Сұлтан) «Тіл – ұлттық сана кілті», Л. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры Мағрипа Ескеева (Нұр-Сұлтан) «Ортақ тарихтан – ортақ болашаққа – ортақ жазумен», Қырғыз-Түрік Манас университетінің профессоры Қадыралы Қоңқа-

tan), "Türk Dünyası'nın geleceği", Amerikan Türkologlar Derneği Başkanı Uli Schamiloğlu (Nur-Sultan - Madison), "Manevi Diriliş Bağlamında Dil Reformu: Tarihi Bir Adım", Macar Bilimler Akademisi Etnoloji Enstitüsü Uzmanı David Kara Shomfai (Budapeşte), "Topikal Ural-Altay Sorunları", Kazakistan Ulusal Doğa Bilimleri Akademisi Başkan Yardımcısı Karimbek Kurmanali (Nur-Sultan), "Dil, ulusal bilincin anahtarıdır", L. N. Gumilyov Avrasya Milli Üniversitesi Öğretim Üyesi Dr., Prof Magripa Eskeyeva (Nur-Sultan), "Ortak tarihten ortak geleceğe: ortak bir yazıyla", Kırgız-Türk Manas Üniversitesi Öğretim Üyesi Kadiraly Konkabay (Bişkek), "Kırgız dilinin Latin alfabesi üzerine", Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi Dilbilimi Bölüm Başkanı Dr., Prof Anar Salkynbay (Almatı), "Manevi canlanma alfabeden başlıyor", Allameh Tabatabai Üniversitesi Türkoloji Bölüm Başkanı Behruz Bekbabai (Tahran), "Ortak Türk Alfabesi - Önemli Bir Entegrasyon Mekanizması", Abai Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi Profesörü Kalamkas Kalybayeva (Almatı), "Senkronizmin korunması ana meseledir", Abai Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi Öğretim Üyesi Ruslan Arziev (Almatı), "Uygur dilinin Latin alfabesi üzerine" ve Kazak Araştırmaları Enstitüsü Direktörü ve "Kazakh Studies" Dergisi Genel Yayın Yönetmeni Baktybay Zhumadilda (Nur-Sultan), "Kazak çalışmalarının güncel sorunları" konulu tebliğlerini sundular. Sempozyumun sonunda Devlet Dil Geliştirme Enstitüsü Direktörü Bijomart Kapalbek konuşma yaptı. Etkinliğini sonunda sempozyum bildirisi kabul edildi.

Katılımcıların soru ve cevaplarıyla çeşitli konuların da tartışıldığı etkinlik Kazakistan Milli Bilimler Akademisi Sosyal ve Fen Bilimleri Bölümü Sekreteri, Uluslararası Türkoloji Merkezi Başkanı Prof. Dr. Erden Kajıbek ile Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr. Vakur Sümer'in yaptığı de-

bay (Bişkek) «Kırgız dilinin lатын негізді әліпбиі жөнінде», Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Тіл білімі кафедрасының меңгерушісі Анар Салқынбай (Алматы) «Рухани жаңғыру басы – әліпбиден», Алламе Табатабаи университеті Түркітану кафедрасының меңгерушісі Бехруз Бекбабаи (Тегеран) «Ортақ түрік әліпбиі – маңызды ықпалдасу тетігі», Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің профессоры Қаламқас Қалыбаева (Алматы) «Сингармонизмды сақтау – басты мәселе», Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің доценті, филология ғылымдарының кандидаты Руслан Арзиев (Алматы) «Ұйғыр тілінің латын әліпбиі жөнінде», Қорқыт ата атындағы Қызылорда университетінің қауымдастырылған профессоры Аман Абасилов (Қызылорда) «Тіл саясатын жүргізудің негізі – әлеуметтік лингвистикалық мониторинг» және Қазақтану институтының директоры, «Қазақтану» журналының бас редакторы Бақтыбай Жұмаділда (Нұр-Сұлтан) «Қазақтанудың өзекті мәселелері» атты баяндамаларын ұсынды. Симпозиум соңында, Мемлекеттік тілді дамыту институтының директоры, филология ғылымдарының кандидаты Бижомарт Қапалбек (Алматы) сөз сөйледі. Шара соңында симпозиум қалысы қабылданды.

Қатысушылар тақырып бойынша өзара пікір алмасты. Симпозиум соңында ҚР ҰҒА Қоғамдық және гуманитарлық ғылымдар бөлімшесінің академик-хатшысы, Халықаралық түркология орталығының төрағасы, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі, профессор, доктор Ерден Қажыбек пен Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институты директоры доцент, доктор Вакур Сумер қортынды сөз сөйледі.

**23 ARALIK 2021 TARİHİNDE NİĞDE
ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI
İLİŞKİLER BÖLÜMÜ ÖĞRETİM ÜYESİ
DR. ÇİĞDEM ŞAHİN “AVRUPA
BİRLİĞİ’NİN ORTA ASYA’YA YÖNELİK
ENERJİ POLİTİKASI” KONUSU
SEMİNER VERDİ.**

2021 ЖЫЛЫ 23 ЖЕЛТОҚСАНДА
НИГДЕ ӨМЕР ХАЛИСДЕМИР
УНИВЕРСИТЕТІ САЯСАТТАНУ ЖӘНЕ
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАТЫНАСТАР
КАФЕДРАСЫНЫҢ ОҚЫТУШЫСЫ,
ДОКТОР ЧИГДЕМ ШАХИН
«ЕУРОПАЛЫҚ ОДАҚТЫҢ ОРТАЛЫҚ
АЗИЯҒА ҚАТЫСТЫ ЭНЕРГЕТИКАЛЫҚ
САЯСАТЫ» ТАҚЫРЫБЫНДА СЕМИНАР
ӨТКІЗДІ.

Avrasya Araştırma Enstitüsü Müdürü Doç. Dr.
Vakur Sümer’in takdim konuşmasından sonra
söz alan Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Еуразия ғылыми-зерттеу институтының директоры, доцент, доктор Вакур Сүмердің кіріспе сөзінен кейін сөз алған Нигде Өмер Халисдемир университеті Экономика және әкімшілік ғылымдар факультеті Саясаттану және халықаралық қатынастар кафедрасының оқытушысы, доктор Чигдем Шахин Еуропалық Одақтың (ЕО) Орталық Азияға қатысты энергетикалық саясаты туралы баяндамасында ең алдымен ЕО-ның энергетика саласындағы ең маңызды мәселелерін шетелге тәуелділік, қазба байлықтарына тәуелділік, қазба байлықтары бойынша шетелдік байлық көздеріне жоғары дәрежеде тәуелділік және қазба байлықтарды шетелден жеткізу көзі ретінде Ресейге дәрежеде жоғары тәуелділік қатарлы өзара байланысты төрт тақырып бойынша қарастыруға болатынын атап өтті. Доктор Чигдем Шахин дәлелденген мұнай, табиғи газ және көмір қорлары өте тапшы ЕО-ның, әсіресе, мұнай және мұнай өнімдері мен табиғи газдағы жоғары ішкі тұтынуының энергия импортымен ғана қанағаттандырылатынын тілге тиек етті.

Доктор Чигдем Шахин 2019 жылдың аяғында ЕО-ның энергия импортындағы сыртқы

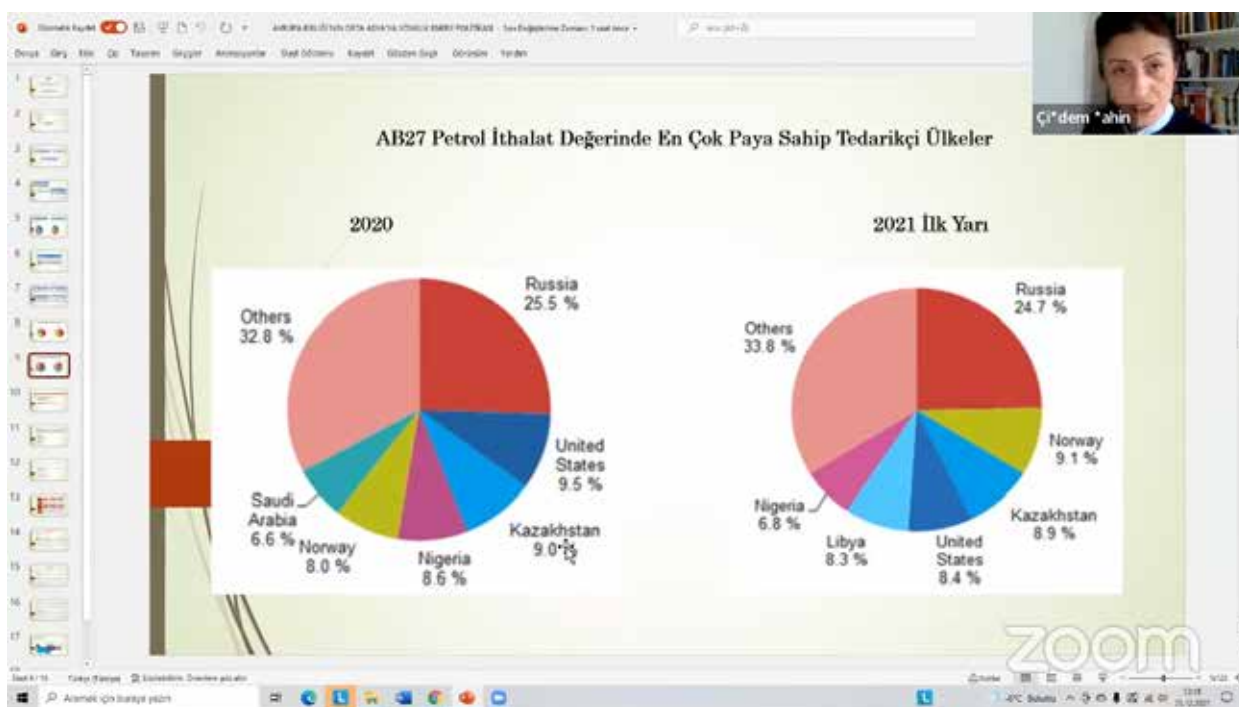

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi Dr. Çiğdem Şahin, ana hatlarıyla Avrupa Birliği'nin (AB) Orta Asya'ya Yönelik Enerji Politikasının durumu hakkındaki sunumunda, AB'nin enerji alanındaki en önemli sorunları birbiriyle bağlantılı dört başlıkta tespit edebileceğini belirterek bunları: Dışa bağımlılık, fosil kaynaklara bağımlılık, fosil kaynaklarda dışa yüksek oranda bağımlılık ve fosil kaynaklarda dış tedarik kaynağı olarak Rusya'ya yüksek oranda bağımlılık olarak sıraladı. Dr. Çiğdem Şahin, kanıtlanmış petrol, doğal gaz ve kömür rezervleri oldukça kıt olan AB'nin özellikle petrol ve petrol ürünleri ve doğal gazdaki yüksek iç tüketimi enerji ithalatıyla karşıladığını söyledi.

Dr. Çiğdem Şahin, 2019 yılı sonu itibariyle AB'nin enerji ithalatında dışa bağımlılık oranının %60.7 olarak gerçekleştiğini belirterek, bu yüksek bağımlılık oranında, petrol, doğal gaz, LNG ve kömür ithalatında Rusya'nın en büyük paya sahip olduğunu vurguladı. Dolayısıyla bu tablonun AB'nin enerji güvenliğine yönelik bir tehdit olduğunu söyledi. Dr. Çiğdem Şahin, AB'nin enerji güvenliğini sağlamak yönünde uyguladığı politika öncelikle-

тәуелділік коэффициентінің 60,7%-ды құрағанын және осы жоғары тәуелділік коэффициентінде мұнай, табиғи газ, СТГ және көмір импортында Ресейдің үлесі ең үлкен екенін атап көрсетті. Сондықтан бұл жағдай ЕО-ның энергетикалық қауіпсіздігіне қатер төндіретінін айтты. Доктор Чигдем Шахин энергетикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі өзінің саясатының басымдылықтарының бірі болып табылатын газ жеткізу көздері мен бағыттарын әртараптандыру аясында Каспий аймағы мен Орталық Азия аймағын кешенді көзқараспен қарастыратынын баяндады. Бұл тұрғыда ол Оңтүстік газ дәлізінің ең маңызды бастама ретінде алға шығатынын жеткізді. 2006 жылы Ресей-Украина табиғи газ дағдарысына байланысты ЕО ішкі-сыртқы энергетикалық саясатын дамыта бастағанын және балама жеткізу көздері мен бағыттарына бет бұра бастағанын, сондай-ақ, бұл саясаттарды өзінің жаһандық маңыздылығын құрайтын басқа басты стратегиялық құжаттармен үйлестіре бастағанын сөз етті.

Осы тұрғыда Орталық Азия ЕО-ның геосаяси жоспарларына сәйкес жалпы сыртқы саясаты бойынша да, сыртқы энергетикалық

rinden biri olarak gaz tedarik kaynaklarının ve yollarının çeşitlendirilmesi kapsamında Hazar bölgesi ve Orta Asya bölgesini bütünlük bir yaklaşımla ele aldığını ifade etti. Bu kapsamda en önemli girişim olarak Güney Gaz Koridoru'nun öne çıkacağı hakkında bilgi verdi. 2006 yılındaki Rusya-Ukrayna doğal gaz kriziyle birlikte iç-dış enerji politikasını geliştirmek ve alternatif tedarik kaynakları, rotalara yönelmeye başlayan AB'nin, bu politikalarını özellikle küresel siyasetini oluşturan diğer üst strateji belgeleriyle uyumlaştırma yoluna gitmeye başladığını ifade etti. Şahin'e göre, 2006 Rusya-Ukrayna doğal gaz kriziyle birlikte iç-dış enerji politikasını geliştirmek ve alternatif tedarik kaynakları ve rotalara yönelmeye başlayan AB, bu politikalarını özellikle küresel siyasetini oluşturan diğer üst strateji belgeleriyle uyumlaştırma yoluna gitmeye başlamıştır.

Bu bağlamda Orta Asya, AB'nin jeopolitik planlamasına göre hem genel dış politikasında hem de dış enerji politikasında Birliğin komşularının komşusu, AB sınırlarındaki jeopolitik ikinci halkada yer alan ve Geniş Asya bölgesi çerçevesinde bir alt-bölge. Dr. Çiğdem Şahin, dış enerji politikası özelinde Hazar

саясаты бойынша да ЕО-ның көршілерімен көрші, ЕО шекарасындағы геосаяси екінші сақинада орналасқан тұтас Азия аймағы аясындағы қосалқы аймақ болып табылады. Доктор Чигдем Шахин, Каспий аймағы мен Орталық Азияны сыртқы энергетикалық саясат тұрғысынан тұтастай алып қарағанда, Қазақстаннан мұнай импортының арта түсуі мен Әзірбайжаннан табиғи газ импортының басталуымен қатар, әсіресе Оңтүстік газ дәлізінің ЕО саясатында әлі аяқталмаған дәліз ретінде қарастырылуына байланысты әлемдегі төртінші үлкен табиғи газ қорына ие Түркіменстанға баса назар аударылатынын түсіндірді. Осыған байланысты доктор Чигдем Шахиннің, Оңтүстік газ дәлізінің аяқталмаған бөлігі ретінде түрікмен табиғи газын Каспий теңізінен Әзірбайжанға және одан Оңтүстік Кавказ-TANAP және ТАР құбырлары арқылы Еуропа нарықтарына тасымалдауды жоспарлаған Транскаспий табиғи газ құбырының алдағы жылдары да ЕО-ның басты назарында болатынын айтып сөзін аяқтады.

Семинар соңында қатысушылар аталған тақырып бойынша талқыға қатысып, пікір алмасты.

bölgesi ve Orta Asya'nın bütünleşik değerlendirilmesi neticesinde, Kazakistan'dan yüksek oranda ithal edilen petrol, Azerbaycan'dan ithal edilmeye başlanan doğal gazın yanında, özellikle Güney Gaz Koridoru'nun AB politikasında henüz tamamlanmamış bir güzergah olarak kabul edilmesiyle günümüzde dünyanın dördüncü büyük doğal gaz rezervi ülkesi olan Türkmenistan'a yapılan vurgunun öne çıkacağını açıkladı. Dr. Çiğdem Şahin, buna göre Güney Gaz Koridoru'nun eksik ayağı

olarak görülen Türkmen doğal gazının Hazar Denizi geçişiyle Azerbaycan'a, oradan Güney Kafkasya-TANAP ve TAP hatlarıyla Avrupa pazarlarına ulaştırılması planlanan Trans-Hazar Doğal Gaz Boru Hattı'nın, AB'nin önümüzdeki yıllarda da gündeminde kalmaya devam edeceğini belirterek sözlerini tamamladı.

Seminer, katılımcıların konu ile ilgili çeşitli düşüncelerini aktarmaları ve soru-cevap bölümü ile sona erdi.

30 ARALIK 2021 TARİHİNDE HOCA AHMET YESEVİ ULUSLARARASI TÜRK-KAZAK ÜNİVERSİTESİ AVRASYA ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ KIDEMLİ UZMANI PROF. DR. GÜLNAR NADİROVA "ETHNIC KAZAKH STUDENTS (QANDASTAR) IN THE EDUCATIONAL SPACE OF KAZAKHSTAN" KONULU SEMİNER VERDİ.

2021 ЖЫЛЫ 30 ЖЕЛТОҚСАН КҮНІ ҚОЖА АХМЕТ ЯСАУИ АТЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҚАЗАҚ-ТҮРІК УНИВЕРСИТЕТІ ЕУРАЗИЯ ҒЫЛЫМИ-ЗЕРТТЕУ ИНСТИТУТЫНЫҢ АҒА ҒЫЛЫМИ ҚЫЗМЕТКЕРІ, ПРОФЕССОР, ДОКТОР ГҮЛНӘР НАДИРОВА «ҚАЗАҚСТАННЫҢ БІЛІМ БЕРУ КЕҢІСТІГІНДЕГІ ЭТНИКАЛЫҚ ҚАЗАҚ СТУДЕНТТЕР (ҚАНДАСТАР)» ТАҚЫРЫБЫНДА СЕМИНАР ӨТКІЗДІ.

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті Еуразия ғылыми-зерттеу институтының аға ғылыми қызметкері, профессор, доктор Гүлнәр Надирова өз семинарында Еуразия ғылыми-зерттеу институтының ғылыми қызметкерлері Дәулет Жайлыбаев, Динара Талдыбаева және Ажар Серікқалиеваның ҚР Білім және ғылым министрлігінің 2020 жылы 12 айлық жобасын топ болып ұтып алғанын түсіндіре келе, «Этникалық қазақ студенттердің (қандастар) Қазақстанның білім беру саласына әсері: академиялық, әлеуметтік және мәдени аспектілері» атты жоба туралы маңызды ақпарат берді.

Профессор, доктор Гүлнәр Надирова аталған жоба аясында Тәуелсіз мемлекеттер достастығы (ТМД) елдері, Моңғолия, Қытай, Түркия және басқа да елдерден келген этникалық қазақ студенттерінің әлеуметтену үдерісінің Қазақстандағы академиялық қоғамдастық пен оқу орындарына әсері қарастырылғанын айтты. Профессор, доктор Гүлнәр Нәдірова бұл тұрғыда тиісті зерттеу материалдарын жинақтаумен қатар, сандық және сапалық әдістерді

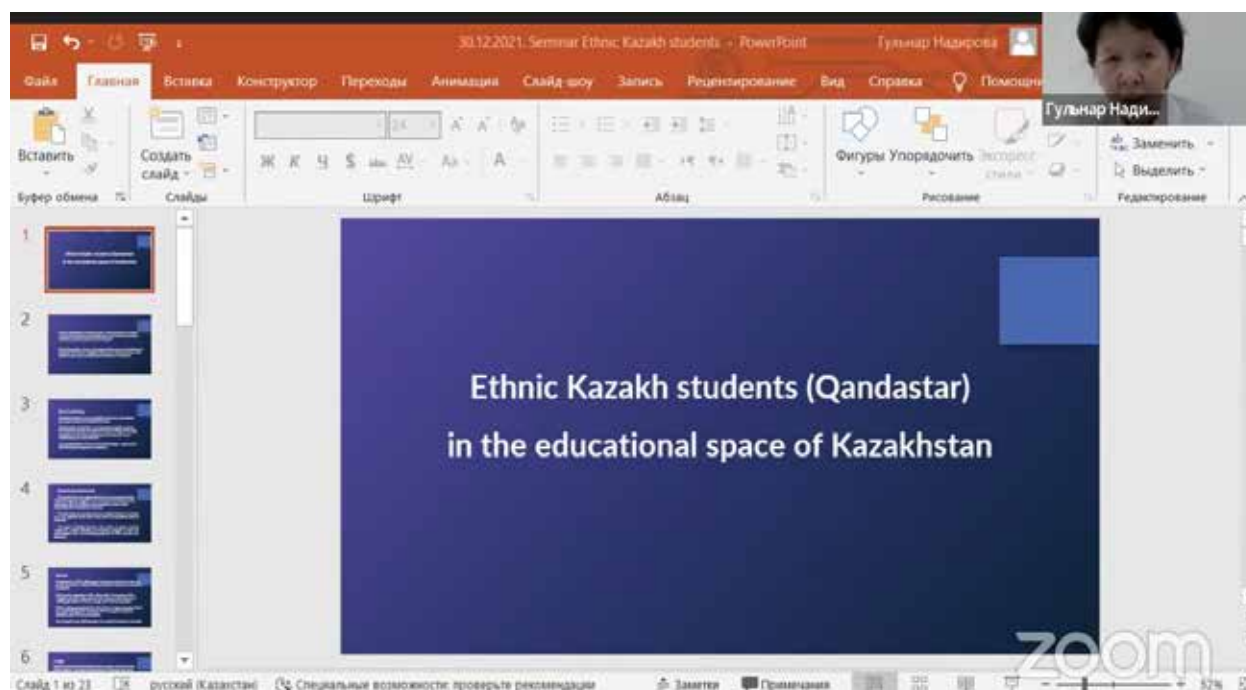
Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Avrasya Araştırma Enstitüsü kıdemli uzmanı Prof. Dr. Gulnar Nadirova, seminerinde öncelikle 2020'de Avrasya Araştırma Enstitüsü araştırmacılarından Daulet Zhailybayev, Dinara Taldybayeva ve Azhar Serikkaliyeva'nın da aralarında bulunduğu bir grup olarak Kazakistan Eğitim ve Bilim Bakanlığı'ndan 12 aylık bir proje kazandıklarını açıklayarak, söz konusu "Etnik Kazak öğrencilerin (qandastar) Kazakistan'ın eğitim alanı üzerindeki etkisi: akademik, sosyal ve kültürel yönler" başlıklı proje hakkında önemli bilgiler sundu.

Prof. Dr. Gulnar Nadirova, bu proje çerçevesinde Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ülkeleri, Moğolistan, Çin, Türkiye ve diğer ülkelerden gelen etnik Kazak öğrencilerin sosyalleşme sürecinin Kazakistan'daki akademik topluluk ve eğitim kurumları üzerindeki etkisinin değerlendirildiğini söz etti. Prof. Dr. Gulnar Nadirova, bu çerçevede öncelikle ilgili araştırma materyallerini toplamanın yanı sıra, nicel ve nitel yöntemi kullanılarak anket çalışmaları ve öğrencilerle görüşmeler yapıldığını da vurguladı. Prof. Dr. Gulnar Nadirova, anket çalışmaları ile görüşmelerde özellikle Almatı'da Al-Farabi Kazak Milli Üniversitesi, Türkistan'da Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası

қолдану арқылы студенттермен сауалнамалар мен сұхбаттар жүргізілгенін атап өтті. Профессор, доктор Гүлнәр Надирова сауалнамалар мен сұхбаттарға шетелден, әсіресе, Алматыдағы Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Түркістандағы Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Қарағандыдағы Қарағанды медицина университеті және Семейдегі Шәкәрім атындағы Семей мемлекеттік университетінен этникалық қазақ студенттер қатысқанын жеткізді.

Семинардың жалғасында профессор, доктор Гүлнәр Надирова зерттеу нәтижесінде Қандастарға арналған «Білім беру көші-қоны» бағдарламасын тілге тиек етті және соңғы бірнеше жылда Қазақстан университеттерінде білім алып жатқан шетелден келген қазақ студенттерінің әлеуметтенуі туралы эмпирикалық деректерді мысалға келтірді, сондай-ақ әлеуметтік топтың ықпалы, жергілікті студенттер қауымдастығы мен академиялық ортаға деген құндылық көзқарастары мен күтулері туралы зерттелгенін атап өтті.

Профессор, доктор Гүлнәр Надирова тақырыптың бұрын-соңды теориялық немесе

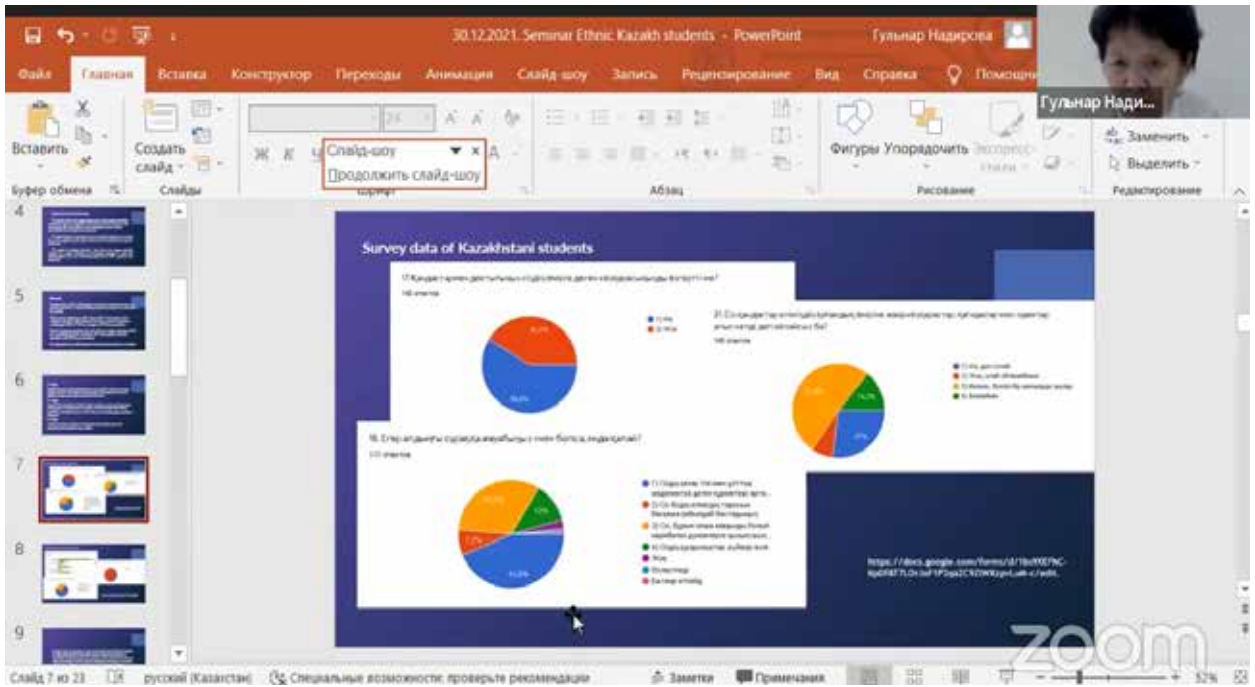
Türk-Kazak Üniversitesi, Karağandı'da Karağandı Tıp Üniversitesi ve Semey'de Şakarım Üniversitesi'ndeki yurt dışından gelen etnik Kazak öğrencilerin katıldığını dile getirdi.

Seminerin devamında, Prof. Dr. Gulnar Nadirova, çalışmanın sonucunda Qandastar'a yönelik "eğitimsel göç" programının değerlendirilmesinde bulunarak son birkaç yıldır Kazakistan üniversitelerinde öğrenim görmekte olan yurt dışından gelen Kazak öğrencilerin sosyalleşmesine ilişkin ampirik veriler sağlamanın yanı sıra, sosyal grubun etkisinin, değer tutumlarının ve yerel öğrenci topluluklarına ve akademik çevreye yönelik beklentilerinin incelendiğini belirtti.

Konunun daha önce ne teorik ne de pratik olarak incelendiğini altını çizen Prof. Dr. Gulnar Nadirova, bu nedenle projenin Kazakistan'ın kültürel ve eğitim alanı çalışmasında yeni bir yaklaşım olarak değerlendirildiğini vurguladı. Mezunlarla ve uzmanlarla yapılan görüşmelerin sonuçlarının, mevcut eğitim stratejilerinin sosyal ve metodolojik açıdan eleştirel bir şekilde yeniden düşünülmesi ve bunların genişletilmesi ve derinleştirilmesi için öneriler sağlayacağını da dile getirdi. Prof. Dr. Gulnar Nadirova, projenin sonuçlarına göre stratejiler ve öneriler olarak Qan-

→ практикалық тұрғыдан зерттелмегенін атап өтті, сол себепті жобаның Қазақстанның мәдени-ағарту саласын зерттеудегі жаңа көзқарас ретінде қарастырылып отырғанын баса айтты. Түлектермен және сарапшылармен жүргізілген сұхбаттардың нәтижелері әлеуметтік және әдістемелік тұрғыдан қолданыстағы білім беру стратегияларын сыни тұрғыдан қайта қарау және оларды кеңейту, сондай-ақ тереңдету туралы ұсыныстар береді. Профессор, доктор Гүлнәр Надирова жобаның қорытындылай келе, Қандастарға білім беруде тереңірек ғылыми, әлеуметтік және саяси талдау, білім беруді әртараптандыру және цифрландыру, студенттердің бәсекеге қабілеттілігін арттыратын тиісті дағдылар мен құзыреттермен қамтамасыз етудің нысаны болуын, онлайн немесе гибридіті бағдарламаларды немесе дәстүрлі білім беру тәсілдерін әзірлеу, қандастар топ пен қоғам арасында әлеуметтік өзара әрекеттестік пен әлеуметтік капиталды орната білу керектігін айтты.

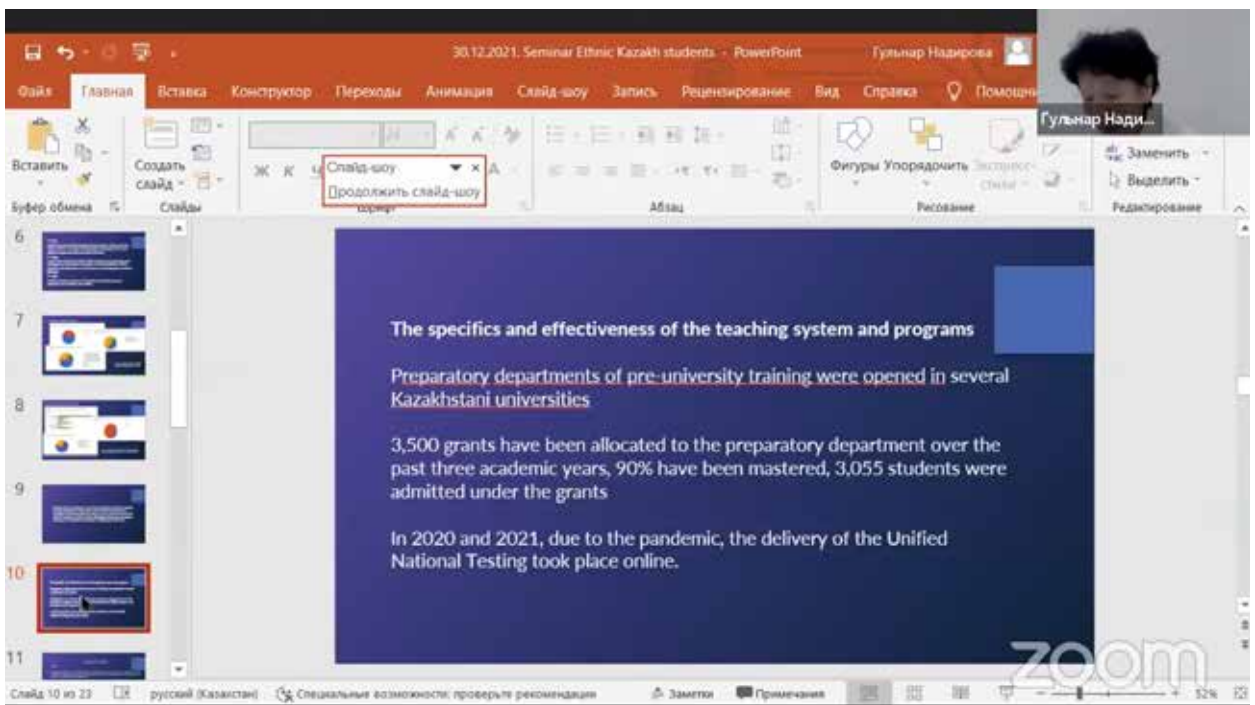
Семинар қатысушылардың тақырып бойынша пікір алмасуымен және сауалдарға жауап берумен аяқталды.

dastar eğitiminin daha derin bilimsel, sosyal ve politik analizlerin konusu olması, eğitimin çeşitlendirilmesi ve dijitalleştirilmesi, öğrencilere rekabet güçlerini artıran uygun beceri ve yeterlilikler sunulması, çevrimiçi veya karma programların ve/veya geleneksel eğitim yak-

laşımlarının geliştirilmesi, Qandastar grubu ile toplum arasındaki sosyal etkileşim ve sosyal sermayenin oluşturulması gerektiğini belirtti.

Seminer sonunda katılımcılar konuyla ilgili görüş alışverişinde bulundular.

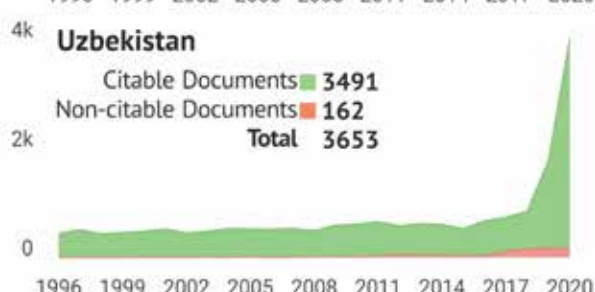
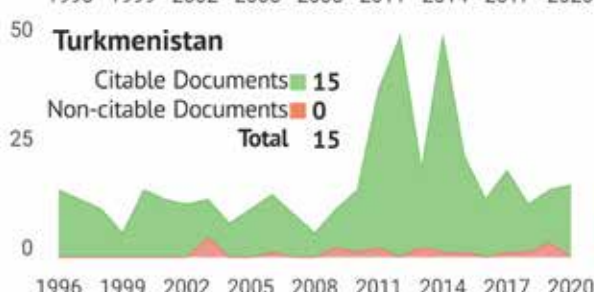
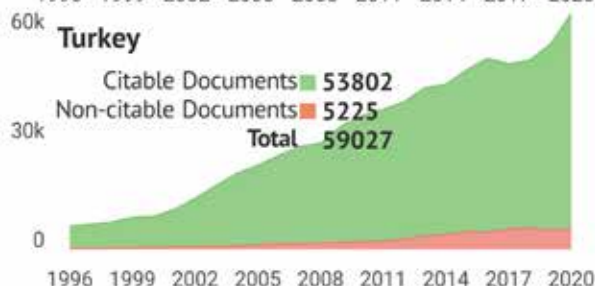
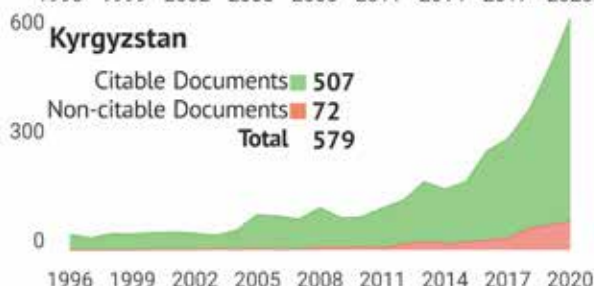
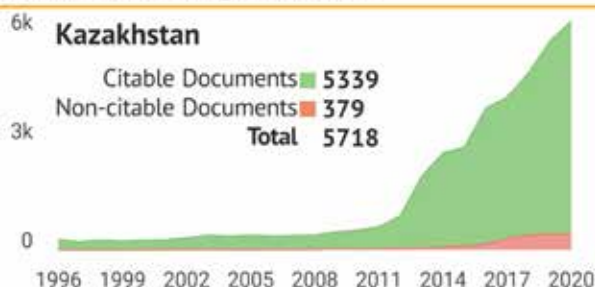
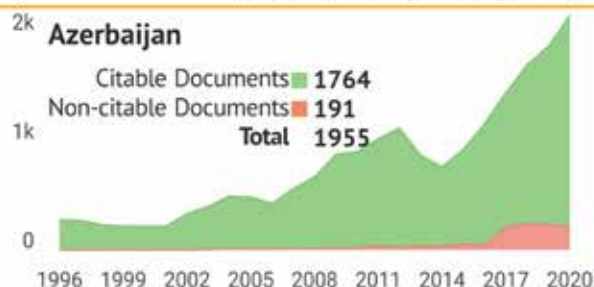

ERI Infographic No. 46

Scopus деректер базасы бойынша Түрік мемлекеттеріндегі ғылыми әсер ету көрсеткіштері
 Scopus Veri Tabanına Göre Türk Devletlerinde Bilimsel Etki Metrikleri
 Metrics of Scientific Impact of Turkic States according to the Scopus Database

Total Number of Scientific Articles in 2020 and during 1996-2020

Total Number of Articles throughout 1996-April 2021

Most Popular Academic Fields in 2020

Azerbaijan	
Physics and Astronomy	460
Engineering	374
Mathematics	340

Kazakhstan	
Engineering	1344
Physics and Astronomy	846
Social Science	841

Kyrgyzstan	
Medicine	144
Engineering	100
Environmental science	92

Turkey	
Medicine	21840
Engineering	9523
Computer science	6055

Turkmenistan	
Mathematics	4
Energy	4

Uzbekistan	
Engineering	1110
Pharmacology Toxicology and Pharmaceutics	727
Computer science	657

Source: www.scimagojr.com

How to Cite: Eurasian Research Institute, (2021).

Metrics of Scientific Impact of Turkic States according to the Scopus Database. ERI Infographics No. 46

Asya Avrupa / Азия Еуропа
(Haber – Yorum) / (Ақпараттық сараптама)

Avrasya Araştırma Enstitüsü Yayınıdır
Еуразия ғылыми-зерттеу институты басылымы

Ocak 2022 Sayı: 69
Қаңтар 2022 жыл № 69